

بازرگانی و اقتصاد

سال سوم | شماره‌ی ۱۲ | زمستان ۱۳۹۴

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان
مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی

ویژه نامه‌ی نوروز ۱۳۹۵ با محوریت سرمایه گذاری

فهرست

۲ | بهبود فضای سیاسی و اقتصادی لازمه‌ی جذب سرمایه‌گذاری |

۴ | ظرفیت‌های پنهان سرمایه‌گذاری استان |

۶ | فرجام اقتصادی پس از برجام سیاسی |

۹ | مروری بر ابعاد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی |

- مطلب اول: مبانی نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی
- مطلب دوم: روند و پیشینه‌ی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران
- مطلب سوم: عوامل موثر بر جذب سرمایه خارجی
- مطلب چهارم: موانع و محدودیت‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

۳۰ | مفهوم پایداری در سرمایه‌گذاری |

۳۴ | مروری بر مشوق‌های سرمایه‌گذاری برای انرژی‌های تجدیدپذیر |

۴۲ | ظرفیت‌های قانونی و اجرایی جذب سرمایه‌گذاری خارجی |

۴۹ | تجربه دبی در جذب سرمایه‌گذار |

- بررسی زیرساخت و عوامل فرهنگی دبی در جذب سرمایه‌گذار
- آژانس توسعه‌ی سرمایه‌گذاری دبی
- مقایسه ایران و امارات در شاخص‌های رقابت‌پذیری جهانی

۶۶ | مروری بر پنجره واحد سرمایه‌گذاری |

۷۰ | چالش کسب‌وکار یا کسب‌وکار چالشی |

۷۲ | محیط کسب‌وکار |

- محیط کسب‌وکار و هزینه رسمی بودن
- رقابت‌پذیری و محیط کسب‌وکار
- ضرورت پایش استانی محیط کسب‌وکار
- پایش محیط کسب‌وکار در سطح فراملی در جهان

صاحب امتیاز:

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان

مدیر مسئول:

محسن جلال پور

سر دبیر و ناظر:

محمد حسینی

دبیر تحریریه و ویراستار:

محمد رضا دهقان پور

مدیر داخلی:

فرزانه زاهدی

طراحی و صفحه آرایی:

فروغ زاینده رودی

نشانی: کرمان، میدان آزادی،
ابتدای بلوار جمهوری اسلامی

صندوق پستی: ۴۷۱-۷۶۱۷۵

کد پستی: ۷۶۱۹۶۵۳۴۹۸

تلفن: ۰۳۴ ۳۲۴۴۲۴۶۷

نمابر: ۰۳۴ ۳۲۴۳۸۳۷۰

سایت اتاق کرمان:

www.otagh-bazargani.com

سخن مدیر مسئول

بهبود فضای سیاسی و اقتصادی لازمه‌ی جذب سرمایه‌گذاری

محسن جلال پور

رئیس اتاق ایران، رئیس اتاق کرمان

فضای کسب‌وکار کشور در حال تغییرات جدی نسبت به سال‌های اخیر است. برخی از این تغییرات رو به بهبودی است و برخی دیگر به سمت وخیم شدن است. بنابراین می‌طلبید قبل از انجام هر کاری ابتدا فضای موجود در کشور تحلیل و ترسیم شود سپس بین دولت و اتاق مفاهیم مشترک ایجاد و به تناسب آن راهکارهای جدید همکاری تعریف و تبیین شود.

فضای استراتژیک

از منظر سیاسی می‌توان دریافت که بیش از ۵۰ سال از نظم دوقطبی بودن جهان می‌گذرد و به نظر می‌رسد در دهه‌ی پیش رو نیز تغییرات اساسی در آرایش سیاست جغرافیایی (ژئوپلیتیک) جهان شکل خواهد گرفت. آمریکا مرکز ثقل توجه خود را از کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA) به سوی آسیای دور خواهد برد. اتحادیه اروپا با مشکلات ساختاری جدی روبروست و نقش قدرتمندی آن‌طور که انتظار می‌رفت را در عرصه بین‌الملل نخواهد داشت. چین با جدیت در حال ترجمه قدرت اقتصادی خود به قدرت سیاسی بین‌المللی است و در کشورهای منطقه MENA و اقیانوس هند روزبه‌روز حضور پررنگ‌تری دارد. سلطنت نوظهور و نامشروع تکفیری‌ها در جهان اهل سنت سر برداشته و آغازین روزهایش را با انهدام رژیم‌های عربی و اشتغال جنگ‌های ابدی در لیبی، سوریه و عراق جشن می‌گیرد. آینده و ثبات بسیاری از کشورها از مصر گرفته تا تونس و افغانستان را متزلزل کرده و فردای سعودی و ترکیه را زیر سوال برده است. رشد سرسام‌آور اقتصادهای نوظهور حداقل در مورد برزیل و روسیه با ابهام روبروست.

سونامی‌های مهاجران، گرمایش زمین، تغییرات شگرف آب و هوایی، خشک‌سالی‌ها و سیل‌ها و ورشکستگی ملت‌ها و فروپاشی ملت-دولت‌های با سابقه و غیره از جمله مباحث پیش رو خواهد بود. به نظر می‌رسد که دنیای جدید شباهت کمی به چیزی دارد که تاکنون شاهد بوده‌ایم و به احتمال زیاد منطقه خاورمیانه بیش از هر ناحیه دیگری دستخوش تلاطم‌ها و تغییرات بنیادین خواهد بود. نمی‌توان گفت چه در راه است اما می‌توان گفت دگرگونی‌ها و جنبش نیروها بسیار متفاوت و انقلابی خواهد بود.

ایران هم در شرف تغییرات بزرگی بوده و هست. دوران دولت نفتی به جبر تاریخ رو به پایان است و روند ۸۰ ساله توسعه با اتکا به دلارهای نفتی و در قالب پروژه‌های بزرگ دولتی توسط ابر بنگاه‌های دولتی به پایان خود نزدیک می‌شود. گرچه هنوز برخی، ناباورانه به دنبال احیای مجدد آن هستند اما لوازم چنین تداومی که انباشت پول نفت باشد، دیگر فراهم نخواهد شد. پس از دوران پارتی‌ها دولت نهم و دهم، کشور سعی می‌کند تدبیر، تعقل و قدرت کارشناسی خود را احیاء کند. دولت فربه، عظیم و ناکارآمدی به ارث رسیده که پرداخت حقوق و دستمزد حدود ۴ میلیون کارمند آن، جبران کسری صندوق‌های بازنشستگی و یارانه عظیم موروثی شده از دغدغه‌های جدی آن است. مضافاً اینکه میراث پوپولیستی به‌جامانده نیز مانعی بزرگ برای اصلاحات اساسی در دولت و ساختار تعهدات آن می‌باشد.

البته نکات مثبت امیدوارکننده‌ای نیز وجود دارد. ظهور یک کابینه فهمیده و حرفه‌ای یکی از آن‌ها است. بروز توانایی کار یکپارچه و هوشمند نظام در مدیریت بحران در پرونده برجام نشان داد که نظام اگر بر مسئله‌ای تمرکز کند و وحدت رویه به وجود آید، توانا و کارا خواهد بود. رفع بخش بزرگی از تحریم‌های هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده، اشتیاق زیاد اروپای رکود زده برای کار با ایران، وجود جامعه کارآفرین حرفه‌ای و

خطرپذیر و نیروی کار ماهر و تحصیل کرده، مزیت همسایگی آبی و خاکی با ۱۵ کشور جهان و از همه مهم‌تر امنیت مناسب و آینده امن در قبال آفت سلفی‌ات از جمله مزایای ماست.

تحلیل اقتصاد

وضع اقتصاد بحرانی است. گرچه روند رشد نرخ تورم در ایران تقریباً مهار شده است اما رکود طولانی مدت و ماندگار، بنگاه‌های تولیدی را به چالش جدی کشیده است. شاخص تولیدات صنعتی ۹ ماهه ۹۴ نسبت به مدت مشابه سال قبل، ۱۱ درصد افت را نشان می‌دهد و این شاخص کاهش ۱۹ درصدی فصل پاییز را نشان می‌دهد. انگیزه سرمایه‌گذاری و به تبع آن افزایش اشتغال در کشور کم‌رنگ شده است. اگر وضع به همین منوال پیش رود سال‌های آتی با افزایش معنی‌دار جمعیت بیکاران و عمیق‌تر شدن رکود و تشدید ریزش بنگاهی روبرو خواهیم بود. بیکاری و فقر سه دهک جامعه ممکن است ارزشمندترین دارایی کشور یعنی «امنیت» را به خطر بیندازد. ایجاد اشتغال، محتاج توان جذب سرمایه داخلی و خارجی در تولید است. جذب سرمایه ابتدا در گرو ایجاد آرامش سیاسی، اصلاح بروکراسی اداری، کوچک‌سازی دولت، اصلاح ساختار مالیاتی، اصلاح دادگستری، کاهش فساد اداری، بازسازی گمرکات و امثال این عمل‌هاست. این تحول اقتصادی از حیثه کار دولت وسیع‌تر است و محتاج یک بسیج ملی گسترده و فراگیر است. این محتاج حضور قوی و هدایت رهبری، همدلی و عزم سه قوه، همراهی افکار عمومی، اجماع عمومی برای اولویت قرار گرفتن اقتصاد و پرداخت هزینه‌های بازسازی آن است. پارلمان بخش خصوصی همواره در این مسیر پر پیچ‌وخم در کنار دولت یازدهم خواهد بود چرا که بر این باوریم که اصلاحات ساختاری همچون دفاع مقدس و برجام برای موفقیت، محتاج بسیج ملی یا به تعبیر رییس‌جمهور روحانی، برجام (۲) است.

حاکمیت چه باید بکند؟

اقتصاد و معیشت مردم نباید عرصه تسویه حساب سیاسی و منفعت‌طلبی گروهی خاص باشد. بخش خصوصی از عباراتی که برخی مسئولین در مورد سرمایه‌گذاری خارجی یا توسعه رابطه اقتصادی با برخی کشورهای اروپایی می‌زنند دچار ابهام و بلاتکلیفی است. قاعدتاً سرمایه‌گذاران خارجی در این شرایط دچار تردید خواهند شد و برای سرمایه‌گذاری در کشور به چیزی کمتر از تضمین بانک مرکزی و دولت رضایت نخواهند داد.

دولت برای تحقق رشد اقتصادی ۸ درصد در برنامه ششم نیاز به جذب سالیانه ۵۰ میلیارد دلار سرمایه‌گذاری خارجی دارد. بنابراین هرگونه فضا سازی، دستیابی به این هدف را بسیار دشوار می‌سازد. وظیفه‌ی حاکمیت، بهبود و ارتقای رتبه فضای کسب‌وکار ایران به حداقل کمتر از رتبه ۵۰ در یک دوره پنج‌ساله است. این مستلزم یک تحول در حکمرانی اقتصادی، کوچک‌سازی دولت، تنقیح قوانین و مقررات، ثبات سیاست‌ها، اصلاح سیستم دادگستری و جلب اعتماد میان اصلاح مالیات، گمرک، بیمه، تأمین اجتماعی و کارهای معین و مشخص می‌باشد.

اتاق چه باید بکند؟

اتاق به عنوان سخنگو و پارلمان بخش خصوصی باید وحدت و مشروعیت رهبری بخش غیردولتی اقتصاد را افزایش دهد تا بتواند مطالبه رقابتی شدن فضای کسب‌وکار و خروج دولت از بنگاه‌داری و مطالبه اصلاح اقتصادی را انجام دهد. بدین منظور بازسازی ساختار مدیریتی اتاق، توجه خاص به تقویت بخش بین‌الملل، افزایش مطالبات، تقویت کمیسیون‌ها و تشکل‌های ملی، تقویت اتاق‌های استان و مشترک از جمله برنامه‌هایی است که در پارلمان بخش خصوصی دنبال می‌شوند. همچنین می‌طلبند که بخش خصوصی، تشکل‌ها و بنگاه‌های اقتصادی، اتاق را همراهی کنند. دوران تک‌روی و خودرایی گذشته است و در این شرایط باید دست در دست یکدیگر قرار داده تا این بحران‌ها را خاتمه دهیم.

بنگاه‌ها چه باید بکنند؟

بنگاه‌ها محتاج بازتعریف استراتژی خود هستند. دنیایی که زمین پس با آن مواجهه خواهیم شد دنیای جدیدی است که در آن مشتری، قواعد بازی، منابع تأمین اعتبار، امکان جذب فتاوری، سرمایه و خلاصه صحنه بازی بسیار متفاوتی با سال‌های اخیر دارد. بنگاه‌ها محتاج ارتقای سطح مدیریتی و کارشناسی خود هستند؛ نیازمند آموزش، تعامل، گسترش روابط و آموختن از جهانی است که سال‌ها از آن دور بوده‌ایم. توان همکاری بین‌المللی رنگ باخته و قاعدتاً شناخت بازارهای جدید محتاج تعمیق و ارتقای فتاوری و بازسازی بنگاه‌هاست.

سخن سردبیر

ظرفیت‌های پنهان سرمایه‌گذاری استان

محمد حسینی

رئیس مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق کرمان

قریب به چهار دهه از شکل‌گیری صنایع مهم و تأثیرگذار در استان کرمان می‌گذرد. قدیمی‌ترین آن‌ها حدود چهار سال عمر دارند. علیرغم اینکه بیش از شصت درصد اقتصاد استان مدیون وجود این شرکت‌هاست، متأسفانه تاکنون از فرصت مهمی که می‌توانست صنعتی شدن استان کرمان را به ارمغان بیاورد، استفاده نشده است. به‌منظور تبیین دقیق موضوع در ادامه به بررسی اجزای تاریخیچه و ظرفیت‌های صنایع مهم استان پرداخته می‌شود.

شرکت ملی صنایع مس ایران

نزدیک به نیم‌قرن از شکل‌گیری و استقرار صنعت بزرگ مس کشور در استان کرمان می‌گذرد. آن‌طور که در داستان خواندنی این رویداد مهم اقتصادی صنعتی نقل شده، شرکت سهامی صنایع مس کرمان توسط برادران رضایی و با مشارکت شرکت انگلیسی سلکشن تراست در دهه ۱۳۴۰ تشکیل شد و پس از انجام عملیات اکتشافی و کشف ذخیره معدنی ۴۰۰ میلیون تنی مس با عیار متوسط یک درصد در محدوده سرچشمه، به دلیل اهمیت اقتصادی موضوع به دستور شاه، شرکت مزبور با پرداخت تمامی هزینه کارها و مطالعات انجام‌شده و حق کشف، ملی اعلام گردید. بدین ترتیب در سال ۱۳۵۱، شرکت سهامی معادن مس سرچشمه با هدف ساخت مجتمع استخراج، پرعیارکنی، ذوب مس برای تولید سالانه ۱۴۴,۰۰۰ تن مس آندی تأسیس گردید که بعداً در سال ۱۳۵۵ به شرکت ملی صنایع مس ایران تغییر نام داد. عملیات طراحی، تأمین و احداث این مجتمع طی یک قرارداد Turnkey در سال ۱۳۵۳ به شرکت آمریکایی آناکوندا واگذار شد. همزمان با پیروزی انقلاب اسلامی در سال ۱۳۵۷ عمده کار طراحی، تأمین تجهیزات و نصب انجام‌شده بود و البته بخش نهایی کار نصب و راه‌اندازی طی سال‌های ۶۱-۱۳۵۸ به اتمام رسید و از اواسط سال ۱۳۶۱ رسماً تولید در سرچشمه آغاز گردید.

توسعه‌های عمودی و افقی انجام‌شده در فازهای مختلف و با سرمایه‌گذاری بالغ بر ۸ میلیارد دلار در این صنعت در سی سال گذشته در بخش‌های احداث کارخانه‌های پالایشگاه و ریخته‌گری، لیچینگ، ذوب خاتون آباد، کنسانتره میدوک و سونگون در حال حاضر تولید مس کاتدی این شرکت را به ۲۲۰۰۰۰ تن رسانده که با تکمیل برنامه‌های توسعه‌ای به زودی به ۳۵۰۰۰۰ تن خواهد رسید.

شرکت معدنی صنعتی گل‌گهر

ناحیه معدنی گل‌گهر سیرجان در سال ۱۳۴۸ توسط شرکت ایران باریت مورد شناسایی قرار گرفت و در سال ۱۳۵۳ به شرکت ملی فولاد ایران واگذار و مطالعات اکتشافی و عملیات مهندسی با همکاری شرکت سوئدی Gränges آغاز گردید. مطالعات ژئوفیزیک هوایی (مگنتومتري) در محدوده‌ای به وسعت ۴۵۰۰۰ کیلومترمربع و عملیات ژئوفیزیک زمینی در منطقه‌ای به وسعت ۷۴ کیلومترمربع در ناحیه گل‌گهر صورت گرفت که مجموع ذخایر معادن شش‌گانه گل‌گهر بیش از ۱۱۳۵ میلیون تن برآورد شد. در تاریخ ۱۳۷۰/۲/۱۵ شرکت سنگ‌آهن گل‌گهر سیرجان با مشارکت شرکت ملی فولاد ایران و بانک سپه تأسیس شد و با بهره‌برداری از معدن شماره یک آن پس از آماده‌سازی و تجهیز و همچنین احداث کارخانه تغلیظ با سه خط ۲ میلیون تنی در سال ۱۳۷۳ رسماً تولید کنسانتره سنگ‌آهن آغاز گردید.

با اجرای طرح‌های توسعه بعدی در شرکت مزبور تا سال ۱۳۹۰ تولید کنسانتره به ۸ میلیون تن رسید و با احداث کارخانه گندله‌سازی ۵ میلیون تن گندله به زنجیره تولید این شرکت افزوده شد. در سال ۱۳۹۰ طرح جامع توسعه منطقه با محوریت شرکت معدنی و صنعتی گل‌گهر با حجم سرمایه‌گذاری بالغ بر هفت میلیارد دلار به‌منظور توسعه ظرفیت‌های فعلی و تکمیل هرچه بیشتر زنجیره تولید در قالب ایجاد شرکت‌های جدید در منطقه گل‌گهر برای تولید مجموع ۲۰ میلیون تن کنسانتره، ۲۰ میلیون تن گندله، ۵,۴ میلیون تن آهن اسفنجی و ۵ میلیون تن فولاد تا سال ۱۳۹۸ در شرکت‌های گل‌گهر، گهر زمین، جهان فولاد سیرجان و توسعه آهن و فولاد گل‌گهر به‌اضافه طرح‌های زیرساختی تعریف شد که در حال حاضر نزدیک پنجاه درصد طرح‌های مزبور انجام شده و بقیه در دست اجرا است.

شرکت هلدینگ خاورمیانه (میدکو)

شرکت هلدینگ توسعه معادن و صنایع معدنی خاورمیانه (سهامی عام) به‌منظور سرمایه‌گذاری و توسعه در بخش معادن و صنایع معدنی کشور، در آذرماه سال ۱۳۸۶ تأسیس و آغاز به کار نموده است. این هلدینگ با تأسیس سه شرکت فولادی سیرجان ایرانیان، زرد ایرانیان و بوتیای کرمان برای تولید مجموع ۸ میلیون تن کنسانتره، ۷,۵ میلیون تن گندله و ۴ میلیون تن فولاد با سرمایه‌گذاری بالغ بر سه میلیارد دلار برنامه‌ریزی نموده که در حال حاضر نزدیک به نیمی از پروژه‌های آن به بهره‌برداری رسیده و بقیه در حال اجرا می‌باشند.

چه باید کرد؟

اگرچه از حضور بیست‌ساله صنعت تولید سنگ‌آهن و کنسانتره و همچنین عمر چهل‌ساله صنعت مس در استان کرمان در بُعد ایجاد ظرفیت‌های جدید و شکار فرصت‌ها، بهره‌برداری مناسبی نشده، اما بکر بودن این بازار و همچنین ورود تدریجی به عرصه صنعت فولاد که به تدریج از دو سال گذشته آغاز شده فرصتی مغتنم برای شکل‌گیری ظرفیت‌های جدید سرمایه‌گذاری در استان خواهد بود. به واسطه نیازهای متنوع و جدی شرکت‌های یادشده به خدماتی در حوزه‌های طراحی، ساخت، خدمات فنی و مهندسی، تعمیر و نگهداری، تأمین تجهیزات، مشاوره، آموزش، بازرگانی و پشتیبانی، این فرصت بی‌نظیر فرا روی کارآفرینان و سرمایه‌گذاران بخش خصوصی است که در صورت عدم استفاده، خواه‌ناخواه همچون گذشته به سمت سایر استان‌های کشور سوق پیدا خواهد کرد. با قاطعیت می‌توان گفت اگر ظرفیت‌های کارفرمایی، پیمانکاری و مشاوره‌ای متناسب با نیازهای این دو صنعت عظیم در کرمان ایجاد نشود همچنان نباید منتظر صنعتی شدن استان کرمان بود. لذا بایستی با شناسایی و ریشه‌یابی دلایل آن، ضمن جبران فرصت از دست‌رفته در صنعت مس، کاری کرد که در صنعت نوپای فولاد این تجربه تلخ تکرار نشود.

این موضوع نیازمند چند اقدام جدی به شرح زیر است:

- تعریف جدید از توسعه در صنایع مادر (با تمرکز بر توسعه‌ی متوازن)
- حمایت بنگاه‌ها از تشکیل شرکت‌های نوپا در حوزه‌های مرتبط به‌عنوان بخشی از مسئولیت اجتماعی
- اقدام جدی و برنامه محور مدیران ارشد و استراتژیک شرکت‌های بزرگ برای هدایت نیروهای متخصص و مجرب به تشکیل شرکت‌های فنی مهندسی
- سوق دادن سرمایه‌گذاران به سمت تشکیل و توسعه شرکت‌های مقتدر در حوزه‌های خدمات طراحی، ساخت، خدمات فنی و مهندسی، تعمیر و نگهداری، تأمین تجهیزات، مشاوره، آموزش، بازرگانی و پشتیبانی از صنایع فولاد و مس
- حمایت‌های مسئولین استانی با برنامه مشخص
- اقدام مشترک مراکز آموزش عالی و شرکت‌های بزرگ در تربیت کارآفرین
- ارتباط جدی و تعریف شده مراکز آموزش فنی حرفه‌ای با شرکت‌ها و کارآفرینان موفق

پاینده باشید

تحلیل تبعات اقتصادی توافق ایران و غرب برابر آنچه کارشناسان می‌گویند، از دو دیدگاه قابل بررسی است. نخست انتظارات فراگیر که هر اقتصادی در دنیا از آن تأثیر می‌پذیرد و دوم، اقدامات عملی که بر پایه این توافق انجام می‌گیرد. جو حاصل از توافق بدون تردید برای اقتصاد ایران فضایی مثبت رقم زده است. لغو تحریم‌ها به معنای برداشتن موانع بلند و سختی است که در سال‌های گذشته پیش روی بازیگران اقتصاد ایران قرار گرفته بود و رفع این موانع، چشم‌انداز وسیعی از فعالیت‌های اقتصادی در برابر چشم فعالان این عرصه قرار می‌دهد.

باز شدن کانال‌های نقل و انتقال پول، کاهش هزینه تجارت خارجی، تسهیل انتقال ارز خارجی به داخل کشور، آزاد شدن سرمایه‌گذاری افراد حقیقی و حقوقی خارجی در صنایع ایران، آزاد شدن منابع بلوکه شده ارزی دولت و شرکت‌های اقتصادی و رویدادهای مشابه دیگری که با رفع همه‌جانبه تحریم‌ها روی می‌دهد، می‌تواند جوی کاملاً مثبت به نفع اقتصاد ایران چه در داخل و چه در خارج ایجاد کند که تبعات آن، انتظارات مثبت از اقتصاد است. همان انتظاراتی که علیرغم تلاش دولت برای تداوم آن در بازار، دیری نپایید که با جوی خاکستری و مبهم جایگزین گردید. سقوط قیمت جهانی نفت، اختلافات شدید سیاسی و منطقه‌ای بین دو قدرت اقتصادی خاورمیانه، تلاش جمهوری خواهان در محدود کردن دولت آمریکا و جبهه‌گیری اعراب در برابر ایران تنها بخشی از این سیگنال‌های منفی بر بازار بوده است.

اهمیت تفاهم‌نامه لوزان از بُعد اقتصادی نه تنها برای ایران که برای دیگر کشورهای جهان به‌ویژه اروپا نیز دارای اهمیت فراوان بوده و هست. شاهد محکم این مدعا سفرهای هیئت‌های تجاری انبوه اروپایی و تلاش و رقابت برای پیدا کردن فرصت‌های جدید و کسب سهم از بازار بکر

علی رئیس پور

عضو هیئت علمی گروه اقتصاد

دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان

فرجام اقتصادی پس از برجام سیاسی

عضویت در سازمان تجارت جهانی ۸- فساد ۹- نبود عدالت تولیدی و توزیع بهینه فرصت‌ها در اقتصاد و غیره.

این موارد تنها بخشی از دلایل داخلی این رکود فراگیر است اما بایستی بدین مهم اشاره داشت که متأسفانه در شرایط فعلی رکود گسترده‌ی جهانی مزید بر این علت شده است.

دولت برای خروج از رکود، بسته سیاستی جدیدی را اتخاذ کرده تا با کمک آن نقدینگی به جامعه تزریق و تقاضا تحریک شود. اجرا کردن چنین طرح‌هایی در کوتاه‌مدت شاید اثرگذار باشد، اما در بلندمدت قطعاً کمک چندانی به رشد اقتصادی نخواهد کرد. در واقع اشکال در این است، زمانی که قانون به آیین‌نامه‌ها و نسخه‌های طولانی تبدیل می‌شود، اجرایی شدن آن در عمل امکان‌پذیر نخواهد بود. البته تنها امیدواری این بود که این بسته بتواند حداقل، تحریکی را در بخش تقاضا ایجاد کند.

اگرچه کمبود نقدینگی مشکل اصلی صنایع کشور است که بتوان از طریق تزریق منابع مالی این مشکلات را مرتفع ساخت با وجود این متأسفانه در دولت‌های نهم و دهم، بحث واردات در صدر قرار گرفت.

از این منظر، صنایع با مشکلات زیادی روبه‌رو شدند و نتوانستند رشد لازم در سرمایه‌گذاری‌های انجام شده را پیدا کنند؛ لذا این‌گونه نیست که صرفاً با تزریق نقدینگی به صنایع بتوان تمام مشکلات را حل کرد.

ضعف در صادرات

مشکلات ساختاری زیادی در این زمینه وجود دارد، البته مواردی از جمله قیمت تمام‌شده و کیفیت کالاها، تعرفه‌های ترجیحی، بازاریابی و فروش نیز در کاهش صادرات بی‌تأثیر نیستند. با فراز و نشیب‌های اقتصادی و سیاسی در کشور در برهه‌های زمانی مختلف با افزایش یا کاهش قیمت دلار، صادرات تحت تأثیر قرار گرفت و با وجود همه فراز و نشیب‌ها شاهد رشد صادرات بودیم که البته کاملاً مطلوب نبوده اما حرکت در بخش صادرات همواره مثبت و روبه‌جلو بوده است. اما با اعمال تحریم با وجود اینکه می‌توانستیم شاهد رشد صادرات باشیم، به دلیل اینکه در تجارت خارجی مسائل بانکی و ارتباطات مالی فاکتور مهمی است، همین امر موجب شد تا صادرات به جایگاه واقعی خود نرسد؛ اگرچه تحریم‌ها موجب رشد اقتصادی می‌شود، اما خودتحریمی و مشکلات داخل کشور که به صورت ساختاری وجود دارد و نیز برخی تصمیمات نامناسب در رابطه با وضع عوارض صادراتی موجب شده که صادرات به جایگاه واقعی خود دست نیابد.

ایران می‌باشد. شرکای قدیمی اقتصاد ایران اشتیاقی کمتر از فعالان اقتصادی ما برای گشایش راه‌های بسته ندارند. دسترسی ایران به سوئیفت، اتفاق بزرگ دیگری است که با برداشتن تحریم‌ها برای بانک‌های ایرانی فراهم می‌شود. سوئیفت اولویت ایران در تسهیل تجارت خارجی و روابط اقتصادی بین‌الملل است؛ چراکه تمام مبادلات صنعتی و کشاورزی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

تفاهم لوزان به اقتصاد کشور امید می‌دهد که فرصت بزرگی در راه است و گشایش فراوانی در عرصه اقتصاد در آینده نزدیک روی خواهد داد که تحولات بزرگی را در عرصه‌های مختلف رقم می‌زند. در این برهه از زمان، اصلاحات اقتصادی و مبارزه با فساد اداری از هر زمان دیگری واجب‌تر است؛ چراکه فرصت بزرگی در راه است و بدون این تغییرات دولتی نمی‌توان از این فرصت با تمام پتانسیل ممکن استفاده کرد و امروز اقتصاد ایران به تمام توانایی‌ها و استعدادهایش برای رشد و موفقیت در تأمین رفاه عامه احتیاج دارد. لوزان یادآور می‌شد که ترکیب تعهد و تخصص، این مهم را ممکن می‌کند و این دستاورد واقعی و پایدار لوزان برای اقتصاد ما است.

رکود سخت اقتصادی، تلخی شیرینی برجام

بیش از دو سال است که رکود بر فضای اقتصادی کشور سایه افکنده، به طوری که بیشتر بخش‌های اقتصادی از جمله حوزه تجارت و صنعت با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو شدند. در اینجا سؤال غالب این است که آیا فضای کنونی اقتصاد ایران صرفاً ناشی از تحریم‌های ظالمانه‌ای است که در این سال‌ها بر ایران تحمیل شد یا عوامل داخلی نیز در این بین دخالت دارند؟

قطعاً تحریم‌ها به تنهایی سبب بروز تمامی مشکلات نیست و البته بی‌تأثیر هم نبوده است اما بحث رکود ربطی به تحریم ندارد و عملاً قفل شدن منابع مالی بانک‌ها و عدم پرداخت تسهیلات است که «رکود» را در کشور تشدید کرده است. زمانی که تخصیص تسهیلات به طور عادلانه انجام نمی‌شود، یا زمانی که میزان وام‌دهی بانک‌ها به افراد خاص به اندازه تمامی وام‌گیرندگان است، توازن اقتصادی برهم می‌خورد و هزینه آن به وسیله کل کشور پرداخت می‌شود. از سوی دیگر، مشکلاتی از قبیل اختلاس و مسائل بانکی نیز سبب شده که مسئله رکود تشدید شود.

از جمله دلایل تشدید این رکود را می‌توان این‌گونه برشمرد که: ۱- نبود تقاضای مؤثر ۲- عدم تناسب درآمد و هزینه خانوار ۳- ساختار اشتباه صنعتی ۴- عدم وجود صنایع حمایت‌کننده ۵- کمبود نقدینگی مؤثر ۶- بالا بودن هزینه‌ی سرمایه ۷- پایین بودن قدرت رقابتی تجاری به واسطه علل تولید و عرضه از جمله عدم

آینده مسکن پس از برجام

بی‌گمان اجرای برجام منجر به تغییری فوری در فضای واقعی اقتصاد نخواهد شد، از این رو به نظر می‌رسد، انتظار تحرک بازار مسکن در کوتاه‌مدت و بلافاصله پس از اجرای برجام بهبود یافته است. ضمن اینکه از زمان آغاز اجرای برجام توسط ایران و انجام برخی تغییرات در مراکز هسته‌ای کشور و در پی آن مهر تأیید آژانس بین‌المللی انرژی اتمی بر این اصلاحات تا زمان لغو تحریم‌ها دست‌کم به چند ماه زمان نیاز است. به این ترتیب می‌توان پیش‌بینی کرد که دست‌کم تا حدود ۲ ماه دیگر شاهد تغییر چشمگیری در وضعیت اقتصاد کلان نخواهیم بود به‌ویژه نقدینگی جدیدی از محل افزایش درآمدهای نفتی یا آزاد شدن بیشتر منابع مالی بلوکه شده ایران به اقتصاد کشور وارد نخواهد شد. ضمن آنکه کاهش شدید بهای نفت چشم‌انداز درآمدهای نفتی کشور را به شدت تیره ساخته است.

در عین حال باید یادآور شد که بازار مسکن در قیاس با بازارهای سرمایه و پول کمتر تحت تأثیر هیجانات ناشی از ریسک‌های سیستماتیک سیاسی است و بیشتر به ریسک‌های سیستماتیک مالی واکنش نشان می‌دهد. هر چند که در شرایط کنونی آن‌گونه که کارشناسان مسکن می‌گویند با توجه به رکود تعمیق شده و حاکم بر این بازار دیگر حتی پرداخت وام‌های ۱۰۰ میلیون تومانی نیز گره‌گشا نیست و نمی‌توان تحرکی در بازار مسکن ایجاد کرد. از این رو برای تحلیل بازار مسکن در میان‌مدت (۶ تا ۱۲ ماه پس از لغو تحریم‌ها) باید برخی شاخص‌های کلان اقتصادی از جمله تورم، نرخ ارز، مفاد بسته مشوق دولت برای بهبود اوضاع اقتصادی تا ۶ ماه آتی را مدنظر قرار داد. آن طور که مقامات دولتی همواره اعلام کرده‌اند، دولت پس از موفقیت در کاهش چشم‌گیر نرخ تورم از بالای ۳۰ درصد به ۱۵ درصد دستیابی به تورم تک رقمی را هدف‌گذاری کرده است. نرخ ارز هم ظاهراً از کانال ۳۷۰۰ تومان طی ۶ ماه آینده بالاتر نخواهد رفت.

در چنین شرایطی و در حالی که اقتصاد کشور همچنان در رکود عمیق قرار دارد و تنگنای مالی دست دولت و بخش خصوصی را بسته است، افزایش «قیمت مسکن» (شاخصی که منابع علمی اقتصاد آن را مظهر رونق بازار مسکن می‌دانند) بسیار بعید است. درباره حجم معاملات اما انتظار می‌رود در بهمن و دو هفته اول اسفند بنا بر سنت بازار شب عید، تحرکاتی در بازار مسکن صورت گیرد و همچون اوایل شهریورماه سال جاری تمایل به خریدوفروش واحدهای کوچک و با متراژ کم که طبیعتاً از نظر قیمتی بسیار پایین هستند، رونق بگیرد.

پیش‌بینی رشد اقتصادی و میزان صادرات و واردات

پیش‌بینی می‌شود تا پایان سال جاری، اگر رشد اقتصادی منفی نباشد، سربه‌سر باشد و واردات و صادرات نیز همین رشد منفی را تجربه خواهد کرد و برای سال ۹۵ پیش‌بینی می‌شود که با شروع فصل تابستان و اجرایی شدن کامل برجام، تغییراتی در رشد اقتصادی را به سمت مثبت شدن، تجربه کنیم.

بنا بر آمار هفت‌ماهه سال ۹۴، رشد منفی ۱۵ درصدی در صادرات و منفی ۲۰ درصدی در واردات را شاهد بودیم و تراز تجاری ما مثبت به نفع صادرات بوده است.

اما به عقیده بسیاری از کارشناسان این تراز تجاری مثبت خیلی قابل دفاع نیست، زیرا در هر دو حوزه صادرات و واردات رشد منفی داشتیم. زمانی می‌توانیم از این تراز تجاری مثبت به نفع صادرات استقبال کنیم که قادر به رشد صادرات مثبت باشیم. متأسفانه برخلاف هدف‌گذاری انجام شده در سال ۹۴ که قرار بود میزان صادرات به ۲۰ درصد افزایش پیدا کند، اما تا به امروز، نتوانستیم به این هدف برسیم.

مهم‌ترین عامل نرسیدن به برنامه هدف‌گذاری شده و کاهش قیمت نفت است، که سبب شد ارزش صادرات ما که میعانات گازی و نفتی نقش اساسی را در آن ایفا می‌کردند، به این میزان کاهش پیدا کند.

اگر روند رشد اقتصادی ادامه پیدا کند، حتماً فاصله واردات از صادرات بیشتر خواهد شد که چنانچه مسئولان به دنبال یکسان‌سازی تراز تجارت هستند، باید به صادرات توجه ویژه‌ای داشته باشند تا افزایش متناسب با واردات را داشته باشیم. در سال‌های گذشته نرخ ارز به صورت دستوری و در شرایط مختلف با مقتضیات زمان تغییر می‌یافت.

این فاصله موجود و چند نرخ بودن بین ارز مبادله‌ای و آزاد عملاً موجب یارانه در بحث واردات کالا شده و بعد از رفع تحریم‌ها حتماً باید دولت به سمت تک‌نرخ شدن ارز حرکت کند. با توجه به اینکه میزان صادرات و واردات کالا در کشور ما با تفاوت چند درصد است، باید ارز وارداتی از محل ارز صادراتی تأمین شود. اعتقاد بر آن است که ارز وارداتی باید از محل ارز صادرات یعنی ارز آزاد تأمین شود و دولت هم فقط ارزی را که از نفت به دست می‌آورد باید جهت مدیریت بازار ارز کشور و تخصیص به کالای اساسی پرداخت کند و ارز مبادله‌ای را از واردات جدا کند.

روند بلندمدت نرخ ارز در سال ۹۵ نسبت به متوسط سال ۹۴ صعودی خواهد بود و به نظر می‌رسد اجرای برجام بر این مهم تأثیرگذاری جدی نخواهد داشت.

بهروز جعفرزاده

عضو هیئت علمی دانشگاه غیرانتفاعی فرهیختگان کرمان، دانشجوی دوره دکتری علوم اقتصادی دانشگاه یزد

موضوع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی به دلیل شرایطی که کشور در آن قرار گرفته بسیار حائز اهمیت است. از این حیث در این نوشتار سعی می‌شود این موضوع در چهار بخش مجزا مورد بررسی قرار گیرد. در بخش اول به بررسی مبانی نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، در بخش دوم به تحلیل روند و پیشینه سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، در بخش سوم به بررسی عوامل موثر بر جذب سرمایه خارجی و در بخش نهایی هم به بررسی موانع و محدودیت‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران پرداخته می‌شود.

مروری بر ابعاد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

مبانی نظری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

(وام از خارج، انواع سرمایه‌گذاری خارجی و غیره). از آنجاکه منابع مالی داخلی و سایر شیوه‌های تجهیز سرمایه‌گذاری از منابع داخلی در اکثر کشورهای در حال توسعه محدود است، بنابراین منابع مالی خارجی بهترین گزینه برای تأمین وجوه مورد نیاز برای سرمایه‌گذاری و تولید است. شیوه‌های تأمین مالی خارجی، غالباً به دو روش استقراضی و غیر استقراضی انجام می‌گیرد: روش‌های قرضی تأمین مالی: روش‌هایی هستند که برگشت اصل و سود منابع دریافتی، از سوی سیستم بانکی و یا دولت (وزارت امور اقتصادی و دارایی) تضمین می‌شود. به عبارت دیگر، در روش استقراضی تأمین مالی خارجی، طرف خارجی (سازمان‌ها و مؤسسات پولی و مالی بین‌المللی) بدون پذیرش هیچ‌گونه ریسکی و صرفاً با اخذ تضمین‌های مناسب از دولت، اقدام به تأمین سرمایه نموده و تمامی ریسک‌های مذکور از سوی کشور سرمایه‌پذیر تقبل می‌شود.

روش‌های غیر قرضی تأمین مالی خارجی: این روش‌ها شامل معاملات جبرانی^۱، بیع متقابل^۲، قراردادهای خرید متقابل^۳،

- 1- Compensation Trade
- 2- Buy-Back Arrangements
- 3- Counter Purchase Contracts

به لحاظ نظری، همه اقتصاددانان سرمایه را به‌عنوان نیروی محرکه‌ی رشد و توسعه‌ی اقتصادی جوامع تلقی می‌کنند و همه مدل‌ها و الگوهای توسعه‌ی اقتصادی را بر پایه‌ی همین اندیشه طراحی می‌کنند. زیرا در فرآیند توسعه، جامعه مواجه با افزایش جمعیت و به دنبال آن افزایش نیروی کار می‌شود. در این حالت، چون مقدار زمین و فناوری موجود در جامعه تقریباً ثابت است، بنابراین برای حفظ نسبت سرمایه به نیروی کار و زمین، احتیاج جامعه به عامل سرمایه به‌طور مداوم افزایش می‌یابد. حتی اگر تولید ناخالص ملی کشوری نسبت به سال قبل تغییری نکند، یعنی رشد تولید ملی صفر باشد، برای جایگزینی سرمایه‌ی مستهلک‌شده و ابقاء سطح درآمد ملی در سطحی برابر با سال قبل، بازهم به مقداری سرمایه‌گذاری در طول سال نیازمندیم. بنابراین تشکیل سرمایه عنصری جدایی‌ناپذیر از فعالیت‌های اقتصادی هر کشوری است. به‌رحال یکی از مسائل مهم مرتبط با تشکیل سرمایه (سرمایه‌گذاری) تأمین مالی آن است.

به‌طور کلی، منابع تأمین وجوه سرمایه‌ای داخلی (پس‌اندازهای شخصی، منابع مالی صنعت بیمه، سود توزیع نشده و ذخیره‌ی استهلاک شرکت‌ها، مالیات‌ها، صادرات و غیره) هستند و یا خارجی

نمایند، سرمایه‌ی خود را در اختیار کشور میزبان قرار می‌دهند. خرید اوراق قرضه و سهام شرکت‌ها در معاملات بورس و قبوض سپرده در بانک‌های خارجی از انواع سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی محسوب می‌شوند.

یکی از ایرادات اساسی FPI، سیال و فرّار بودن و در نتیجه بی‌ثباتی آن است. یعنی سرمایه‌گذار خارجی هر لحظه که اراده کند، می‌تواند با فروش سهام یا اوراق بهادار، سرمایه‌ی خود را به کشور خود و یا کشور ثالث انتقال دهد و در شرایط رکود اقتصادی کشور سرمایه‌پذیر، با خارج کردن سرمایه از کشور، باعث تشدید نابسامانی اقتصادی آن کشور خواهد شد.

بحران جنوب‌شرق آسیا در سال ۱۹۹۷ یکی از نمونه‌های بارزی است که تحت تأثیر این موضوع قرار گرفت.^۵ از ویژگی‌های دیگر این نوع سرمایه‌گذاری، پایین بودن درجه‌ی ریسک، کوتاه بودن دوره‌ی سرمایه‌گذاری، بالا بودن قدرت نقد شوندگی و نداشتن حق رأی موثر در مدیریت و اعمال نفوذ در تصمیمات مربوط به سرمایه‌گذاری می‌باشد.^۶

در سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی، سرمایه‌گذار در پی سود کوتاه‌مدت و سود حاصل از خرید سهام به قیمت ارزان و فروش آن به قیمت بالاست و لذا درصدد به دست آوردن کنترل اداره‌ی یک شرکت و دخالت در تصمیم‌گیری‌ها نمی‌باشد.

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

تا دهه‌ی ۱۹۶۰، هیچ تئوری مستقل و خود اتکای FDI وجود نداشت و مفهوم FDI در قالب بخشی از جریان سرمایه‌ی بین‌المللی مطرح می‌شد و بسیاری از ویژگی‌ها و ابعاد مهم آن مورد غفلت قرار می‌گرفت؛ ولی از دهه‌ی ۱۹۶۰ به بعد به دلیل افزایش حجم FDI، ادبیات نظری فراوانی به وجود آمدند که درصدد تبیین علل و انگیزه‌های وقوع FDI، تأثیر FDI بر متغیرهای اقتصادی و غیره برآمدند. چنان‌که دانیس^۷ اشاره می‌کند، که از این سال‌ها به بعد باید رویکرد مطالعه FDI تغییر کند، چون FDI چیزی فراتر از انتقال سرمایه بود و شامل مواردی چون انتقال فناوری، مهارت‌های سازمانی و مدیریتی می‌شد.^۸

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی حکایت از رابطه‌ی دائم میان سرمایه‌گذار و سرمایه‌پذیر، و به‌ویژه فرصتی برای نفوذ واقعی بر

تأمین مالی پروژه یا فاینانس^۱، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی^۲ و سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی^۳ می‌باشد.

اصولاً رکن اصلی در تفکیک دو روش قرضی و غیر قرضی تأمین مالی، به قبول ریسک‌های مختلف سرمایه‌گذاری و تأمین مالی از قبیل ریسک‌های فنی، تولیدی، بازاریابی، بهره‌برداری، حوادث غیرمترقبه، مدیریت، دانش فنی و برگشت اصل و سود سرمایه‌گذاری است. در روش غیر استقرایی، برخلاف روش استقرایی که هیچ‌گونه ریسکی از سوی طرف خارجی پذیرفته نمی‌شود، تمامی ریسک‌های یادشده به عهده‌ی طرف سرمایه‌گذار بوده و تضمین‌های دولت در موارد محدودی که متضمن ایجاد فضای امن برای کسب‌وکار سرمایه‌ی خارجی است، ارائه می‌شود.

سرمایه‌گذاری خارجی

سرمایه‌گذاری خارجی عبارت است از به‌کارگیری سرمایه‌های خارجی در یک بنگاه اقتصادی جدید یا موجود، پس از اخذ مجوز سرمایه‌گذاری.^۴ سرمایه‌گذاری خارجی به علل گوناگون از جمله کاهش نرخ سود، وجود منابع سرمایه‌ای مازاد در کشور سرمایه‌گذار، و مهم‌تر از آن وجود فرصت‌های سرمایه‌گذاری در کشورهای میزبان همراه با منابع سرشار اولیه ممکن است صورت پذیرد. سرمایه‌گذاری خارجی معمولاً به دو شکل سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی (FPI) و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI) صورت می‌گیرد.

سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی

سرمایه‌گذاری غیرمستقیم خارجی یا سرمایه‌گذاری پورتفولیو به آن دسته از سرمایه‌گذاری‌ها اطلاق می‌شود که اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی به‌صورت خرید اوراق بهادار از یک مؤسسه یا شرکت مالی، بدون آنکه مستقیماً در امر سرمایه‌گذاری شرکت

5- Thompson
6- Sarkar 1976
7- Dunning, 1981
8-Jones, 2005

1- Project Financing
2- Foreign Direct Investment (FDI)
3- Foreign Portfolio Investment (FPI)

۴- بند (و) ماده (۱) قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی.

گروه اصلی تقسیم‌بندی نمود: دسته اول نظریه‌های با فرض بازارهای کامل^۱ می‌باشند. دسته دوم نظریه‌های مبتنی بر بازارهای ناقص است که شامل الگوهای هستند که بر پایه نواقص بازار و تمایل سرمایه‌گذاران چندملیتی برای گسترش توان بازاری آن‌ها شکل گرفته‌اند. دسته سوم، نظریه سازمان صنعتی، الگوهای نظری مبتنی بر چارچوب اقتصاد خرد می‌باشند که بر اساس این فرضیه، جنبه‌های ویژه بنگاه، عامل تعیین‌کننده سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی است.

در نظریه‌های با فرض بازارهای کامل، عواملی مثل شکست بازار، عدم اطمینان، کمبود اطلاعات و چسبندگی‌های مختلف وجود ندارند. تمامی عوامل موجود در بازار همگن هستند. این نظریه در قالب نظریه «نرخ‌های بازدهی متفاوت^۲»، «متنوع ساختن دارایی‌ها» و «اندازه بازار» بیان می‌گردد. در رویکرد نظریه نرخ‌های بازدهی متفاوت، که یکی از اولین نظریه‌های مرتبط در زمینه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بوده است، استدلال می‌شود که سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، نتیجه جریان سرمایه از کشورهای با بازدهی اندک به کشورهای با بازدهی بالاست، چراکه بنگاه‌ها برای سرمایه‌گذاری، بازدهی مورد انتظار را با هزینه‌های نهایی سرمایه برابر می‌کنند. اما بررسی‌های تجربی نتوانسته‌اند شواهد محکمی در این زمینه ارائه نمایند و نتایج آن‌ها نشان می‌دهد که این نظریه بیان‌گر خوبی از عوامل تعیین‌کننده جریان‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی نمی‌باشند. به‌طور مثال، طبق این نظریه علت افزایش جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی آمریکا به اروپا در اواخر دهه ۱۹۵۰ را می‌توان توضیح داد، لیکن در دهه ۱۹۶۰ به این دلیل که نرخ بازدهی در اروپا کمتر از آمریکا شد، نتوانست جواب‌گوی علت تداوم این جریان باشد. اما برخی پژوهشگران، مانند یونگ (۱۹۹۹) با وارد کردن متغیر سرمایه انسانی، این نظریه را تعدیل کردند. یونگ مشاهده کرد که سرمایه‌ها از کشور چین به سمت کشورهای نسبتاً ثروتمند حرکت می‌کنند، درحالی‌که کشورهای فقیر عموماً دارای نرخ‌های بازدهی بالاتر هستند. نتایج مدل یونگ نشان می‌دهد تنها دلیل این امر، عدم نظر گرفتن سرمایه انسانی بالاتر در کشورهای غنی‌تر در محاسبات مربوط به نرخ بازدهی کشورها است. ضعف دیگر این نظریه این است که با فرض وجود نرخ‌ی واحد از سود بین صنایع، FDI در آن صنایع اتفاق نخواهد افتاد و همچنین با فرض نرخ‌ی واحد از سود و عواید، هیچ‌گاه میان دو کشور FDI اتفاق نخواهد افتاد. از آنجاکه تئوری نرخ‌های بازدهی متفاوت، توضیح

اقدامات کشور میزبان توسط سرمایه‌گذار دارد. صندوق بین‌المللی پول، FDI را سرمایه‌گذاری مستقیم با هدف کسب منافع طولانی‌مدت توسط یک شخصیت حقیقی یا حقوقی مستقر در یک اقتصاد معین تعریف می‌کند. سازمان همکاری و توسعه‌ی اقتصادی (OECD) FDI را چنین تعریف می‌کند: «سرمایه‌گذاری که با هدف ایجاد روابط اقتصادی مستمر و اعمال نفوذ موثر و مدیریت در موارد زیر صورت می‌گیرد:

۱) ایجاد یک شرکت با مالکیت کامل، تأسیس مؤسسه‌ی فرعی، تأسیس شعبه و تملک دارایی کامل یک شرکت موجود، ۲) مشارکت در یک شرکت جدید یا موجود». سازمان تجارت جهانی نیز عنوان می‌کند که FDI زمانی صورت می‌گیرد که سرمایه‌گذار یک کشور مبدأ (کشور مادر) یک دارایی را در کشوری دیگر (کشور میزبان)، با هدف مدیریت آن به‌دست می‌آورد.

با توجه به تعاریف ارائه‌شده، چند ویژگی را می‌توان برای FDI و تمایز آن با سایر اشکال سرمایه‌گذاری خارجی برشمرد:

* معیار اساسی در تشخیص FDI، میزان و درجه‌ی کنترل بر سرمایه‌گذاری، میزان مشارکت، سود و زیان‌هایی است که متوجه سرمایه‌گذار می‌شود.

* وجود رابطه و منافع طولانی‌مدت میان سرمایه‌گذار و سرمایه‌پذیر، به‌همراه خود سطح قابل ملاحظه‌ای از نفوذ و حق رأی موثر سرمایه‌گذار بر امور مدیریتی اقدامات مشترک را خواهد داشت.

در FDI، استرداد اصل سرمایه، سود آن، زمان و نحوه‌ی انتقال درآمد به عواملی چون شرایط اقتصادی کشور میزبان، عملکرد سرمایه‌گذاران خارجی، ریسک سیاسی و نوسانات نرخ ارز بستگی دارد، درحالی‌که در FPI، استرداد اصل سرمایه، سود آن، زمان و نحوه‌ی انتقال درآمد اغلب از پیش تعیین می‌شود. در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، سرمایه‌گذار هم حمایت داخلی کشور میزبان و هم حمایت سیاسی دولت متبوع خود را به همراه دارد، ولی در سرمایه‌گذاری پورتفولیو، سرمایه‌گذار به‌تنهایی خطرات ناشی از سرمایه‌گذاری را می‌پذیرد. همچنین در FDI، سرمایه‌گذاری غالباً با انتقال عوامل تولید مانند فناوری، فرمول‌های ساخت، دانش فنی و مهارت‌های انسانی همراه است؛ اما در FPI، جریان سرمایه‌گذاری غالباً محدود به انتقال منابع مالی می‌باشد.

علل انجام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

علل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی را می‌توان در چارچوب نظریات مختلف و از دیدگاه‌های متفاوت مورد بحث و بررسی قرار داد. در یک دسته‌بندی کلی می‌توان این نظریات را به سه

1- Perfect Market

2- Different Rates of Return.

تحلیل‌های مبتنی بر فرض بازارهای کامل باید در چارچوب نظریه‌های مبتنی بر بازارهای ناقص صورت پذیرد. نظریه چرخه محصول^۲ که توسط ورنون (۱۹۷۹) مطرح شده است، توضیح می‌دهد که چرا تولیدکنندگان در مراحل خاصی محصولات خود را نخست در کشور خود می‌فروشند و سپس در مراحل بعدی، با تأسیس شعب و شرکت‌های تابعه در کشور میزبان، سیاست خود را تغییر می‌دهند. در تفسیر چنین سیاستی، این نظریه فرآیند تولید را به سه مرحله تقسیم می‌کند و هر یک را به صورت زیر توضیح می‌دهد:

الف) در مرحله اول که به «روند توسعه» موسوم است، فناوری به کار برده می‌شود که به علت «تازگی» و «پیچیده بودنش»، قابل تقلید و تولید به وسیله شرکت‌های رقیب و هم‌سطح تولیدکننده نیست، و همچنین این فناوری سرمایه‌بر و مهارت‌بر است و از این نظر، تولید آن تنها در کشور متبوع تولیدکننده میسر است. محصولات حاصل از فناوری در کشورهای پر درآمد و دارای مهارت‌های بالا به فروش می‌رسد. ب) در مرحله دوم، فناوری مورد بحث استاندارد می‌شود و تعدادی از شرکت‌های رقیب با دستیابی به فناوری مشابه، کالاها و محصولات مشابهی را تولید می‌کنند. در نتیجه، هر چند از قدرت انحصاری تولیدکننده اصلی در بازار داخلی کاسته می‌شود، اما هنوز برتری در بازار رقابت با تولیدکننده انحصاری است. ج) در مرحله سوم با ساخت فناوری مشابه، شرکت‌های رقیب بیشتری وارد عرصه بازار می‌شوند. در نتیجه تولیدات حاصل از فناوری مورد نظر، به قیمتی ارزان‌تر از آنچه قبلاً عرضه می‌شدند، فروخته می‌شوند. روند ارزان شدن به حدی می‌رسد که تولیدکننده دیگر نمی‌تواند هزینه‌هایی را که صرف تولید شده جبران سازد. لذا، شرکت‌های تولیدکننده برای اجتناب از تحمل مخارج و هزینه‌های جبران‌ناپذیر و همچنین استفاده از نیروی کار ارزان، شعب و یا شرکت‌های تابعه‌ای در یکی از کشورهای در حال توسعه تأسیس می‌کنند، تا بعد از تأسیس و تولید محصول، کالا را در کشور متبوع خود و کشورهای هم‌جوار و هم‌سطح به فروش برسانند. نایکروبوکر برای اولین بار نظریه واکنش انحصار چندجانبه را مطرح کرد، تا علت رقابت بنگاه‌ها در ایجاد و جذب بازارهای خارجی را نشان دهد. وی مدل اولیه خود را بر پایه محورهای انحصار چندجانبه و ریسک‌گریزی بنا نمود. بر اساس مدل وی در فضای انحصار چندجانبه، جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی توسط یک بنگاه باعث می‌شود سایر بنگاه‌های اصلی در آن

کافی و کاملی از علت سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ارائه نمود، تلاش برای ارائه نظریه جدیدتری که بر نقش ریسک نیز متمرکز شده بود، توسط مارکوئیتز و توبین، با عنوان نظریه ایجاد تنوع در مجموعه دارایی‌ها، یا تنوع سرمایه‌گذاری صورت گرفت. بر اساس این تئوری، تصمیم یک شرکت چندملیتی جهت سرمایه‌گذاری در خارج تنها متأثر از نرخ‌های بازگشت سود نیست، بلکه آنچه اهمیت بیشتر دارد، مسئله کاهش خطرات ناشی از سرمایه‌گذاری است. بر این اساس، تنوع سرمایه‌گذاری یک شرکت در بازارهای متعدد، امکان خطرات آن را کاهش می‌دهد. مطالعات تجربی از قدرت تبیین این تئوری می‌کاهند، چراکه شرکت‌های چندملیتی تمایل به سرمایه‌گذاری در مناطقی دارند که از همبستگی بالایی عواید برخوردار باشند. نظریه اندازه‌ی بازار، ریشه در تئوری نئوکلاسیک سرمایه‌گذاری دارد. این تئوری بر نقش اندازه‌ی مطلق بازار کشور میزبان و نقش نرخ رشد آن متمرکز است. طبق این تئوری، هر اندازه حجم و وسعت بازار بزرگ باشد، دسترسی کافی به منابع و کاهش هزینه‌های تولید از طریق توسل به صرفه‌های مقیاس امکان‌پذیرتر می‌باشد. اگر اوال در بررسی عوامل تعیین‌کننده‌ی FDI، اندازه‌ی بازار را به عنوان یکی از عناصر اصلی جذب در کشورهای میزبان می‌داند.

در دنیای واقعی، شکست بازار، عدم اطمینان، کمبود اطلاعات، چسبندگی‌های مختلف و غیرهمگن بودن بنگاه‌ها و عوامل تولید، از مشخصه‌های ذاتی پدیده‌های اقتصادی است. در این صورت

صنعتی^۳، این بخش را به پایان می‌رسانیم. هایمر^۴ به بازشناسی سه دسته از موانع جهت حضور در سرزمین‌های بیرونی می‌پردازد که عبارتند از نااطمینانی^۵، تبعیضات ملی‌گرایانه^۶ و ریسک نرخ تبدیل نرخ ارز. سؤال مهم هایمر این است که چرا علی‌رغم وجود چنین موانعی، شرکت‌ها اقدام به FDI می‌کنند؟ وی دو پاسخ برای این سؤال ارائه می‌کند. پاسخ نخست اینکه شرکت‌ها، رقابت از درون صنعت را به کشورها انتقال می‌دهند، که این امر یا از طریق غلبه بر شرکت‌های داخلی کشور میزبان و یا از طریق ادغام با شرکت‌های داخلی کشور میزبان انجام می‌گیرد. پاسخ دوم هایمر در قالب عملیات بین‌المللی سازی تولید توسط شرکت‌ها و بر مبنای نقض ساختاری بازار جای می‌گیرد.

به گمان هایمر شرکت‌های چندملیتی نسبت به شرکت‌های داخلی از مزیت‌هایی چون علائم تجاری، حق اختراع، فناوری برتر، دانش سازمانی و مهارت‌های مدیریتی برخوردارند، که FDI را از سایر اشکال فعالیت همچون صادرات و اعطای لیسانس، سودآورتر می‌سازد. به نظر وی برخورداری از چنین مزیت‌هایی، شرکت‌ها را قادر می‌سازد تا اقدام به حذف رقبا کرده، بر ساختار بازار تأثیر گذاشته و انحصار بهره‌برداری را بر عهده بگیرند. کاوز تئوری سرمایه‌گذاری خارجی هایمر را توسعه داد و آن را در بستر تئوری سازمان صنعتی به کار گرفت. اهمیت کار کاوز پیوند تئوری تولید بین‌المللی هایمر با تئوری‌های سازمان صنعتی مرتبط با ادغام افقی و عمودی شرکت‌ها می‌باشد. کاوز میان شرکت‌هایی که درگیر FDI افقی و شرکت‌هایی که درگیر FDI عمودی هستند تمایز قائل می‌شود. از دید وی FDI افقی زمانی اتفاق می‌افتد که شرکت وارد بازار محصول خود در یک کشور خارجی گردد، درحالی که FDI عمودی زمانی اتفاق می‌افتد که شرکت وارد بازار محصول در یک مرحله متفاوتی از تولید شود.

صنعت به‌منظور حفظ سهمشان در بازار واکنش نشان دهند. در این نظریه از شاخص تمرکز ورود استفاده شده بود که نشان‌گر دامنه ورود شرکت‌های تابعه است. نایکروکر پس از مطالعات متعدد به دو نتیجه مهم دست یافت، اولاً با ایجاد انحصار چندجانبه (به دلیل بحث رقابت) مقدار ریسک گریزی کاهش می‌یابد و این باعث افزایش مقدار سرمایه‌گذاری خارجی می‌گردد، ثانیاً اگر بنگاه‌ها فرصت‌های بیشتری برای سرمایه‌گذاری داشته باشند، یا در صورتی که جایگاه نسبی آن‌ها منوط به ملاحظات فن شناختی باشد، واکنش آن‌ها شدت کمتری خواهد داشت.

در دهه ۱۹۷۰ شاخه‌ای از ادبیات FDI با عنوان تئوری درونی سازی^۱ ظهور یافت. مبنای آن، تئوری کواس^۲ بود که اقدام به آزمون نقش هزینه‌های معاملاتی در شکل‌گیری سازمان می‌کرد. دغدغه اصلی تئوری کواس این بود که چرا شرکت‌ها به وجود می‌آیند و چرا همه‌ی معاملات یک اقتصاد در بازار روی نمی‌دهد؟ وی پاسخ به این سؤالات را در قالب هزینه‌های معاملاتی، از جمله هزینه تعیین قیمت بازار، هزینه مذاکرات، هزینه‌های امضاء و اجرای قراردادها، میان طرفین معامله مورد می‌دهد. از دید کواس برای غلبه بر این مشکلات و کاهش هزینه‌های معاملاتی نیاز به مدیریت منابع و معاملات داریم. زمانی که این امر اتفاق بیفتد، یک شرکت متولد می‌شود و به تبع آن منافع ناشی از اقدامات عمدتاً به جای بازار در درون بنگاه و سازمان به‌دست می‌آید. در چنین وضعیتی ما شاهد درونی‌سازی فعالیت در درون ساختار شرکت خواهیم بود. فرآیند درونی‌سازی بعدها در جهت تبیین تولید بین‌المللی و FDI توسعه یافت و از طرفداران پیشگام این تئوری می‌توان باکلی و کاسون را نام برد. از دید باکلی و کاسون، عملیات شرکت‌ها به‌ویژه شرکت‌های بزرگ تنها شامل تولید کالاها و خدمات نمی‌شود، بلکه شامل فعالیت‌هایی چون بازاریابی، آموزش، تحقیق و توسعه و تکنیک‌های مدیریتی و بالاخره مداخله در بازارهای مالی می‌شود. تئوری‌های درونی سازی نقشی پراهمیت در توسعه تئوری FDI در دهه ۱۹۷۰ ایفا نموده و هنوز هم به قوت خود باقی هستند. تئوری‌های درونی سازی تنها به انگیزه‌ی شرکت‌های چندملیتی برای حضور در خارج، بدون تأکید بر عناصر اقتصاد کلان کشور میزبان اشاره دارد، و این امر باعث می‌شود که این رویکرد در قالب یک تئوری کلی باقی بماند تا اینکه یک تئوری مربوط به FDI باشد. در نهایت با توضیحی مختصر در ارتباط نظریه‌ی سازمان

3- Industrial Organization.

4- Hymer, 1976

5- Uncertainty

6- Nationalistic Discriminative

1- Internalization School

2- Coase, 1973

رونق و پیشینه‌ی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

سرمایه‌گذاری خارجی قبل از انقلاب اسلامی ایران

جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی افزایش یافت و در دوره‌ی ۵۷-۱۳۵۲ هـ.ش، این رونق به حداکثر خود رسید.

سرمایه‌گذاری خارجی از سال ۱۳۵۷ تا سال ۱۳۷۲ هـ.ش بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و در دوره‌ی جنگ و نیز در دوره‌ی نوسازی کشور، پس از برقراری آتش‌بس با عراق، نظر به تحلیل رهبران مذهبی، سیاست‌مداران، دولتمردان و روشنفکران، مبنی بر وابستگی اقتصاد کشور به درآمدهای نفتی و آسیب‌پذیری اقتصاد کشور، به دنبال نوسانات در قیمت و میزان صادرات نفت، این آسیب اقتصادی در دستور برنامه‌ریزان اقتصاد و مدیریت سیاسی کشور بوده است. از دید گروهی دیگر، خصلت بخش عمدی صناعی که با کمک سرمایه‌ی خارجی و دانش فنی وارداتی در دوره‌ی رژیم گذشته ایجاد شده بود، «وابستگی» بود. زیرا این صنایع آخرین مراحل تولید را در کشور انجام می‌دهند و نیاز به وارد کردن ماشین‌آلات صنعتی، قطعات یدکی و مواد نیمه‌ساخته و مواد اولیه دارند. در مورد راه‌حل‌های مقابله با وابستگی نیز اتفاق نظر وجود نداشت. بدیهی است که چاره‌رهایی از وابستگی به عایدات ارزی حاصل از نفت، تنوع بخشیدن به صادرات غیرنفتی

«قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی»، مصوب ۱۳۳۴ هـ.ش، و آیین‌نامه‌ی اجرایی آن مصوب ۱۳۳۵ هـ.ش، نقطه‌ی عطفی در تاریخ سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی در ایران محسوب می‌شود. دولت از این طریق بخشی از سرمایه‌های خصوصی و تولیدی خارجی را تحت پوشش و حمایت قرار داده و تسهیلات خاصی برای آن‌ها در نظر گرفت. با اجرای «قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی»، در سال ۱۳۳۵ هـ.ش، ثبت شرکت‌ها با سهام‌داران و سرمایه‌گذاران خصوصی ایران افزایش یافت. در ۱۷ اردیبهشت ۱۳۴۱ هـ.ش، مرکز جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی نیز پایه‌گذاری شد. از سال ۱۳۳۵ تا ۱۳۵۷ هـ.ش، ۱۶۴۱ شرکت ایرانی، با سهام‌داران خصوصی خارجی، در کشور به ثبت رسید، که بالاترین رقم آن در سال ۱۳۵۴ و ۱۳۵۵، به ترتیب ۴۹۸ و ۳۳۸ شرکت بوده است. در این وضعیت بخش صنعت کشور با برخورداری از معافیت‌های مالیاتی، حمایت‌های گمرکی و اعتبارات ارزان و آسان به سرعت رشد یافت. شرکت‌های چندملیتی نیز به دنبال رخنه به بازارهای کشور و مصون ماندن از موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای مربوط به واردات، اقدام به سرمایه‌گذاری در کشور کردند. با گذشت زمان، سرمایه‌گذاری خارجی تحت پوشش قانون

ایران (۱۳۶۸-۱۳۷۲)، زمینه‌های به‌کارگیری منابع مالی خارجی فراهم گردید. بر اساس بند «د» و «ی» تبصره‌ی ۲۹ قانون برنامه اول توسعه، بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران مجاز گردید تا پایان برنامه اول تا سقف ۷/۵ میلیارد دلار ایجاد تعهد نماید. با وجود اینکه تأمین منابع مالی خارجی در قانون برنامه اول توسعه پیش‌بینی گردید، ولی به علل گوناگون در این دوره شاهد جذب سرمایه‌های خارجی نبودیم.

سرمایه‌گذاری خارجی طی دوره‌ی ۱۳۹۳-۱۳۷۲ هـ.ش^۱ کل جریان ورودی سرمایه خارجی در طی این سال‌ها ۴۲,۵۰۵,۸۰۱ هزار دلار می‌باشد که بیشترین آن به میزان ۴,۵۵۸,۳۴۳ هزار دلار به سال ۱۳۹۱ مربوط می‌شود. جدول زیر میزان سرمایه وارده را نشان می‌دهد:

جدول ۱: میزان جذب سرمایه گذاری خارجی کشور طی سال‌های ۱۳۹۳-۱۳۷۲ (بر حسب هزار دلار)

سال	میزان	سال	میزان	سال	میزان
۱۳۷۲	۲۲۹۳۸۴۴	۱۳۸۰	۷۹۹۲۳۱	۱۳۸۸	۲۶۸۲۲۷۹
۱۳۷۳	۳۸۷	۱۳۸۱	۳۴۴۴۲۷۹	۱۳۸۹	۳۹۰۳۶۰۲
۱۳۷۴	۲۶۷۶	۱۳۸۲	۲۹۸۵۹۶۷	۱۳۹۰	۴۳۶۸۲۴۹
۱۳۷۵	۲۵۹۱۶	۱۳۸۳	۳۰۸۱۸۸۷	۱۳۹۱	۴۵۵۸۳۴۳
۱۳۷۶	۵۳۸۱۵	۱۳۸۴	۳۴۲۰۷۴۸	۱۳۹۲	۳۳۲۶۲۶۹
۱۳۷۷	۲۰۲۸۵	۱۳۸۵	۲۰۲۷۶۴۳	۱۳۹۳	۱۳۹۰۶۰۳
۱۳۷۸	۴۶۶۳۱	۱۳۸۶	۱۸۱۱۱۸۱	جمع کل	۴۲۵۰۵۸۰۱
۱۳۷۹	۱۴۲۱۹۶	۱۳۸۷	۲۱۱۹۷۷۰		

مأخذ: بهروزی مفروزلو و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۲۰۷

در جدول شماره ۲ میزان جذب سرمایه گذاری خارجی توسط استان های کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد. آمار مندرج در این جدول نشان می‌دهد که در طی این مدت، استان بوشهر با میزان سرمایه‌گذاری خارجی ۱۹,۷۳۳,۱۷۰ هزار دلاری، دارای بیشترین میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی در بین استان‌های کشور بوده است.

۱- منبع آمارها سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران است.

۲- آمار سرمایه‌گذاری خارجی ذکر شده در سال ۱۳۷۲ به صورت تجمعی بوده و به سال‌های قبل نیز مربوط می‌شود.

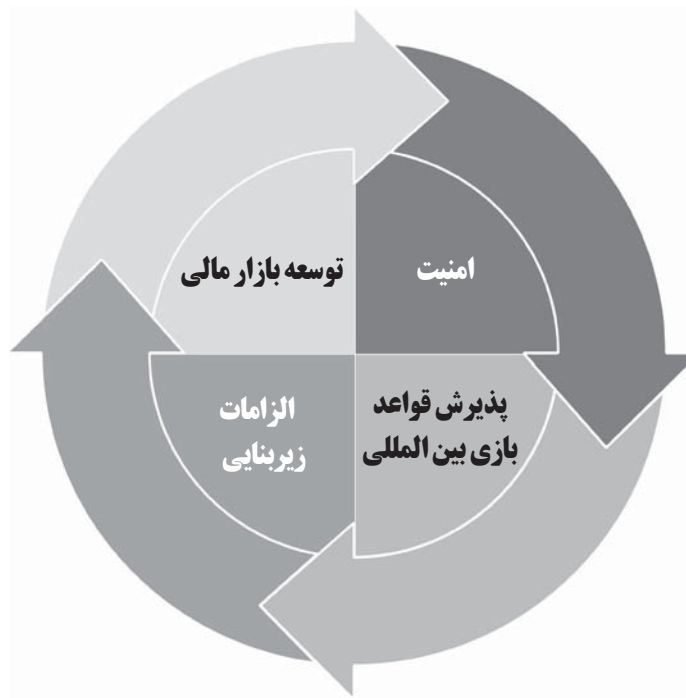

جدول ۲: میزان جذب سرمایه‌گذاری خارجی به تفکیک استان‌ها طی دوره ی ۹۳-۱۳۷۲ (بر حسب هزار دلار)

استان	۱۳۷۲-۸۰	۱۳۸۱-۸۸	۱۳۸۹-۹۳	جمع
آذربایجان شرقی	۲۲۷۳	۴۶۷۹۹	۳۳۱۷۵۲	۳۸۰۸۲۴
آذربایجان غربی	۱۹۳۶	۲۳۷۹	۳۳۱۶۳	۳۷۴۷۸
اردبیل	۶۹۶	۷۳۰	۲۰۴۱۳	۲۱۸۳۹
اصفهان	۵۶۹۰۳	۱۰۳۵۷۹۸	۱۶۳۶۴۵	۱۲۵۶۳۴۶
البرز	۵۱۸۸	۴۹۷۸۵	۵۰۹۹	۶۰۰۷۲
بوشهر	۶۲۶۹۳۹	۱۳۵۸۰۵۵۹	۵۵۲۵۶۷۲	۱۹۷۳۳۱۷۰
تهران	۴۵۶۰۳	۶۵۳۳۴۴	۱۱۷۱۹۵۲	۱۸۷۰۸۹۹
خراسان جنوبی	۰	۱۳۸۳	۳۵۰۰	۴۸۸۳
خراسان رضوی	۳۴۷۱	۸۶۳۲۰	۷۹۲۴۸	۱۶۹۰۳۹
خراسان شمالی	۱۰۰	۰	۱۰۴۴۶	۱۰۵۴۶
خوزستان	۴۲۶۸۶	۲۰۳۵۵۲۶	۷۴۵۶۴۰۹	۹۵۳۴۶۲۱
زنجان	۰	۹۲۵۵	۱۹۸۲۶۸	۲۰۷۵۲۳
سمنان	۲۰۵۵۶	۴۷۳۴۵	۲۰۴۹۰	۸۸۳۹۱
سیستان و بلوچستان	۹۰	۷۲	۷۰۰	۸۶۲
فارس	۱۴۵۶	۱۰۹۲۶۴	۶۴۰۶۹۵	۷۵۱۴۱۵
قزوین	۳۴۱۴۹	۲۴۹۸۷۲	۵۵۵۵۵	۳۳۹۵۷۶
قم	۴۱۳۵	۶۹۶۱	۴۱۲۲	۱۵۲۱۸
کردستان	۰	۲۰۷۶۵	۱۵۷۲۷	۳۶۴۹۲
کرمان	۱۲۵۱۳	۱۶۳۱	۲۷۶۵۳۴	۲۹۰۶۷۸
کرمانشاه	۰	۹۶۰۶	۴۷۸۱	۱۴۳۸۷
کهگیلویه و بویراحمد	۰	۱۲۹۳۷	۱۳۳۵۱	۲۶۲۸۸
گلستان	۰	۰	۴۶۴۰۴	۴۶۴۰۴
گیلان	۰	۱۳۹۸۳۰	۲۸۹۷۶۶	۴۲۹۵۹۶
لرستان	۸۲۳	۲۲۱	۱۵۸۱۴	۱۶۸۵۸
مازندران	۸۳	۵۵۴۴۰	۱۵۱۶۳۶	۲۰۷۱۵۹
مرکزی	۴۰۶۰۶	۱۱۳۹۰۵	۱۹۱۶۰	۱۷۳۶۷۱
هرمزگان	۲۰۲۴۶۷	۱۹۸۱۲۰۴	۳۹۱۴۱۶	۲۵۷۵۰۸۷
همدان	۶۴۶۴	۱۶۰۲۰	۴۷۶۴۶	۷۰۱۳۰
یزد	۰	۱۱۶۷۷	۱۶۹۷۷	۲۸۶۵۴
سرتاسری (فرا منطقه‌ای)	۲۲۹۳۸۴۴	۱۲۹۵۱۹۳	۵۳۶۷۲۵	۴۱۲۵۷۶۲
جمع	۳۳۸۴۹۸۱	۲۱۵۷۳۷۵۴	۱۷۵۴۷۰۶۶	۴۲۵۰۵۸۰۱

مأخذ: بهروزی مفروزلو و همکاران، ۱۳۹۴، ص ۲۰۹.

عوامل موثر بر جذب سرمایه خارجی

برای فعالان داخلی اقتصاد است، که بازتاب آن، شرایط باثبات و قابل پیش‌بینی را برای جامعه جهانی نوید می‌دهد. برای توضیح این مطلب تئوری «نظم در خانه»^۱ تا حدی می‌تواند کمک‌کننده باشد. این تئوری که بیشتر در قوانین حقوقی نمود دارد^۲، تأکید دارد که ابتدا باید اصول و اجزای اصلی یک سیستم مطلوب تدوین شود و پس از شناخت اجزای اصلی، تدوین جزئیات اجرایی با نگاه به درون کشور با توجه به مقتضیات و شرایط، تبیین شود. این نوع سیاست‌گذاری که مورد استقبال بسیاری از کشورها قرار گرفته است، نمای کلی اقتصاد را باثبات و مطابق با استانداردهای قابل پذیرش جهانی نشان می‌دهد. بدین ترتیب مشخص است که شاخص‌های امنیت، مجموعه متنوعی از شاخص‌ها هستند که علاوه بر ایجاد موقعیت‌ها و قوانین استاندارد، شرایط امنیت اقتصادی و سیاسی را در مجموعه یک کشور سازمان

عوامل موثر بر جذب سرمایه‌های خارجی را می‌توان به نوعی در چهار گروه اصلی خلاصه کرد:

الف) گروه شاخص‌های مرتبط با امنیت
ب) پذیرش و رعایت قواعد بازی بین‌المللی
ج) الزامات زیربنایی
د) توسعه‌ی بازارهای مالی

الف) گروه شاخص‌های مرتبط با امنیت

در گروه امنیت، بر شاخص‌های کلان اقتصادی تأکید بیشتری می‌شود. این شاخص‌ها مستقیماً برای جذب سرمایه خارجی در کشورها مورد توجه نیستند. بلکه متغیرها و عواملی می‌باشند که از دید سرمایه‌گذار خارجی و جامعه جهانی نوعی شرایط امن اقتصادی را در جهت ترغیب و تشویق وی برای سرمایه‌گذاری در کشور مقصد و یا ایجاد ارتباط بین‌المللی فراهم می‌کنند. این شاخص‌ها بیان‌کننده ماندگاری، ثبات اقتصادی و رفتار عقلایی و دوراندیشانه سیاست‌گذاران در یک کشور هستند. به عبارت دیگر این گروه از شاخص‌ها، بیشتر ایجادکننده شرایط ایمن و قابل اعتماد

1- House in Order

2- Insolvency Arrangements and Contract Enforceability, Report of the Contact group on the legal and institutional underpinnings of the international financial system, December 2002.

است که اولاً می‌تواند نوعی تفکیک را در کشورهای مورد بررسی نشان دهد. دوم اینکه در جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در یک بازار بزرگ، احتمال پیامدهای خارجی مثبت افزایش می‌یابد، چراکه تأثیرات سرریز بیشتر خود را نمایان می‌سازد، و دیگر اینکه در بازار بزرگ نسبت به بازار کوچک مشخصات فعالیت‌های اقتصادی بیشتر نمایان است. از این منظر انتظار بر این است که این شاخص با علامت مثبت خود را نشان دهد.

الف-۴) بدهی خارجی (نسبت کل بدهی‌های خارجی بلندمدت و کوتاه‌مدت به تولید ناخالص داخلی)

این متغیر از یک سو بیان‌کننده توان کشور در ایجاد اعتماد بین‌المللی در جذب منابع خارجی رسمی است و از سوی دیگر نشان دهنده ایجاد بحران بدهی‌ها در چنین کشورهایی است. لذا می‌تواند آثاری دوگانه برجای گذارد. به نظر می‌رسد با افزایش بدهی خارجی، میزان نشستی اقتصاد افزایش می‌یابد و در نتیجه تقاضا برای کالاهای تولید داخل و واردات کاهش می‌یابد. همچنین بدهی خارجی باعث افزایش نسبت بازپرداخت وام‌های خارجی به کل درآمدهای صادراتی و باعث کاهش رشد اقتصادی و نرخ سرمایه‌گذاری می‌شود. از آنجاکه سرمایه‌گذار خارجی به دنبال حداکثر نمودن سود با کمترین ریسک است، انتظار می‌رود با افزایش بدهی خارجی کشور، انگیزه سرمایه‌گذاران خارجی به سرمایه‌گذاری کاهش یابد. بنابراین شاخص بدهی خارجی که بیان‌گر نسبت بدهی خارجی به تولید ناخالص داخلی است، بر ورود سرمایه به داخل کشور اثر منفی دارد و پیش‌بینی می‌شود افزایش بدهی‌های خارجی اثری معکوس بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی داشته باشد.

الف-۵) اندازه دولت (نسبت هزینه‌های دولت به تولید ناخالص داخلی)

وضع مالی دولت از دیگر متغیرهای اقتصادی است که بر جریان سرمایه و سرمایه‌گذاری تأثیر دارد. تأثیر دولت و سیاست‌های مالی بر رشد تولید، اشتغال و اهداف کلان اقتصادی از جمله اهداف توزیعی و تنظیمی و تثبیتی انکارناپذیر است. دولت به‌طور مستقیم بر عملکرد اقتصادی تأثیر می‌گذارد. تأثیر مستقیم دولت بر رشد اقتصادی از طریق ارائه کالاهای و خدمات عمومی یا اولویت‌دار مانند آموزش و پژوهش، بهداشت و تأمین اجتماعی، امور زیربنایی و حمل‌ونقل و ارتباطات صورت می‌گیرد، که مکمل و زمینه‌ساز فعالیت بخش خصوصی تلقی می‌شود. همچنین دولت به‌طور غیرمستقیم از طریق افزایش تولید نهایی سرمایه‌گذاری خصوصی، انگیزه‌های لازم برای سرمایه‌گذاری بخش خصوصی داخلی و خارجی را فراهم می‌کند.

می‌دهند. از جمله شاخص‌هایی که در زمینه شاخص‌های مرتبط با امنیت در مطالعات اقتصادی و شاخص‌های بین‌المللی به آن‌ها توجه می‌شود می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

الف-۱) نرخ تورم

نرخ تورم به مثابه افزایش مداوم و بی‌رویه سطح عمومی قیمت کالاها و خدمات، با ایجاد بی‌ثباتی و عدم اطمینان اقتصادی، تقاضای موثر یا قدرت خرید را در اقتصاد میزبان پایین آورده و تأثیر منفی بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی دارد. تغییرات نرخ تورم در کشورهای میزبان به‌عنوان یکی از عوامل ریسک مطرح بوده، و به‌طور کلی سهم سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در جریان ورودی سرمایه در کشورهای پرخطر، کمتر است. زیرا افزایش مداوم قیمت‌ها منجر به کاهش ارزش دارایی‌های داخلی می‌شود، در نتیجه سرمایه‌گذاران و شهروندان ترجیح می‌دهند که برای حفظ ارزش واقعی دارایی‌های خود، ترکیب بهینه آن‌ها را به نفع دارایی‌های خارجی تغییر دهند (خروج سرمایه).

همچنین افزایش قیمت‌ها به کاهش سود خالص سرمایه‌گذاری و ارزش دارایی‌ها می‌انجامد و ورود سرمایه به کشور را کاهش می‌دهد. در مجموع تورم نشانه بی‌ثباتی و عدم ثبات سیاست‌های کلان است. جذابیت یک بازار خاص زمانی بیشتر خواهد شد که سیاست‌های کلان اقتصادی در کشور مربوطه از ثبات بیشتری برخوردار باشد.

سیاست‌های کلان اقتصادی مناسب، کسری بودجه، کسری ترازپرداخت‌ها، تورم و نرخ بهره را کاهش خواهد داد، و بنابراین موجب کاهش ریسک سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، کاهش هزینه‌های معاملاتی و لذا افزایش جذب FDI می‌شوند.

الف-۲) سرمایه‌گذاری داخلی

این متغیر از آن جهت در نظر گرفته می‌شود که اولاً به‌عنوان متغیر اصلی در مدل‌های رشد کلاسیک محسوب می‌شود، و به‌علاوه نرخ سرمایه‌گذاری داخلی، بازتابی از گرایش مردم برای کسب‌وکار و اعتماد آن‌ها به آینده اقتصاد است. این متغیر همچنین اطلاعاتی از محیط سرمایه‌گذاری در کشور مقصد ارائه می‌دهد. انتظار بر این است که رابطه مثبت بین سرمایه‌گذاری داخلی، جریان سرمایه‌گذاری خارجی و رشد تولید ناخالص داخلی وجود داشته باشد.

الف-۳) اندازه بازار (نسبت تولید داخلی هر کشور به تولید ملی جهانی)

بازار بزرگ در یک کشور به امکانات بیشتر در مقیاس حقیقی اقتصاد آن کشور اشاره دارد. این شاخص از آن جهت دارای اهمیت

اما توجه به این نکته مهم است که این شاخص آثاری دوگانه دارد؛ از یک سو نقش دولت را در تعیین قانون‌مندی و ساخت کالاهای عمومی تأیید می‌کنند، و از سوی دیگر افزایش سهم این متغیر به معنی افزایش حضور دولت در اقتصاد و افزایش ناکارایی در اقتصاد است. چنانچه دولت با کسری بودجه مواجه باشد و آن را با طرق مختلف استقراض تأمین کند، فشار تورمی به وجود می‌آید و باعث خروج سرمایه از کشور و کاهش سرمایه‌گذاری می‌شود. تأمین مالی کسری بودجه از راه فروش اوراق قرضه و استقراض از خارج، خروج سرمایه از کشور را تشویق می‌کند. بار بدهی خارجی دولت به نوعی عملکرد دولت را نشان می‌دهد. نسبت بازپرداخت اصل و فرع بدهی به تولید ناخالص داخلی، شاخص مناسبی برای اندازه‌گیری بار بدهی خارجی دولت است. نسبت بالاتر اصل و فرع بدهی به این معناست، که منابع کمتری برای استفاده داخلی (سرمایه‌گذاری) وجود دارد. از این رو، نرخ سرمایه‌گذاری کاهش پیدا می‌کند. به علاوه اگر حجم بالای بدهی، منجر به مشکلاتی در بازپرداخت آن شود، روابط با طلبکاران با مشکل مواجه خواهد شد. طبیعی است که این امر تأمین مالی سرمایه‌گذاری را مشکل‌تر و یا پرهزینه‌تر خواهد کرد. ریسک عدم بازپرداخت بدهی از جمله شاخص‌هایی است که در محاسبه ریسک کشورها توسط مؤسسات بزرگ محاسبه‌کننده ریسک اعتباری، مورد استفاده قرار می‌گیرد.

الف-۶) رشد اقتصادی

تولید ناخالص داخلی و رشد مستمر اقتصادی، از جمله شاخص‌هایی است که برای ارزیابی عملکرد اقتصادی، با اهمیت تلقی می‌شود. به طور کلی رشد اقتصادی و پویایی اقتصاد کشورهای مختلف جهان را، نتیجه ترکیب ۵ عامل اصلی: فشارهای سیاسی اقشار و احزاب مختلف برای افزایش استاندارد زندگی، بهبود سیاست‌های اقتصاد کلان، افزایش تجارت و سرمایه‌گذاری، افزایش پویایی بخش خصوصی و گسترش فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌دانند. در این میان جریان تجارت بین‌المللی و سرمایه‌گذاری، شاخص اصلی رشد اقتصادی جهانی و کشوری محسوب می‌شود.

بهبود گسترده سیاست‌های اقتصادی و مدیریتی نیز، از عواملی است که رشد و پویایی اقتصادی را برای کشورها به همراه دارد. اصلاحات ساختاری اقتصادی در تعداد زیادی از کشورهای در حال توسعه، عمدتاً در جهت نیل به نرخ‌های رشد اقتصادی بالاتر صورت گرفته است. فرض بر این است، که بین رشد اقتصادی و جریان سرمایه‌گذاری‌های خارجی ارتباط مثبت وجود دارد. رشد اقتصادی، حاکی از فرصت‌های سرمایه‌گذاری است و اگر این رشد حاصل فعالیت‌های تولیدی باشد، حاکی از سلامت اقتصاد است.

ب) پذیرش و رعایت قواعد بازی بین‌المللی

هنگامی که کشوری تصمیم به استفاده از سرمایه‌های خارجی و ارتباط با بازارهای جهانی می‌گیرد، پذیرش و تحمل قواعد بازارهای بین‌المللی، به عنوان جزئی جدانشدنی از سیاست‌گذاری‌های آن کشور مطرح می‌شود. به بیان دیگر، ماهیت جهانی شدن، کشورها را به سمت پذیرش قواعد جهانی برای استفاده بهینه از آن سوق می‌دهد. شاخص‌های مرتبط با پذیرش قوانین جهانی، بیشتر حول محور قوانین و حاکمیت ملی و شرکتی و احترام به مالکیت فردی و حقوق سرمایه‌گذار دور می‌زند. وجود این قوانین در حوزه‌های ملی و بین‌المللی، بیان‌کننده میزان امنیت قانونی در یک کشور، و احترام به حقوق پذیرفته شده جهانی است. برخی بررسی‌ها حاکی از آن است که در مواردی، کشورها برای روبرو نشدن با تمامی الزامات و استانداردهای جهانی شدن، به شکل جزیره‌ای با این

اقتصاد باز نسبت به اقتصاد

بسته از شکنندگی کمتری

در مقابل عدم تعادل‌های

خارجی برخوردار است.

کشورهای مختلف از نظر میزان

تأثیرگذاری باز بودن اقتصادی

بر روی سرمایه‌گذاران با

هم تفاوت دارند. به طور کلی

سیاست‌های حاکم بر

کشورهای صنعتی و کشورهای

جنوب‌شرق آسیا، آزادتر از

دیگر کشورهای آسیایی است.

ب-۲) قوانین آزادسازی بازار سرمایه^۱

شاخص‌های آزادسازی قانونی بازار سرمایه، معمولاً از مهم‌ترین علائم پذیرش قوانین حضور در بازارهای مالی، و حرکت به سمت اقتصاد آزاد است. این متغیرها به‌طور مشخص، زمان اجرای قوانین مربوط به همگرایی بازارهای مالی را در هر کشور، در شرایطی که ورود و خروج سرمایه آزاد می‌شود، نشان می‌دهند، و یا قانون‌هایی در جهت همراهی با بازارهای جهانی هستند. انتظارات، بعد از برقراری این قانون‌ها متفاوت است. از یک‌سو، انتظار این است که این شاخص، نشان دهنده افزایش میزان همگرایی در بازارهای مالی، و نقل و انتقالات آسان‌تر سرمایه در بین کشورها است. از سوی دیگر همان‌طور که مطالعات تجربی نشان می‌دهند، باز شدن درهای حساب سرمایه در برخی از کشورها، ایجادکننده بحران‌های مالی بوده است، لذا اثر این شاخص قابل پیش‌بینی نیست. کاپریو و استیگلیتز (۱۹۹۹) معتقدند کشورهایی که در آن‌ها بی‌ثباتی اقتصاد کلان وجود دارد، آزادسازی بدون سیاست‌های تثبیت اقتصادی و ایجاد سیستم نظارتی و احتیاطی قوی برای نظام بانکداری، می‌تواند باعث ورشکستگی سیستم مالی آن‌ها شود. ویلانوا و میراخور، سلسله‌مراتبی را مبتنی بر مدل اثر ناپایداری اقتصاد کلان، اطلاعات ناقص و خطرات آزادسازی مالی معرفی می‌کنند. آن‌ها شرط اولیه آزادسازی مالی را پایداری اقتصاد کلان (نرخ تورم پایین و ثبات، نبود کسری‌های حساب جاری زیاد، نرخ ارز ثابت و رشد اقتصادی مناسب) عنوان کرده‌اند. ایشان از تجربه شیلی، آرژانتین و اروگوئه به‌عنوان مثال‌هایی یاد می‌کنند، که آزادسازی مالی، در هنگام بی‌ثباتی اقتصاد کلان صورت گرفته است و هر یک از این کشورها با نرخ تورم بالا، کسری حساب جاری قابل توجه و نرخ ارز به سرعت در حال کاهش و رشد اقتصادی کند مواجه بوده‌اند، و ناپایداری اقتصاد کلان به‌همراه ضعف و نااطمینانی در نظام مالی، موجب شده است که این کشورها نتوانند آزادسازی را به‌صورت موفقیت‌آمیزی به مرحله اجرا درآورند.

ب-۳) نرخ ارز

نرخ ارز عامل موثر دیگری در فرآیند انتقال سرمایه است. ثبات نرخ ارز، اطمینان در محیط اقتصادی داخل را افزایش می‌دهد و تصمیم‌گیری برای سرمایه‌گذاری در حال و آینده را منطقی‌تر می‌نماید. بنابراین تغییرات نرخ ارز منجر به عدم اطمینان نسبت به آینده و تغییر ارزش دارایی‌های داخلی می‌شود. دگرگونی و

پارادایم برخورد کرده‌اند، به‌نحوی که صرفاً بخش‌هایی خاص را به سمت همگرایی نسبی با قوانین حقوقی- قانونی جهان‌پذیر سوق داده‌اند. این مسئله هرچند که باعث ایجاد نوعی تقابل و تضاد در بخش‌های مختلف در یک کشور شده، اما در بسیاری موارد شرایط را برای پذیرش آسان‌تر جهانی شدن فراهم کرده است. ازجمله مهم‌ترین شاخص‌هایی که در این زمینه مطرح می‌شوند می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

ب-۱) درهای باز تجاری

بخش تجارت خارجی به‌عنوان یکی از بخش‌های اصلی اقتصاد، در جذب جریان‌های سرمایه تأثیرگذار است. درجه باز بودن اقتصادی، نشان‌گر حجم مبادلات یک کشور با سایر کشورهاست، و با شاخص‌های گوناگونی از قبیل نسبت مجموع صادرات و واردات یک کشور به تولید ناخالص داخلی یا نسبت صادرات یک کشور به تولید ناخالص داخلی محاسبه می‌شود. اقتصاد باز نسبت به اقتصاد بسته از شکنندگی کمتری در مقابل عدم تعادل‌های خارجی برخوردار است. کشورهای مختلف از نظر میزان تأثیرگذاری باز بودن اقتصادی بر روی سرمایه‌گذاران با هم تفاوت دارند. به‌طور کلی سیاست‌های حاکم بر کشورهای صنعتی و کشورهای جنوب‌شرق آسیا، آزادتر از دیگر کشورهای آسیایی است. یکی از موفقیت‌های چین در جذب سرمایه‌های خارجی، اجرای سیاست‌های درهای باز در دهه‌های اخیر است. به نظر می‌رسد کشورهایی که از سطح تجارت خارجی بالاتری برخوردار هستند، در جذب جریان‌های سرمایه نیز توانا تر عمل می‌کنند. در این میان متغیرهایی مانند میزان تعرفه‌های گمرکی و حقوق گمرکی و مالیات بر تجارت شاخص‌هایی هستند که درجه آزادی ورود و خروج محصولات به یک کشور را نشان می‌دهند.

۱- تفاوت مشخصی بین دو دسته باز بودن (تجارت آزاد و جریان‌های آزاد سرمایه) وجود دارد. در تجارت آزاد، از صادرات و واردات کالاها و خدمات سخن به میان می‌آید و جریان آزاد سرمایه به‌نوعی کنترل روی حرکت سرمایه اشاره دارد.

ج-۲) وجود راه (نرخ رشد نسبت راه‌های کشور به راه‌های شوسه) از دیدگاه تئوری‌های توسعه، راه به‌عنوان مهم‌ترین عامل توسعه محسوب می‌شود. انتظار بر این است که، کشورهایی که به سمت توسعه و جهانی شدن حرکت می‌کنند، از نرخ رشد بالایی در این شاخص برخوردار باشند.

ج-۳) انرژی (نرخ رشد میزان تولید انرژی) بررسی‌ها این موضوع را تأیید می‌کنند که انرژی یکی از آن عوامل اصلی است که بر تصمیم‌گیری در خصوص محل سرمایه‌گذاری خارجی تأثیر می‌گذارد. دانینگ چنین استدلال می‌کند که ممکن است به نفع سرمایه‌گذاران خارجی باشد، که به‌عنوان بخشی از یک راهبرد جهانی، مزایای خاص شرکت خود را به‌همراه حداقل چند منبع عاملی-از جمله منابع انرژی ارزان‌تر- به‌کار بگیرند، تا هزینه‌ها را به حداقل برسانند. در دسترس بودن انرژی‌های مطمئن مسئله زیربنایی مهمی برای سرمایه‌گذاران خارجی محسوب می‌شود.

ج-۴) امتیازات برخی کشورها جهت جلب سرمایه‌گذاران خارجی اقدام به اعطای امتیازاتی می‌نمایند. مسلم است که هرچه میزان امتیازها بیشتر باشد، سرمایه‌گذاران با تمایل بیشتری اقدام به سرمایه‌گذاری می‌نمایند. در این ارتباط می‌توان به موارد زیر اشاره کرد: معافیت مالیاتی در مورد تولیدات شرکت‌های سرمایه‌گذاری خارجی، اعطای پوشش‌های بیمه‌ای به سرمایه‌گذاران، اعطای معافیت‌های گمرکی در مورد واردات نهاده‌های مورد نیاز شرکت‌های سرمایه‌گذار خارجی، اعطای یارانه در امر آموزش نیروی کار محلی، ایجاد مناطق آزاد برای سرمایه‌گذاری، اعطای تسهیلات زیربنایی و خدمات عمومی ارزان‌تر نظیر آب و برق، تضمین برگشت سود و اصل سرمایه و جلوگیری از مصادره و ملی کردن آن‌ها.

نوسان‌های گسترده نرخ ارز، تغییر وسیع ارزش‌های دارایی‌ها را در پی دارد، و قیمت‌گذاری و تجزیه و تحلیل هزینه-فایده طرح‌ها را دشوار می‌کند. تنوع نرخ ارز نیز، زمینه سوءاستفاده‌های مالی را فراهم می‌آورد و بی‌ثباتی اقتصادی را ژرف‌تر می‌نماید. از دیدگاه کلان اقتصادی، وجود یک نرخ ارز واقعی رقابتی، منجر به افزایش انگیزی صادراتی برای سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی می‌شود، و کاهش انگیزه برای واردات را به‌همراه دارد. نوسان نرخ ارز، حاکی از عدم ثبات فضای سرمایه‌گذاری یک کشور است. ناپایداری و عدم ثبات از دید سرمایه‌گذاران خارجی امری منفی تلقی می‌شود و از جذابیت سرمایه‌گذاری در کشورها می‌کاهد. افزایش نرخ ارز حقیقی نشان از کمتر رقابتی بودن اقتصاد است، هرچند که می‌تواند به‌عنوان متغیر نماینده کاهش قدرت خرید انتظاری نیز به‌کار گرفته شود؛ در هر دو حالت افزایش این متغیر منجر به کاسته شدن جریان سرمایه ورودی می‌شود.

ج) الزامات زیربنایی

الزامات زیربنایی آن دسته از متغیرها هستند که ساختارهای اقتصادی و توسعه‌ای کشور را متأثر می‌کنند. در حقیقت این الزامات، شاخص‌هایی برای استفاده و تخصیص منابع داخلی و خارجی محسوب می‌شوند، که کشور پذیرای سرمایه‌های خارجی با تکیه بر آن‌ها شرایط استقبال از جریان سرمایه را فراهم می‌سازد. انتظار بر این است که در صورت فقدان این الزامات، حتی اگر سرمایه‌های خارجی به کشور وارد شوند، کشور امکان استفاده از آن‌ها را به نحو بهینه نداشته و ماندگاری سرمایه با چالش همراه می‌شود. این الزامات گروه گسترده‌ای از متغیرها را شامل می‌شوند که به‌طور معمول تنها به شکل فیزیکی مثل راه، بندرها، و ... نیستند؛ بلکه کارکرد خوب نهادهای کشور را نیز شامل می‌شوند. سرمایه‌گذاران خارجی، اقتصادهایی را ترجیح می‌دهند که دارای شبکه توسعه‌یافته‌ای از جاده‌ها، فرودگاه‌ها، عرضه آب، عرضه انرژی، تلفن و اینترنت باشد. زیرساخت‌های ضعیف، هزینه فعالیت‌های اقتصادی را افزایش و نرخ بازده سرمایه را کاهش می‌دهد. از جمله این عوامل می‌توان موارد زیر را در نظر گرفت:

ج-۱) دسترسی به اینترنت و تلفن

یکی از شاخص‌های نشان‌دهنده ارتباطات در جهان کنونی، شاخص‌های ضریب استفاده از وسایل ارتباطی است. انتظار بر این است که هرچه کشورها از درجه توسعه‌یافتگی بیشتری در وسایل ارتباط جمعی برخوردار باشند، از امکان جهانی شدن بیشتری نیز برخوردار خواهند بود.

د) توسعه‌ی بازارهای مالی

بازار کارآمد پول و سرمایه، به بازاری اطلاق می‌شود که مکانیزم عمل آن، به نحو مناسب موجبات استفاده‌ی بهینه از منابع کمیاب پولی و مالی را فراهم آورده، و رشد مطلوب اقتصادی را ممکن سازد. به عبارت دیگر، در این بازارها به دلیل امکان دسترسی همگان به منابع پولی و مالی تحت شرایط مشابه، که از وجود رقابت سالم و اطلاعات فراوان نشأت می‌گیرد، این اجازه به سرمایه‌گذار داده می‌شود که منابع پس‌انداز جامعه را، در بهترین یا مطلوب‌ترین امکانات موجود سرمایه‌گذاری کند، تا هم خود و هم پس‌انداز کننده از منافع آن بهره‌مند شوند. بدین ترتیب، با استفاده از مکانیزم عمل این بازار، ضمن رشد مطلوب اقتصادی، منافع فردی و رفاه بیشتر اجتماعی نیز فراهم خواهد شد.

علی‌رغم اینکه سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، وابسته به سرمایه‌ای است که از خارج وارد می‌گردد، اما پیامد خارجی این موضوع برای اقتصاد داخلی به میزان توسعه‌یافتگی بازارهای مالی بستگی دارد. سیستم‌های مالی که از کارایی بیشتری برخوردار هستند، موانع تأمین مالی خارجی را کاهش داده، و با تسهیل شرایط دسترسی واحدهای تولیدی و صنعتی به سرمایه‌های خارجی، زمینه گسترش سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی بیشتر را فراهم می‌سازند. بنابراین نظام‌های مالی، کانال واسط میان پس‌انداز کنندگان و سرمایه‌گذاران به شمار می‌آیند و به همین دلیل نیز میان کارایی نظام مالی و عملکرد بخش واقعی اقتصاد رابطه مستقیمی وجود دارد. هرچند تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای در حال توسعه، بیان‌گر نقش کارآفرینی در رونق اقتصادی است، اما نکته مهم در این مسیر نقش بازارهای مالی می‌باشد. اصولاً وجود بازارهای مالی توسعه‌یافته، راه را برای استفاده بهتر از سرمایه‌گذاری خارجی و جذب آن‌ها هموار می‌سازد.

توسعه بازارهای مالی جدای از اینکه عامل تسهیل کننده در سرمایه‌گذاری خارجی مستقیم است، می‌تواند نشانه ثبات اقتصادی نیز محسوب گردد. سیستم مالی توسعه‌یافته منجر به تخصیص کارای منابع، و بهبود قدرت جذب یک کشور در رابطه با جریان‌های ورودی FDI می‌گردد. بدین ترتیب، در صورتی که سیستم مالی داخلی توسعه‌یافته باشد، حداقل تا حدودی مشخص خواهد شد که بنگاه داخلی تا چه میزان می‌تواند سرمایه مورد نیازش را از بانک‌ها یا بازار بورس تأمین نماید. مطالعات بسیار زیادی مربوط به تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی با رویکرد بازارهای مالی وجود دارد.

اما در کنار این مطالعات، که به نقش نظام بانکی بر رشد اقتصادی توجه داشته‌اند، مطالعاتی وجود دارند که در رابطه با ارتباط بین بازار سهام و رشد بلندمدت نیز انجام شده است. لوین در مطالعه خود مدلی را استخراج می‌نماید که نشان می‌دهد قدرت بالای نقد شوندگی بازار سهام، موجب کاهش ترس از سرمایه‌گذاری در پروژه‌های بلندمدت می‌شود، زیرا سرمایه‌گذاران قادرند سهمی را که در پروژه دارند، در هر زمانی قبل از تکمیل شدن آن بفروشند.

بنابراین افزایش قدرت نقد شوندگی سبب تسهیل سرمایه‌گذاری در بلندمدت، و افزایش بازده پروژه‌ها می‌شود که می‌توان گفت نتیجه‌ی آن، افزایش رشد اقتصادی است. اگرچه مشاهدات تجربی در مورد سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و رشد اقتصادی مبهم است؛ ولی در رابطه با تقابل بین بازارهای مالی و رشد به‌تنهایی مطالعات زیادی انجام شده و نتایج مثبتی از قبیل اینکه بازارهای مالی توسعه‌یافته رشد اقتصادی را بهبود می‌بخشد، در بر داشته است.

ماهییت جهانی شدن،
کشورها را به سمت پذیرش
قواعد جهانی برای استفاده
بهینه از آن سوق می‌دهد.
شاخص‌های مرتبط با پذیرش
قوانین جهانی، بیشتر حول
محور قوانین و حاکمیت ملی
و شرکتی و احترام به مالکیت
فردی و حقوق سرمایه‌گذار
دور می‌زند. وجود این
قوانین در حوزه‌های ملی و
بین‌المللی، بیان‌کننده میزان
امنیت قانونی در یک کشور،
و احترام به حقوق پذیرفته
شده‌ی جهانی است.

تأثیر سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر اقتصاد کشور میزبان
سرمایه‌گذاری خارجی به هر علت و شکلی که صورت پذیرد، اثرات قابل‌ملاحظه‌ای روی متغیرهای کلان اقتصادی برجای می‌گذارد و می‌تواند سیستم‌های اقتصادی را دست‌خوش تغییر کند. جریان ورود سرمایه خارجی می‌تواند اثرات زیادی را در بر داشته باشد، که در زیر به گزیده‌ای از این آثار اشاره می‌شود:

رشد اقتصادی را توسط فراهم نمودن سرمایه‌ی خارجی رونق می‌بخشد و از طریق رشد اقتصادی، منافع سرمایه‌گذار خارجی گسترش می‌یابد. علاوه بر این FDI معمولاً به همراه فناوری پیشرفته، سازماندهی و مدیریت برتر وارد کشور می‌شود. بنابراین FDI به‌عنوان موتور رشد در کشورهای کمتر توسعه‌یافته شناخته شده است.

اثرات سودمند FDI بر رشد اقتصادی، توسط کارایی بالاتری که این نوع سرمایه‌گذاری به‌خاطر فناوری پیشرفته دارد، حاصل می‌شود نه صرفاً از طریق انباشت بیشتر سرمایه. البته در کنار انتقال فناوری مناسب، اگر FDI با آموزش نیروی انسانی در داخل و توسعه سرمایه‌ی انسانی در کشور پذیرنده‌ی FDI توأم باشد، می‌تواند اثرات مناسبی را بر رشد اقتصادی داشته باشد.

جریان ورود سرمایه باعث افزایش نقدینگی در اقتصاد می‌شود، بنابراین نرخ بهره را کاهش می‌دهد. کاهش نرخ بهره، تقاضا برای دارایی‌های داخلی را افزایش می‌دهد (پول رایج داخلی) و به دلیل رابطه معکوس بین نرخ بهره و سرمایه‌گذاری خصوصی، حجم سرمایه‌گذاری‌ها افزایش می‌یابد و امکان کسب سود افزایش می‌یابد که خود مجدداً، مشوقی برای ورود سرمایه خارجی می‌شود. همچنین، ورود سرمایه باعث کاهش قیمت سرمایه (عامل کمیاب تولید در کشور در حال توسعه) شده، بنابراین هزینه‌های تأمین مالی برای سرمایه‌گذاری کم و امکان کسب سود، افزوده می‌شود. پس تولید اشتغال‌زا می‌شود و با توجه به ویژگی جمعیت و نرخ رشد آن، بیکاری کاهش می‌یابد. همچنین افزایش نرخ رشد اقتصادی باعث کاهش خروج سرمایه می‌شود. ورود سرمایه به میزان ثروت و بالطبع، به میزان درآمدهای ناشی از ثروت می‌افزاید، بنابراین، حجم مالیات‌های دریافتی توسط دولت افزایش می‌یابد. افزایش درآمد دولت به‌واسطه افزایش مالیات باعث کاهش کسری بودجه دولت می‌شود. باید به این نکته اشاره کرد که چنانچه دولت کسری بودجه خود را از استقراض داخلی یا انتشار پول یا استقراض خارجی تأمین مالی کند، تورم و به دنبال آن خروج سرمایه را تشدید می‌کند و از نظر توزیعی، بدهی را به نسل بعدی منتقل می‌کند که نقشی در

تصمیم‌گیری و اتخاذ آن نداشته‌اند و از منافع آن استقراض استفاده نکرده‌اند ولی باید آن را پردازند، که این مورد در رابطه با استقراض خارجی طولانی مدت قطعاً وجود دارد. ورود سرمایه باعث بهتر شدن توزیع درآمد می‌شود، زیرا تورم داخلی را کاهش می‌دهد و به ارزش واقعی ثروت و درآمد افراد طبقات پایین جامعه و آنان که ثروت خود را خارج نکرده‌اند، می‌افزاید. با ورود سرمایه‌گذاری خارجی و مشارکت جهت ایجاد و راه‌اندازی کارخانه‌های مختلف، جذب نیرو و سطح اشتغال افزایش می‌یابد. با افزایش سرمایه‌گذاری خارجی و لذا راه‌اندازی کارخانه‌های مختلف حجم تولیدات افزایش می‌یابد و ضمن اینکه نیاز کشور به واردات آن کالای خاص مرتفع می‌شود، می‌توان مازاد تولید را نیز به کشورهای دیگر صادر کرد. شرکت‌های سرمایه‌گذار می‌توانند دسترسی به بازارهای صادراتی برای کالاها و برخی از خدمات را که هم‌اکنون در کشور میزبان تولید می‌شود، به وجود آورند و به آنان کمک کنند که از بازارهای داخلی به بازارهای بین‌المللی روی آورند و آنان را به وادی فعالیت‌های جدید بکشانند. شرکت‌های سرمایه‌گذار اغلب پیشرو توسعه‌ی فناوری‌های پیشرفته و سیستم‌های مدیریت زیست‌محیطی مدرن هستند، و لذا آن‌ها می‌توانند این روش‌ها را در کشورهایی که در آن‌ها فعالیت می‌کنند به کار برند.

بنابراین به‌طور خلاصه از جمله منافع و مزایای FDI می‌توان به تأمین سرمایه، انتقال دانش فنی و فناوری، تأمین بخشی از منابع ارزی و بهبود تراز ارزی، افزایش کیفیت کالای داخلی و بازدهی تولید، انتقال مهارت‌های مدیریتی بالا رفتن حاشیه امنیتی کشور، تعامل با اقتصاد جهانی، دسترسی به بازارهای جهانی و افزایش صادرات، ایجاد اشتغال، افزایش درآمدهای کشور (مالیات و عوارض)، آموزش نیروی انسانی داخلی و افزایش بهره‌وری نیروی کار، تأثیر در رشد و توسعه اقتصادی کشور، ورود ماشین‌آلات و تجهیزات جدید و پیشرفته اشاره نمود.

لازم به ذکر است که سرمایه‌گذاری خارجی در کنار منافع و مزایایی که برای اقتصاد میزبان دارد، دارای مضاری نیز می‌باشد. از جمله مضار یادشده می‌توان به امکان تسلط خارجی بر اقتصاد، انتقال معکوس سرمایه و ارز در بلندمدت و خروج درآمدهای ارزی، عدم تمایل سرمایه‌گذاران خارجی به انتقال فناوری پیشرفته و فناوری مفید، عدم پرداخت مالیات بر درآمد و سود به‌واسطه کم نشان دادن سود، آسیب به محیط زیست، ایجاد انحصار و مخدوش کردن ساختار بازار، وابستگی اقتصادی و فناورانه، افزایش نوسانات و ناپایداری اقتصادی اشاره نمود.

موانع و محدودیت‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران

ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاری خارجی در ذهنیت منفی نسبت به سرمایه‌گذاری کشورهای خارجی در این کشور، بیشتر از هر چیز ناشی از تجربه‌ی ناموفق تاریخی در این زمینه می‌باشد و در شکل‌گیری این ذهنیت و باور، سیاست‌های نادرست و اقدامات وطن‌فروشان‌ه‌ی رژیم شاهنشاهی سهم قابل‌ملاحظه‌ای را دارا می‌باشد.

ریسک بالای سرمایه‌گذاری در کشور

اولین و مهم‌ترین عاملی که سرمایه‌گذار هنگام سرمایه‌گذاری به آن توجه خواهد کرد، میزان ریسک کشور، یا فضای سرمایه‌پذیری است، چراکه همیشه در یک فرآیند سرمایه‌گذاری حداقل باید از سه چیز اطمینان حاصل کند: حفظ اصل سرمایه، بازگشت سود سرمایه (با ریسک قابل‌قبول) و امنیت فضای کسب‌وکار؛ که در صورت وجود چنین شرایطی، به سرمایه‌گذاری اقدام می‌کند. از آنچه باعث می‌گردد تا اطمینان سرمایه‌گذار در مورد این سه عامل سلب گردد، تحت عنوان ریسک یاد می‌شود. به بیانی دیگر، پتانسیل یک کشور یا محیط در فرار سرمایه و یا نقض قراردادها و تفاهم‌نامه‌های منعقد شده با دولت‌ها یا شرکت‌های خارجی، به هر

کشور ما به علت وجود منابع و ذخایر چشم‌گیر زیرزمینی، شرایط مساعد جغرافیایی و تنوع آب و هوایی، نیروی انسانی جوان و مولد، و همچنین بازار تولید و مصرف گسترده، از پتانسیل ویژه‌ای برای جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی برخوردار است؛ ولی متأسفانه علی‌رغم قدمت قابل توجه ورود این‌گونه سرمایه‌ها به کشور، در مقایسه با برخی از کشورها که در دهه‌های اخیر زمینه‌های ورود سرمایه‌های خارجی را در کشورشان ایجاد کرده‌اند، همواره با توجه به مزیت‌های مذکور در سطحی بسیار نازل بوده‌ایم. دسترسی به آب‌های آزاد خلیج فارس و دسترسی به منابع نفت و گاز ارزان از لحاظ قیمت تمام شده، یکی دیگر از جاذبه‌های سرمایه‌گذاری‌های خارجی در ایران بوده که توجه بیشتری را از سوی مسئولان امر می‌طلبد. از آنجاکه در سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی لازم است سرمایه‌گذار خارجی در ایران حضور فیزیکی داشته باشد و با کنترل مستقیم واحد مورد سرمایه‌گذاری، مسئولیت مالی، و در واقع سود و زیان آن را به عهده گیرد، لذا از اقدامات ابتدایی جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی در کشور، فراهم آوردن زمینه‌های این حضور می‌باشد. از جمله موانع و محدودیت‌های جذب سرمایه‌گذاری خارجی در ایران، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

دلایلی اعم از رخدادهای سیاسی، اقتصادی، مالی و غیره، در کشورهای پذیرنده سرمایه را ریسک آن کشور می‌نامند.

در معاملات اقتصادی بین‌المللی، ریسک‌های فراوانی وجود دارند که می‌توانند طرف‌های معامله را از یکدیگر دور کنند و یا هزینه انجام معاملات را افزایش دهند. شماری از آن‌ها ریسک‌های اقتصادی-تجاری‌اند و با دقت در آن‌ها می‌توان به قدرت‌های اقتصادی و شرایط حاکم بر اقتصاد طرف معامله پی برد. برخی نیز ریسک‌های سیاسی‌اند و با توجه به آن‌ها، ارزیابی وضعیت عمومی کشور مقابل امکان‌پذیر می‌شود. به هنگام انعقاد یک قرارداد مهم اقتصادی، تأمل در هر دو نوع ریسک ضروری است. مؤسسات و مراکز بین‌المللی زیادی وجود دارند که ریسک‌های مختلف مربوط به سرمایه‌گذاری در کشورهای دنیا را محاسبه و منتشر می‌کنند. این آمار و ارقام می‌تواند در شناساندن فضای اقتصادی حاکم بر اقتصاد هر کشور به جهان نقش مهمی ایفا نماید.

با توجه به عوامل اقتصادی و سیاسی تأثیرگذار بر جریان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، می‌توان منطقه خاورمیانه را به‌عنوان یک منطقه ویژه مورد مطالعه قرار داد. به لحاظ عوامل اقتصادی باید گفت که خاورمیانه نسبت به سایر مناطق جغرافیایی جهان به دلیل برخورداری از جمعیت زیاد و بازار بزرگ‌تر، منابع انرژی فراوان و موقعیت ویژه جغرافیایی دارای اهمیت زیادی برای سرمایه‌گذاران خارجی می‌باشد. در مقابل به لحاظ ثبات سیاسی، این منطقه از شرایط مساعدی برخوردار نمی‌باشد، و به بیان دیگر ریسک سیاسی منطقه بالاست. به‌عنوان مثال بر اساس گزارش پایگاه داده‌های جهانی تروریسم بالغ بر ۱۵ هزار حادثه تروریستی طی دوره ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۸ در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا به‌وقوع پیوسته است که باعث شده تا بعد از آمریکای جنوبی (با ۱۷ هزار واقعه تروریستی)، منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا مقام دوم جهان را در میزان وقوع حوادث تروریستی داشته باشد. همچنین حوادث ۱۱ سپتامبر سال ۲۰۰۱ میلادی، و به دنبال آن حمله به دو کشور افغانستان و عراق با توجیه مبارزه با تروریسم باعث گردیده تا شاهد تأثیر بیشتر پدیده تروریسم در مسائل جامعه جهانی به‌ویژه مسائل اقتصادی و سیاسی خاورمیانه باشیم، که یک عامل بازدارنده در مقابل سرمایه‌گذاری خارجی در منطقه می‌باشد.

اولین و مهم‌ترین عاملی که سرمایه‌گذار هنگام سرمایه‌گذاری به آن توجه خواهد کرد، میزان ریسک کشور، یا فضای سرمایه‌پذیری است؛ چراکه همیشه در یک فرآیند سرمایه‌گذاری حداقل باید از سه چیز اطمینان حاصل کند: حفظ اصل سرمایه، بازگشت سود سرمایه (با ریسک قابل قبول) و امنیت فضای کسب‌وکار.

توسعه‌ی نامناسب بازار مالی

ساختار مالی ایران پس از انقلاب و تصویب قانون بانکداری بدون ربا، به سمت محوریت نظام مالی بانکی حرکت کرده است و اساساً این نظام، مبتنی بر بانک است. تصویب این قانون موجب حضور بانک‌ها در چرخه‌ی فعالیت بخش واقعی اقتصاد و ارائه‌ی خدمات مالی گسترده گردیده است. از سویی دیگر، ناتوانی بازار سرمایه در جذب سرمایه‌گذاران، به علل مختلف از جمله: نرخ‌های سود غیرتعدالی در بازار پول و تلاش سیاست‌گذاران در کنترل غیرمتمعارف نرخ سود اوراق بهادار، نبود قوانین مناسب، حمایت دولت از بخش دولتی اقتصاد، و مواردی از این دست باعث شده تا بازار سرمایه‌ی ایران، به توانمندی‌های واقعی یک بازار مالی دست نیابد و کشور نتواند از ابزارهای گوناگون مالی معمول و مطرح دنیا برای تجهیز منابع و جذب سرمایه‌گذاری استفاده نماید. هرچند در اقتصاد ایران، دو کفه بازار پول و بازار سرمایه، به نفع بازار پول سنگینی می‌کند، اما این بازار نیز با توجه به محدودیت‌ها و شرایط نامناسب موجود نتوانسته است بسترهای لازم را جهت ورود سرمایه مهیا کند. لذا ساختار دولتی حاکم بر بانک‌ها و نبود زمینه‌ها و بسترهای قانونی و اجرایی لازم جهت حضور و فعالیت بانک‌های خارجی در

هنگام ورود سرمایه و چه در هنگام اجرای برنامه است. در اکثر کشورهای دنیا با کاستن مراحل اداری پیچیده و تسهیل شرایط، از بروز سرخوردگی و دلسردی سرمایه‌گذار جلوگیری می‌کنند. در کشور ما به دلایل ناشی از اقتصاد دولتی، حجم عملیات بوروکراتیک در جذب و به‌کارگیری سرمایه بالاست. در قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذار خارجی، تدابیری برای کاستن این مراحل و تسهیل امور اداری مربوط به بررسی برنامه‌ها و ارائه‌ی پاسخ و صدور مجوزهای لازم برای سرمایه‌گذاری، و همچنین ایجاد مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی اتخاذ شده است، لیکن اجرای صحیح و اصولی این تدابیر اهمیت بیشتری دارد.

از جمله موارد دیگری که مورد توجه سرمایه‌گذار خارجی است، می‌توان شاخص‌های آزادی اقتصادی و فضای کسب‌وکار را عنوان نمود، که رتبه‌ی ایران در هر دو شاخص نامناسب است.

کلام آخر

محیط سرمایه‌گذاری در ایران با مشکلات فراوانی روبه‌رو است. برخی از این مشکلات، بنیادی بوده و ریشه در فرهنگ یا ساختار سیاسی کشور دارند و برخی دیگر، به رویکرد اقتصادی دولت‌ها، عوامل برون‌مرزی و عملکرد کارگزاران اقتصادی مربوط می‌شود. عملکرد نامناسب نهادهای دولتی (نظیر بوروکراسی گسترده، رفتارهای تبعیض‌آمیز، برخوردهای سلیقه‌ای، بی‌ثباتی قوانین، عدم هماهنگی نهادها در اجرای سیاست‌ها، عملکرد نهادهای انتفاعی دولتی) نیز می‌تواند موجب افزایش ناامنی در سرمایه‌گذاری و افزایش هزینه‌های جانبی تولید شود.

با عنایت به اینکه اقتصاد ایران متکی بر نفت است و بهای نفت در بازار جهانی نفت به شدت کاهش یافته و کاهش بیشتر آن نیز دور از انتظار نیست، و نیز با توجه به اینکه سطح سرمایه‌گذاری در کشور در سطح مناسبی نیست، لذا اقتصاد ایران به‌عنوان یک اقتصاد

داخل کشور می‌تواند به‌عنوان یکی از محدودیت‌های اقتصاد ایران در جذب سرمایه‌گذاری خارجی مورد مذاکره قرار گیرد.

امنیت مالی و بیمه سرمایه‌گذار

حتی اگر انگیزه‌های اقتصادی، مالی و فنی برای سرمایه‌گذاری کاملاً مساعد باشد، اما سرمایه‌گذار با خطراتی از قبیل سلب مالکیت، عدم امنیت جانی و مالی، ریسک انتقال پول، نقض قرارداد و غیره مواجه باشد، وی اقدام به سرمایه‌گذاری نخواهد کرد. سرمایه‌گذاری و به‌ویژه سرمایه‌گذاری خارجی که در محیط خارج از موطن اصلی خودش به کسب‌وکار می‌پردازد، حساسیت زیادی نسبت به خطرات فوق دارد و همان‌طور که ذکر شد، امنیت سرمایه و سود برای سرمایه‌گذار مهم‌ترین عامل است. در راستای رفع این نگرانی، کشورها از ابزارها و روش‌های مختلفی استفاده می‌کنند تا نگرانی سرمایه‌گذار را به حداقل ممکن برسانند. یکی از این روش‌ها، اجرای قوانین بیمه برای بیمه‌گذار خارجی است. در بسیاری از کشورها، قوانین بیمه کشور، بین اتباع داخلی و خارجی تبعیض قائل نمی‌شود و در صورت بروز حوادث و خطرات، با پرداخت خسارت عادلانه، زیان آن‌ها را جبران می‌کند. بعضی از کشورهای پذیرنده‌ی سرمایه نیز سعی می‌کنند تا حد امکان تنها خطرهای سیاسی و کشوری را پذیرا شوند. این دسته از کشورها اغلب با عضویت در مؤسساتی مانند میگا (مؤسسه بین‌المللی تضمین چندجانبه سرمایه‌گذاری)، وابسته به بانک جهانی و یا با استفاده از بیمه‌های سرمایه‌گذاری، چنین خطرهایی را به عهده‌ی دیگران می‌گذارند و خود را از بار تعهدات مخاطره‌آمیز رهایی می‌دهند. در واقع بیمه‌ی سرمایه‌گذار یکی از عواملی است که در ایجاد امنیت مالی برای سرمایه‌گذار نقش مهمی را ایفا می‌کند و متأسفانه در کشور ما به این مهم توجه جدی نشده است و نتوانسته‌ایم از این پتانسیل و فواید آن در راستای ایجاد فضای مناسب سرمایه‌گذاری برای خارجی‌ها استفاده کنیم. جایگزین آن، قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی است که سرمایه‌های خارجی را، البته در مواردی از جمله در مقابل ملی شدن، بیمه می‌کند. نقش بیمه در ایجاد امنیت سرمایه‌گذار خارجی در کشور ما مغفول مانده است و مستلزم وضع، و مهم‌تر از آن، اجرای قوانین صحیح و اصولی می‌باشد.

مقررات اداری پیچیده

یکی از مواردی که موجب سرخوردگی سرمایه‌گذار می‌شود، مقررات اداری پیچیده و طی کردن مراحل اداری زیاد، چه در

بازرگانی، خصوصی‌سازی واقعی، ثبات نرخ ارز، اصلاح قانون کار و همچنین مالیات، کاهش تعدد مراکز تصمیم‌گیری، مبارزه با فساد اداری و حذف آن، تفکیک مسائل سیاسی از اقتصاد و تشویق و اعطای امتیازاتی همچون معافیت‌های مالیاتی، پوشش‌های بیمه‌ای، معافیت‌های گمرکی و پرداخت یارانه، می‌تواند باعث افزایش ورود سرمایه‌های خارجی به کشور شود.

در حال توسعه در تأمین سرمایه‌ی لازم جهت طی کردن مسیر توسعه‌ی خود با مشکل مواجه خواهد شد. با توجه به مباحث مطرح شده، آشکار است که جذب سرمایه خارجی برای اقتصاد ایران ضروری و حیاتی است. لیکن موفقیت در امر جذب سرمایه‌های خارجی نیازمند عزم ملی، جهت هموار کردن مسیر است. در همین راستا، اجرای درست برخی سیاست‌ها نظیر اصلاح سیاست‌های

منابع

- بر خور داری، سجاد (۱۳۸۶)؛ سرمایه‌گذاری خارجی در سبد مالی، مؤسسه تحقیقاتی تدبیر اقتصاد.
- بهروزی مفروزلو، واقف (۱۳۹۴)؛ بررسی موانع و محدودیت‌های داخلی سرمایه‌گذاری خارجی در ایران (مطالعه میدانی ۳۰۰ طرح سرمایه‌گذاری خارجی تحت پوشش قانون سرمایه‌گذاری)، فصلنامه پژوهش‌ها و سیاست‌های اقتصادی، سال ۲۳، شماره ۷۴، صص ۲۳۳-۱۹۳.
- پناهی، حسین و همکاران (۱۳۹۳)؛ بررسی اثر تروریسم بر جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منتخب خاورمیانه، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، سال ۴، شماره ۴، صص ۱۷۵-۱۴۹.
- جمالی، احمد و همکاران (۱۳۸۹)؛ سرمایه‌گذاری خارجی: مفاهیم، تئوری‌ها و روش‌ها، تهران: نشر آگین رایان.
- خلیلی عراقی، منصور و رقیه سلیمی شندی (۱۳۹۳)؛ رابطه بین سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی، توسعه مالی و رشد اقتصادی: مطالعه موردی کشورهای منتخب آسیایی، فصلنامه پژوهش‌های و سیاست‌های اقتصادی، سال ۲۲، شماره ۷۱، صص ۱۵۶-۱۴۳.
- رهبر، فرهاد؛ و مظفری خامنه، فرشید و شاپور محمدی (۱۳۸۶)؛ موانع سرمایه‌گذاری و تأثیر آن بر رشد اقتصادی ایران، مجله تحقیقات اقتصادی، شماره ۸۱.
- زهی، نقی و همکاران (۱۳۸۴)؛ سرمایه‌گذاری و روش‌های تأمین منابع مالی خارجی، تبریز: معاونت اقتصادی سازمان امور اقتصادی و دارایی آذربایجان شرقی.
- سرفراز، لیلا (۱۳۸۲)، اصلاحات اقتصادی و سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، مجله اطلاعات سیاسی-اقتصادی، شماره ۱۹۴-۱۹۳، صص ۲۰۷-۲۰۰.
- سعیدی، علی و زهرا میعاد (۱۳۹۰)؛ بررسی موانع عمده سرمایه‌گذاری خارجی در ایران از دیدگاه سرمایه‌گذاران خارجی، پژوهشنامه اقتصادی، سال ۱۱، شماره ۲، صص ۲۰۰-۱۸۱.
- شاه‌آبادی، ابوالفضل و محمودی، عبدالله (۱۳۸۵)؛ تعیین‌کننده‌های سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران، جستارهای اقتصادی، جلد ۳، شماره ۵، صص ۲۹۰-۳۲۷.
- عاقلی کهنه شهری، لطفعلی (۱۳۸۴)؛ تخمین تابع سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در کشورهای منتخب اسلامی، مجله علمی پژوهشی پژوهشنامه اقتصادی، پژوهشکده امور اقتصادی، سال پنجم، شماره دوم، صص ۲۰۷-۱۸۹.
- کاظمی، آوا (۱۳۸۴)، سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در ایران بعد از ۱۹۹۲، با تأکید بر سرمایه‌گذاری مستقیم اروپایی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه.
- گروه نویسندگان (۱۳۷۴)؛ سرمایه‌های فیزیکی خارجی و روش‌های جذب آن، تهران: معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی، چاپ اول.
- مظاهری، طهماسب و مجید دهبیدی پور (۱۳۸۴)؛ جذب سرمایه‌گذاری در ایران: محدودیت‌ها، مشوق‌ها و راه کارها، مرکز مطالعات فناوری دانشگاه صنعتی شریف.
- موتمنی، مانی و فائزه آریانی (۱۳۹۱)؛ تأثیر توسعه مالی در اثرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی بر رشد اقتصادی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا، فصلنامه علمی- پژوهشی دانش مالی تحلیل اوراق بهادار، سال ششم، شماره ۱۸.
- مهدوی، رحمان و روح ا... مهدوی (۱۳۹۰)، "تأثیرگذاری سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و توسعه بازار مالی بر رشد اقتصادی ایران"، فصلنامه اقتصاد و تجارت نوین، شماره ۱۴، صص ۱۴۷-۱۲۹.
- Agarwal, J.P. (1980); "Determinants of foreign direct investment: a survey," Weltwirtschaftliches Archive, Vol. 116.
- Bachand, Remi & Stephanie Roussu eau, (2003); " International Investment and Human Right : political and legal Issue" Ottawa , Canada , June.
- Borensztein, E; Gregorio, J. De; Lee, J-W, (1998); "How does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?", Journal of International Economics.

- Bradlow, Daniel & Alfred Escher, (2000); "Legal Aspects of Foreign Direct Investment", London, Boston: Kluwer Law International.
- Busse, Matthias and Hefeker, Carsten (2005); "Political Risk, Institutions and Foreign Direct Investment", HWWA Discussion Paper No. 315.
- Caves, Richard, (1971); "International corporations: The Industrial Economics of Foreign Investments", The Economica.
- Coase, R.H. (1973); "the Nature of the Firm", The Econometrica, Vol. 4, pp.495-512.
- D. Villanueva and Mirakhor, A. (1990); "Strategies for Financial Reforms", IMF Staff Papers, vol. 37, pp. 509-36.
- Dunning . J.H. (1988); "Location and The multinational Enterprise: A Neglected Factor", Journal of International Business Studies.
- Glauco, Devita & Kevin Lawler, (2004); "Foreign Direct Investment and Its Determinants, A look to the past, A view to the future", In Foreign Investmen in developing countries, by H.S.Kehal. London: Palgrave , Macmillon ltd.
- Hymer, S., (1976: 1960 dissertation); "The International Operations of Nation Firms: A Study of Foreign Direct Investment", Cambridge, MLT Press.
- Jones, Jonathan, (2005); "Foreign Direct Investment and the Regional Economy", University of Newcasel uh.
- Kehal.s., (2004); "Foreign Investment In Development Countries", Australia, University of Western Sydn.
- King, Robert and Levine, Ross, (1993); "Finance, entrepreneurship and growth: Theory and evidence", Journal of Monetary Economics, 32, issue 3, p. 513-542.
- Knickerbocker, Frederic, (1973); "Oligopolistic Reaction and Multinational Enterprise", Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Letens, Bjorn, (2002); "Foreign Direct Investment and Human Rights An ambiguous Relationship", Forum For development Studies, Vol 29.
- Levine, Ross (1991); "Stock Markets, Growth, and Tax Policy", the Journal of Finance, Vol. 46, No. 4 (Sep., 1991), pp. 1445-1465.
- Rana, Pradumna B.; Dowling. Jr, J. Malcolm, (1988); "the Impact of Foreign Capital on Growth: Evidences from Asian Developing Countries", The Developing Economics, March 1988, 26(1), p 8.
- Sarkar, Ninark, (1976); "Foreign Investment and Economic Development in Asia", New Dehli: oriented long man limited.
- Thompson, Graham, (2002); "A globalizing World?" In chapter 3. Economic Globalization?
- Vernon. R. (1966), "International Investment and the International trade In the product Cycle", Quartely Journal of Economices.
- Wafo, Kanga & Guyleopold, (1998); "Political Risk and foreign Direct Investment", Faculty of Economic and Statistics , University of konstanz.
- Wang, Jion-re & Blostrom, Magnus (1990); "Foreign Investment and Technology Transfer: A simple Model", European Economic Review.
- www.investiniran.ir
- www.unctad.org
- www.worldbank.org

مقدمه

سال‌های زیادی از مطرح شدن مفهوم پایداری در ادبیات اقتصادی نمی‌گذرد، این مفهوم در اوایل دهه ۷۰ میلادی در ادامه و تکمیل مفاهیم توسعه معرفی شد اما توجه کافی به این مفهوم صورت نپذیرفت. بر اساس این دیدگاه به‌منظور تأمین رفاه اجتماعی فراگیر، پیشرفت در ابعاد اقتصادی و اجتماعی به تنهایی کفایت نمی‌کند. بلکه مفهوم توسعه پایدار، حاصل رشد و آگاهی از پیوندهای جهانی، مابین مشکلات محیطی در حال رشد، موضوعات اجتماعی، اقتصادی، فقر و نابرابری و نگرانی‌ها درباره یک آینده سالم برای بشر است.

توسعه پایدار، مسائل محیطی، اجتماعی و اقتصادی را به هم پیوند می‌دهد. به‌بیان دیگر بهبود شرایط مادی باید با در نظر گرفتن حال و آینده انجام گردد و رفع نیازهای نسل حاضر بدون مصالحه با نسل‌های آینده در راستای تأمین نیازهایشان صورت پذیرد. این نگرانی که رشد و توسعه جوامع در دوره‌های مختلف بر موجودی عوامل تولید اثر گذاشته و امکانات توسعه در آینده را محدود می‌کند، باعث شد تا اندیشمندان، دیدگاه پایداری را ذیل مفاهیم توسعه و رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی مدنظر قرار دهند.

امروزه در جوامع پیشرفته، توجه به منابع طبیعی، که خانه و زیستگاه بشر به حساب می‌آید، یکی از معیارهای اساسی تصمیم‌گیری برای تعیین مسیر برنامه‌ریزی برای تولید بیشتر است. در همین راستا کلید واژگانی مانند تولید سبز^۱، فناوری سبز^۲ یا فناوری دوستدار طبیعت^۳،

- 1- Green production
- 2- Green technology
- 3- Eco-friendly technology

سلیم کریمی

عضو هیئت علمی دانشگاه رفسنجان

گروه مدیریت

مفهوم پایداری در سرمایه‌گذاری

سرمایه‌گذاری پایدار

اگر بخواهیم پس از معرفی عوامل تولید نگاهی مجدد به موضوع پایداری داشته باشیم باید بیان نمود که رشد و توسعه‌ای پایدار خواهد بود که در مسیر تولید دارایی آن اقتصاد از عوامل تولید را نه تنها کاهش نداده بلکه بهبود و ترقی بخشد. این مهم از طریق برنامه‌ریزی برای سرمایه‌گذاری در پروژه‌هایی ممکن خواهد شد که در این نوشتار سرمایه‌گذاری پایدار نامیده می‌شوند. لذا بر برنامه‌ریزان و مجریان برنامه‌ها لازم است تا از میان مسیرهای ممکن برای افزایش تولید، مسیرهای (پروژه‌های تولیدی) را در نظر گیرند که عوامل تولید را ارتقا بخشند.

یک سرمایه‌گذاری پایدار زمانی انجام خواهد شد که به موجودی سرمایه فیزیکی بیفزاید، محیط‌زیست را تخریب نکرده و تا حد ممکن آن را ارتقا بخشد (و در وضعیت کنونی بهتر است بگوییم ترمیم کند). همچنین که سرمایه‌گذاری پایدار از طریق به‌کارگیری درست نیروی کار، رشد جمعیت را در نظر گرفته و شرایط کار را به نحوی تنظیم خواهد نمود که نیروی کار، زمان، انگیزه و قابلیت مادی افزایش مولد را داشته باشد. همچنین برای پایداری سرمایه انسانی، باید سرمایه‌گذاری‌های فیزیکی به هدف تأمین سلامت و تقویت دانش و توانمندی نیروی انسانی هدایت شوند. تا علاوه بر ایجاد ارزش افزوده از طریق ارائه خدمات آموزشی و بهداشتی، نیاز اقتصاد آینده را پاسخ دهد. در مسیر سرمایه‌گذاری‌های پایدار، ارتقا و بهبود روابط اجتماعی، اعتماد و روحیه مشارکتی افراد در نظر گرفته شده و سعی می‌شود در مسیر فعالیت اقتصادی، ویژه‌خواری به حداقل رسیده و نهاد‌های اجتماعی مانند روحیه قانون‌پذیری، احترام به حقوق دیگران نظم و انضباط به منتها درجه ممکن تقویت شوند.

این اولویت‌ها می‌تواند هم در مسیر اجرای یک پروژه سرمایه‌گذاری به هدف تولید کالای خاص (مثلاً تولید خودرو) تأمین شده و هم می‌تواند از طریق پروژه‌های به هدف تأمین همین سرمایه‌ها ایجاد شوند. مثلاً در مورد تأمین هدف سرمایه اجتماعی در تولید یک خودرو، تولیدکننده می‌تواند با هدف قرار دادن رضایت مشتری و تلاش در جهت آن نه به هدف فروش‌های آتی بلکه تنها به هدف غایی کسب رضایت مشتری، که منتهی به ایجاد اعتماد و همکاری در بازار خواهد شد تقاضا را پاسخ دهد. از طرفی در مورد راه‌اندازی پروژه‌هایی با هدف تقویت سرمایه اجتماعی می‌توان به سامان‌دهی، سرمایه‌گذاری و حمایت‌های قانونی حاکمیت از گروه‌های مردم‌نهاد و تولید محصولات فرهنگی مانند فیلم و کتاب و غیره اشاره نمود.

توسعه و رشد پایدار^۱، نقطه مرکزی برنامه‌ریزی و نظریه‌سازی در بخش وسیعی از علوم انسانی است.

اما عوامل تولید تنها به محیط‌زیست ختم نشده و دایره بزرگ‌تری از منابع را شامل می‌شود.

تعریف سرمایه

یکی از مهم‌ترین این عوامل، سرمایه یا موجودی سرمایه است. در تعریف کلاسیک سرمایه به هر کالایی گفته می‌شود که به‌منظور تولیدات آتی مورد استفاده (و نه مصرف) قرار می‌گیرد. دارایی سرمایه‌ای در ابتدا شامل آنچه بود که امروزه به آن سرمایه فیزیکی گفته می‌شود. یعنی دارایی‌های ملموس. اما با تغییر نگرش‌ها نسبت به سرمایه، این عامل تولید مفهوم وسیع‌تری یافت و شامل انواع دیگر سرمایه، سرمایه انسانی، سرمایه اجتماعی و سرمایه فرهنگی شد. مفهوم سرمایه انسانی به این موضوع اشاره دارد که برای تولید مقدار مشخصی از کالاها در یک کشور علاوه بر میزان مشخصی از سرمایه فیزیکی و نیروی کار، متغیری به نام سرمایه انسانی نیاز است که نشان‌دهنده کیفیت نیروی کار است.

به‌بیان‌دیگر نیروی کار به تنهایی نمی‌تواند تولید قابل‌توجهی داشته باشد همان‌طور که سرمایه به تنهایی نمی‌تواند. در واقع این مهارت و سلامت نیروی انسانی است که تعیین می‌کند میزان مشخصی از سرمایه فیزیکی و نیروی کار چه میزان تولید و رفاه را ایجاد خواهند نمود. از این‌رو سرمایه انسانی به مثابه یک دارایی ارزشمند، تعیین‌کننده عملکرد یک اقتصاد، در تبدیل دارایی‌های اولیه (مواد خام) به کالاهای قابل استفاده است.

از طرفی، همان‌طور که اشاره شد، نگاه جدیدتر به موضوع سرمایه، جایگاه سرمایه اجتماعی و فرهنگی را در کنار دیگر عوامل تولید مطرح می‌کند. بر اساس این دیدگاه، عناصر روابط اجتماعی می‌توانند تأثیر قابل‌توجهی بر عملکرد اقتصاد داشته باشند. از این جمله عناصر می‌توان به اعتماد، مشارکت و همکاری‌های اجتماعی و تعامل‌های سازنده میان مردم و نهاد‌های میانی و کلان نام برد. تحقیقات تجربی نشان می‌دهد نقش سرمایه‌های اجتماعی (زیرساخت‌های اجتماعی) و نهادها در رشد اقتصادی کشورها به مراتب بیشتر از سرمایه فیزیکی و نیروی کار و حتی سرمایه انسانی است. در جمع‌بندی باید گفت که دارایی‌های زیست‌محیطی، سرمایه فیزیکی، عامل کار و سرمایه‌های انسانی پنج عنصر مهم در رفاه یک جامعه است.

سرمایه‌گذاری پایدار در استان کرمان

با درکی که از مفهوم سرمایه‌گذاری پایدار ایجاد شد، سوال اساسی این است که آیا پیاده‌سازی این مفهوم در استان کرمان ممکن است؟ آیا باید تمام سرمایه‌گذاری‌های قبلی در استان را غیر پایدار نامید؟ در پاسخ به این گونه سوالات کافی است به برخی محورهای سرمایه‌گذاری در استان توجه نمود:

شرکت‌های دانش‌بنیان

شرکت‌های دانش‌بنیان زمینه تولید محصول بر پایه دانش را در کشور فراهم می‌کنند و این در حالی است که با انجام این مهم، برای نیروی انسانی نخبه و تحصیل‌کرده اشتغال‌زایی می‌شود. شرکت‌های دانش‌بنیان اصول مهم پایداری را مدنظر قرار می‌دهند و محصولی پاک که به محیط‌زیست آسیب نمی‌رساند را تولید می‌کنند و به مسائل اجتماعی کارکنانش نیز توجه دارد، و چون بر پایه دانش است ماندگار نیز خواهند بود. از طرفی با توجه به تنوع اقلیمی استان کرمان و بهره‌مندی از معادن ارزشمند مس و سنگ آهن، همچنین فعالیت‌های بسیار گسترده کشاورزی و تعداد بالای نیروی انسانی تحصیل‌کرده در استان لازم است شرکت‌های مبتنی بر دانش جهت تکمیل یا تغییر روند کار این مجموعه‌ها و یا در زمینه‌های دیگر تأسیس و فعال شوند تا موجب اشتغال‌زایی، ثروت آفرینی و ایجاد ارزش افزوده در استان گردد. با اینکه استان کرمان از نظر تعداد نخبگان و استعدادهای برتر رتبه ششم کشور را دارد و ۲،۷ درصد از نخبگان کشور در این استان هستند. تنها با ۲۱ شرکت دانش‌بنیان رتبه شانزدهم کشور را داراست و از ۲۱ شرکت دانش‌بنیان استان کرمان، تنها پنج مورد از آن‌ها شرکت‌های بزرگ و فعال هستند. لذا توجه ای خاص و سرمایه‌گذاری در این بخش جهت آموزش و آشناسازی نخبگان با تأسیس این شرکت‌ها لازم و ضروری به نظر می‌رسد.

صنعت گردشگری

امروزه صنعت گردشگری یکی از رویکردهای محوری ایجاد اشتغال پایدار، افزایش درآمد سرانه و تنوع در منابع ایجاد درآمد می‌باشد و ریسک سرمایه‌گذاری در صنعت گردشگری نیز کاهش یافته است. از مهم‌ترین الزامات توسعه این بخش توسعه زیرساخت‌های مناسب از جمله گسترش

یک سرمایه‌گذاری پایدار
زمانی انجام خواهد شد که
به موجودی سرمایه فیزیکی
بیفزاید، محیط‌زیست را
تخریب نکرده و تا حد ممکن
آن را ارتقا ببخشد (و در
وضعیت کنونی بهتر است
بگوییم ترمیم کند).

واحدهای اقامتی و پذیرائی، ارتباطات، حمل و نقل، بهداشت و سایر خدمات مورد نیاز گردشگران است. دستیابی به این زمینه‌ها در گرو ورود سرمایه قابل توجهی برای توسعه آن‌هاست که با استفاده از ابزارهای مختلف، می‌بایستی بستر جذب سرمایه‌های داخلی و خارجی برای تحقق آن‌ها فراهم گردد.

متأسفانه استان کرمان با اینکه قابلیت‌های زیادی در صنعت گردشگری دارد اما سرمایه‌گذاری ناچیزی در این مورد صورت گرفته است. بدون هیچ پیچیدگی می‌توان ناچیز بودن سرمایه‌گذاری در این حوزه را درک کرد. کافی است به محل اقامتگاه‌ها (هتل و مسافرخانه) نظری بکنیم. تعداد محدود هتل‌ها و خالی بودن اغلب اتاق‌های آن‌ها در اکثر اوقات سال نشانه بزرگی از عدم سرمایه‌گذاری در این بخش است. بخشی که با رونق گرفتن آن بسیاری از صنایع دیگر نیز رونق خواهد گرفت.

صنعت کشاورزی

استان کرمان از جمله استان‌های کشور است که از استعداد بالایی در خودکفایی در زمینه کشاورزی و تأمین نیازهای استان‌های هم‌جوار برخوردار است. متأسفانه با اینکه صنعت کشاورزی از صنایع مهم درآمدزایی در دنیا است اما در استان کرمان که قابلیت بالایی در بخش کشاورزی دارد (انواع باغات و غلات) کماکان دید سنتی بر کشاورزی غالب و حاکم است به طوری که فارغ‌التحصیلان این رشته نیز تمایلی به ورود در بخش کشاورزی ندارند. در کجای ایران سراغ دارید که در یک استان هم خرما و هم گردو و هم مرکبات و انواع غلات و در یک جمله تمام ثمرات گرمسیری و سردسیری را به عمل آورد. متأسفانه با اینکه این قابلیت‌ها در کرمان وجود دارد. سرمایه‌گذاری در آبیاری مدرن، آزمایشگاه مدرن، توجه به علم کشاورزی و خلاصه سرمایه‌گذاری در کشاورزی مدرن وجود ندارد.

انرژی خورشیدی

کرمان در کنار قابلیت‌های کشاورزی غنی که دارد، کویر هم دارد، کویری که خود منبع تولید انرژی است. چرا استان کرمان باید با کمبود برق مواجه شود در حالی که کویر برای تولید انرژی خورشیدی بسیار کم هزینه‌تر از سیکل ترکیبی است. برای اثبات این حرف کافی است به کشورهای چون استرالیا، آلمان، مراکش، آمریکا و غیره نگاه کرد. این در حالی است که میزان تابش انرژی خورشید در پهنه ایران به طور متوسط ۲.۵ برابر بسیاری از کشورهای اروپایی است و این آمار در استان یزد و کرمان به بیش از ۱۰ برابر هم می‌رسد. چرا باید روزانه میلیون‌ها لیتر آب برای تولید برق در استانی مصرف کرد که موقعیت مطلوبی در کشاورزی هم داراست. سرمایه‌گذاری در بخش انرژی خورشیدی ضمن تأمین برق استان و مناطق هم‌جوار، نشانه بزرگی از سرمایه‌گذاری پایدار است. زیرا بدون هیچ‌گونه آسیب‌رسانی به محیط زیست و انتشار گازهای گلخانه‌ای به تولید انرژی مداوم کمک می‌کند.

با نگاهی به محورهای سرمایه‌گذاری استان که در بالا اشاره گردید، متوجه می‌شویم که برخی صنایع‌ها مثل صنعت گردشگری، تولید انرژی خورشیدی و غیره ذاتاً پایدار هستند. فلذا فقط جای خالی حمایت و سرمایه‌گذاری در این بخش‌ها در استان احساس می‌شود.

این مقاله با نگاهی گذرا و اجمالی، مفهوم را تشریح نمود این در حالی است که سرمایه‌گذاری پایدار بحث گسترده‌ای است و نیاز به تشریح جزئیات بیشتر دارد که در مجالی دیگر به آن خواهیم پرداخت.

برای پایداری

سرمایه انسانی، باید سرمایه‌گذاری‌های فیزیکی به هدف تأمین سلامت و تقویت دانش و توانمندی نیروی انسانی هدایت شوند. تا علاوه بر ایجاد ارزش افزوده از طریق ارائه خدمات آموزشی و بهداشتی، نیاز اقتصاد آینده را پاسخ دهد.

سرزمین ایران از گذشته بسیار دور در فنون مختلف کاربرد انرژی همچون آسیاب‌های آبی و بادی، بادگیرها و استفاده از شرایط محیطی پیش‌تاز سایر ملل بوده است. به دلیل برخورداری از جایگاه ویژه جغرافیایی، منابع غنی نفت و گاز و وجود منابع کانی گوناگون دارای موقعیت ژئوپلیتیکی ممتازی است و به گنجینه استراتژیک دنیا معروف است. با همه‌ی این تفاسیر این ثروت متعلق به همه نسل‌ها است و باید هر نسل، رفاهی به اندازه رفاه سایر نسل‌ها داشته باشد. آنچه وظیفه نسل حاضر است استفاده بهینه از این منابع و صیانت آن برای همه نسل‌های آتی می‌باشد.

سیاست‌گذاری انرژی در هزاره سوم در سه محور خلاصه می‌شود. محور اول حرکت به سمت استفاده از انرژی‌های تجدید پذیر، پاک و سازگار با محیط‌زیست، محور دوم تجدید ساختار در بخش انرژی و رقابتی کردن آن و سرانجام محور سوم افزایش کارایی در مصرف انرژی می‌باشد. هدف بلندمدت توافق آب و هوایی اخیر در پاریس که بین ۱۹۵ کشور جهان به تصویب رسید این است که دمای کره زمین تا پایان قرن به جای دو درجه، ۱٫۵ درجه افزایش یابد. میانگین دمای زمین قبلاً ۱ درجه نسبت به دوران پیشاصنعتی افزایش یافته است.

آنچه باعث گرم شدن زمین شده است افزایش گازهای گلخانه‌ای ناشی از مصرف سوخت‌های فسیلی است. یکی از موارد توافق پاریس، بودجه ۱۰۰ میلیارد دلاری لازم برای کمک به کشورهای در حال توسعه در مبارزه با تغییرات اقلیمی و رصد (مانیتورینگ) کشورها در مهار یا کاهش میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای بود. این مهم می‌تواند انگیزه سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدید پذیر را افزایش دهد، اما شناخت پتانسیل‌های انرژی‌های تجدید پذیر در کنار شناخت

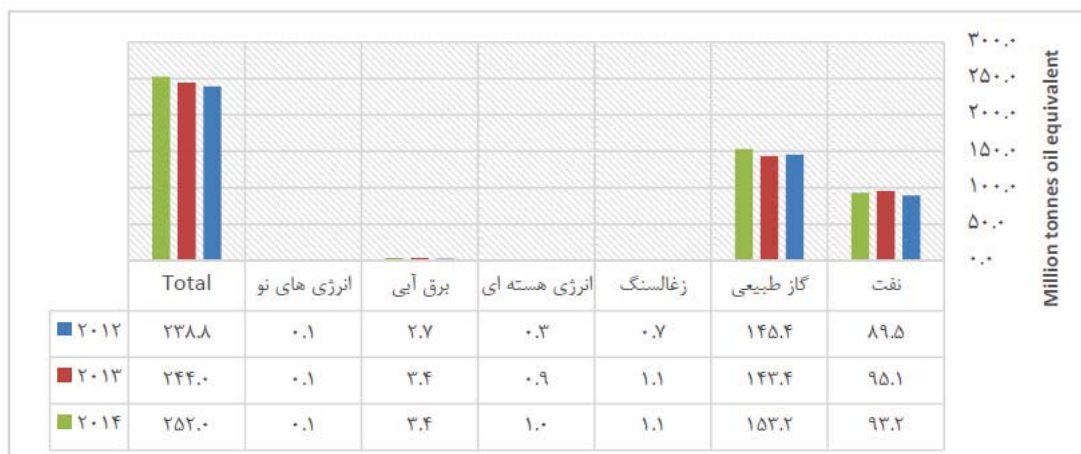
|| زین‌العابدین صادقی

استادیار گروه اقتصاد، دانشکده مدیریت و اقتصاد دانشگاه شهید باهنر کرمان

مروری بر مشوق‌های سرمایه‌گذاری برای انرژی‌های تجدیدپذیر

مروری بر وضعیت انرژی تجدید پذیر در ایران
 نمودار شماره ۱ سبد مصرفی انرژی اولیه ایران به تفکیک
 انرژی‌های مختلف را طی سال ۱۴-۲۰۱۲ نشان می‌دهد.

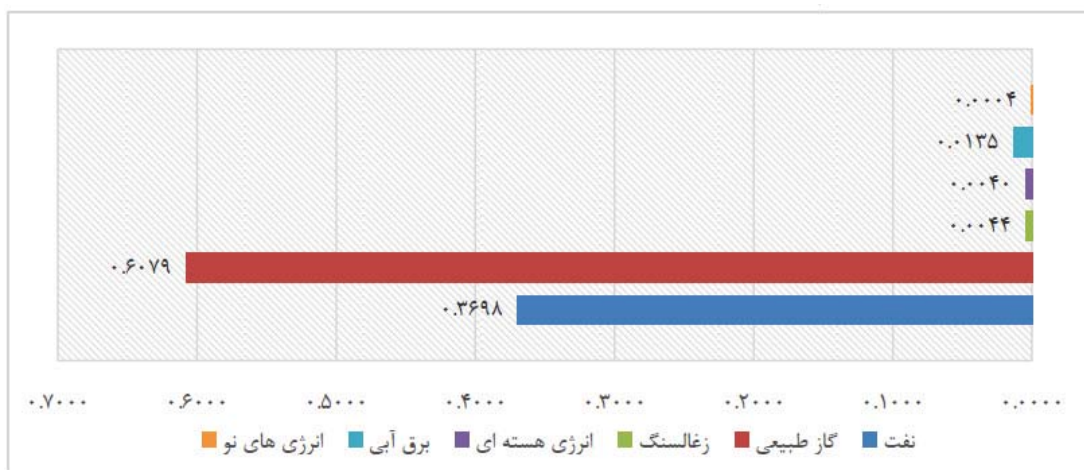
مشوق‌های سرمایه‌گذاری در انرژی‌های نو و در نتیجه افزایش
 سرمایه‌گذاری در این حوزه می‌تواند باعث حفظ محیط‌زیست برای
 نسل‌های آتی شود.

نمودار شماره ۱: سبد مصرفی انرژی اولیه ایران طی سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۴

متوسط نرخ رشد مصرف انرژی کشور طی دوره فوق ۵.۸ درصد
 می‌باشد. همچنین نمودار شماره ۲ سهم حامل‌های مختلف انرژی
 در سبد مصرفی انرژی ایران را در سال ۲۰۱۴ نشان می‌دهد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود طی دوره‌ی زمانی فوق کل
 مصرف انرژی کشور از ۲۳۸.۷ میلیون بشکه معادل نفت خام در
 سال ۲۰۱۲ به ۲۵۲ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال ۲۰۱۴
 افزایش داشته است.

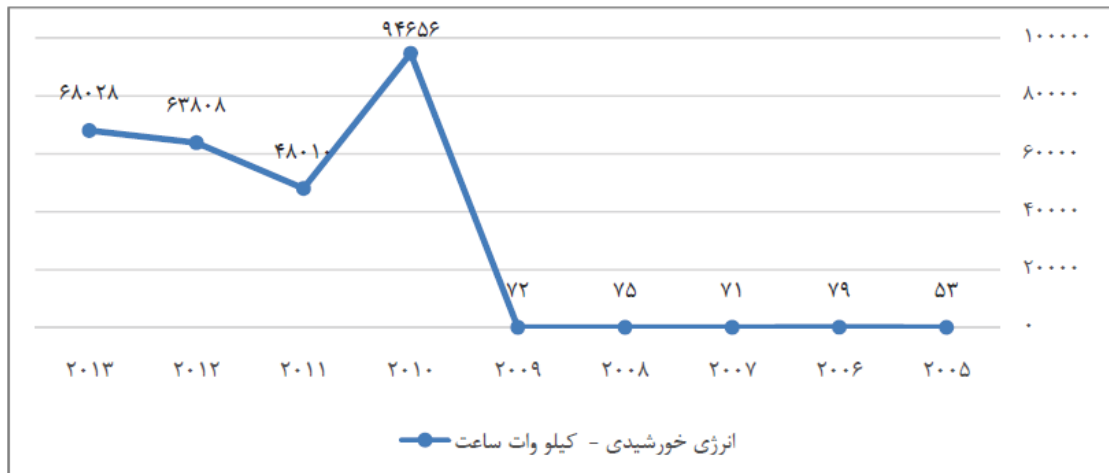
نمودار شماره ۲: سهم حامل‌های اولیه مختلف انرژی در سبد مصرفی انرژی ایران در سال ۲۰۱۴

برق‌آبی، زغال‌سنگ، هسته‌ای و پایین‌ترین سهم متعلق به
 انرژی‌های نو می‌باشد.

همان‌طور که در نمودار فوق ملاحظه می‌کنید بالاترین سهم
 مصرف انرژی در کشور به ترتیب متعلق به گاز طبیعی، نفت،

در روز می باشد. ساعت آفتابی سالانه در مناطق بیابانی مرکزی کشور با شرایط آب و هوایی گرم و خشک بیش از ۳۲۰۰ ساعت می باشد. نمودار شماره ۳ روند تغییرات مصرف انرژی خورشیدی در ایران را طی دوره زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۳ (گیگاوات ساعت) نشان می دهد.

ایران به عنوان منطقه مناسبی برای انرژی خورشیدی لحاظ می شود. ایران به طور متوسط ۳۰۰ روز در سال آفتاب دارد. متوسط انرژی دریافتی در شمال ایران ۲,۸ کیلووات ساعت بر مترمربع (kwh/m^2) در روز است در حالی متوسط انرژی دریافتی در جنوب و مرکز کشور ۵,۴ کیلووات ساعت بر مترمربع (kwh/m^2)

نمودار شماره ۳: روند تغییرات مصرف انرژی خورشیدی در ایران طی دوره زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۳ (کیلووات ساعت)

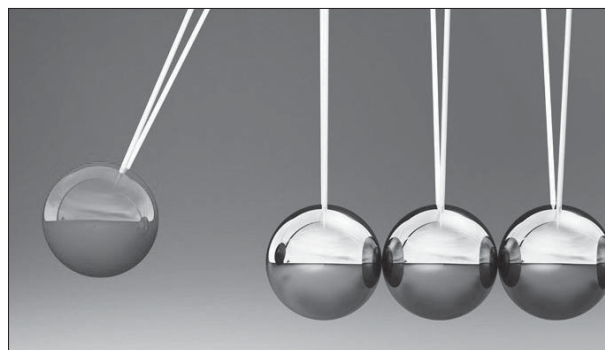
۰,۰۷ دلار به ازای هر کیلووات ساعت) در مقایسه با دیگر منابع و حتی سوخت های فسیلی (با قیمت ۰,۱۲ دلار به ازای هر کیلووات ساعت) است.

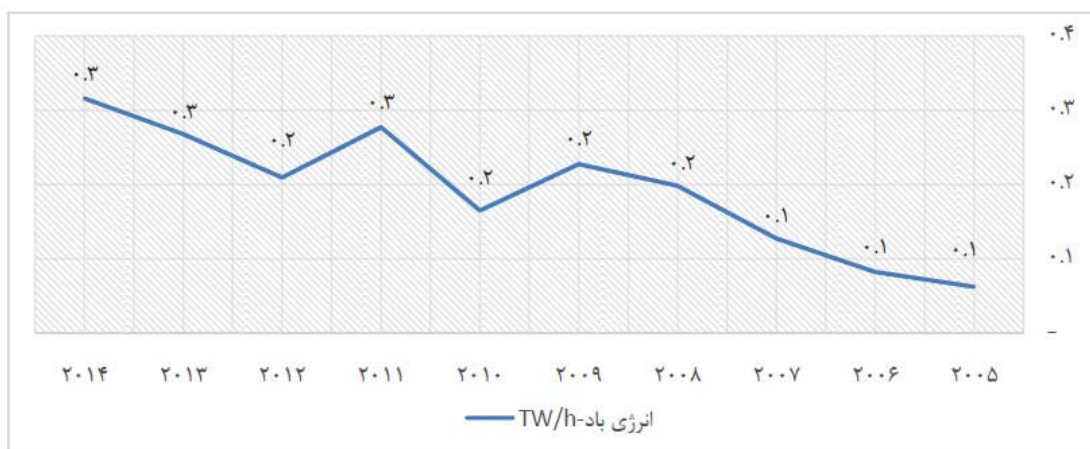
قیمت تولید برق بادی به صورت پیوسته کاهش خواهد یافت (کمتر از ۰,۰۴ دلار به ازای هر کیلووات ساعت تا سال ۲۰۲۰) در حالی که هزینه برق با سوخت فسیلی به هر کیلووات ۰,۱۴ دلار افزایش خواهد یافت (با لحاظ کردن ۰,۰۶ دلار به ازای هر کیلووات ساعت برای هزینه های زیست محیطی). ایران فرصت بزرگی برای استفاده از انرژی باد در ترکیب انرژی دارد، با ظرفیت بالقوه ۶۵۰۰ مگاوات به صورت تجاری (عمدتاً در بخش شرقی کشور).

نمودار شماره ۴ روند میزان مصرف انرژی باد را طی دوره زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ بر حسب تراوات ساعت (TW/h) نشان می دهد.

همان طور که ملاحظه می کنید میزان استفاده از انرژی خورشیدی در سال کمتر از ۱۰ هزار کیلووات ساعت است، لازم به ذکر است کشورهایی که میزان تابش سالانه آن ها کمتر از ایران است چندین برابر ایران از انرژی خورشیدی استفاده می کنند و بنابراین در این حوزه پتانسیل سرمایه گذاری بالایی وجود دارد.

از گذشته های دور، باد همیشه مورد توجه انسان بوده است، اولین گام واقعی برای استفاده انرژی باد به ۲۰۰ سال پیش از میلاد باز می گردد، هنگامی که ایرانیان باستان از آسیاب های بادی قبل از ملل اروپایی در قرن هجدهم استفاده نمودند. امروزه استفاده از انرژی باد در اقصی نقاط دنیا افزایش یافته است. دلیل مهم برای رشد قابل توجه بازار انرژی باد، قیمت رقابتی آن (۰,۰۴ دلار تا

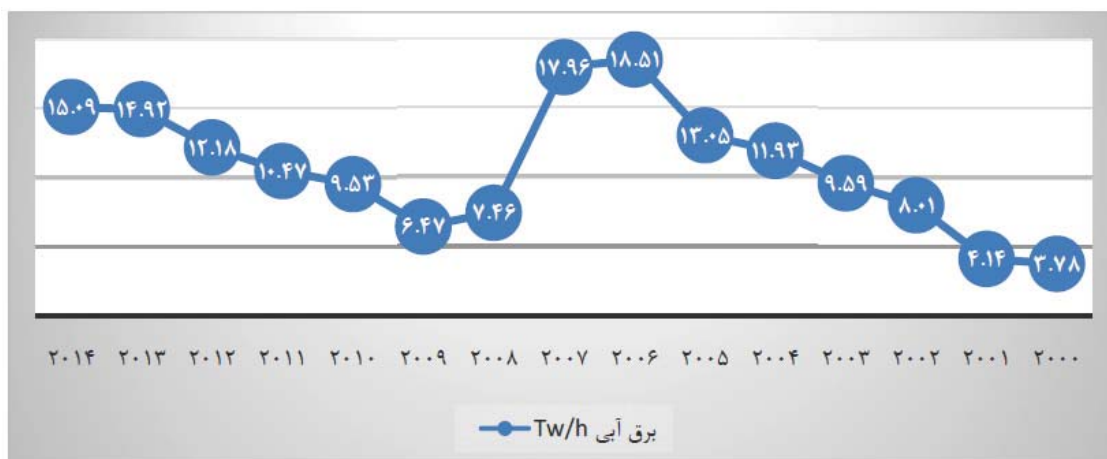

نمودار شماره ۴: روند میزان مصرف انرژی باد طی دوره زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ بر حسب تراوات ساعت (TW/h)

مختلف عادت کرده بودند. یکی روش استفاده از آسیاب آبی و دیگری استفاده از قنات بوده است. انرژی زمین‌گرمایی از مواد متشکله داخلی زمین ۲۰ درصد و فروریختن مواد رادیواکتیو ۸۰ درصد سرچشمه می‌گیرد. ۱۸ منطقه زمین‌گرمایی شناخته شده در ایران وجود دارد و حدود ۸،۸ درصد از مساحت ایران به‌عنوان پتانسیل انرژی زمین‌گرمایی شناخته شده است.

همان‌طور که ملاحظه می‌کنید میزان استفاده از انرژی باد از ۰،۱ تراوات ساعت (TW/h) در سال ۲۰۰۵ به حدود ۰،۳ تراوات ساعت (TW/h) در سال ۲۰۱۴ رسیده است. ولی هنوز با پتانسیل بالای انرژی باد در ایران فاصله زیادی دارد.

ساختارهای هیدرولیکی دارای سابقه طولانی در ایران هستند؛ ایرانیان باستان به روش‌های مختلف بهره‌برداری از آب برای مقاصد

نمودار شماره ۵: روند میزان مصرف انرژی باد طی دوره زمانی ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۴ بر حسب تراوات ساعت (TW/h)

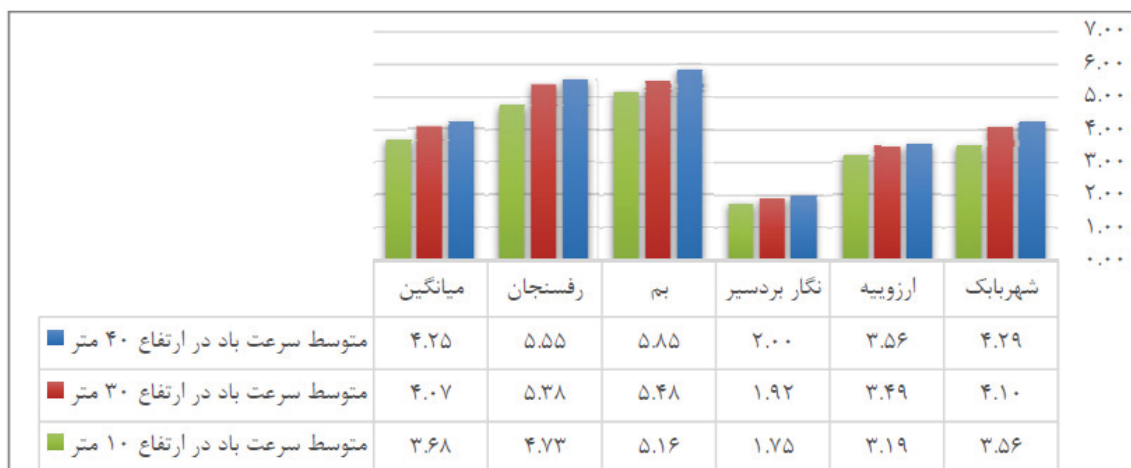
(اتانول و بیودیزل) می‌باشد. ایران از پتانسیل بالایی برای زیست‌توده برخوردار است. به دلیل برخورداری بسیار زیاد از ضایعات کشاورزی، حیوانات و زباله‌های شهری به ترتیب ۸،۸ میلیون تن، ۷،۷ میلیون تن و ۳ میلیون تن در ایران چند نیروگاه زیست‌توده در شهرهای شیراز و مشهد وجود دارد.

همان‌طور که ملاحظه می‌شود تولید برق آبی با توجه روند بارش باران ترسالی و خشک‌سالی حالت سیکلی دارد و در مجموع نیز ظرفیت تولید برق آبی افزایشی بوده است. به‌طور کلی انرژی زیست‌توده بیشتر برای استفاده جهت تولید برق یا حرارت و گاهی اوقات تبدیل به سوخت‌های مایع برای حمل‌ونقل

پتانسیل‌های انرژی باد و خورشید استان کرمان

گذشته استان کرمان در بسیاری از برنامه‌های توسعه به دلیل این ویژگی به‌عنوان استان پایلوت انتخاب می‌شد. این ویژگی به‌عنوان یک مزیت طبیعی باید از سوی برنامه‌ریزان مد نظر قرار گیرد.

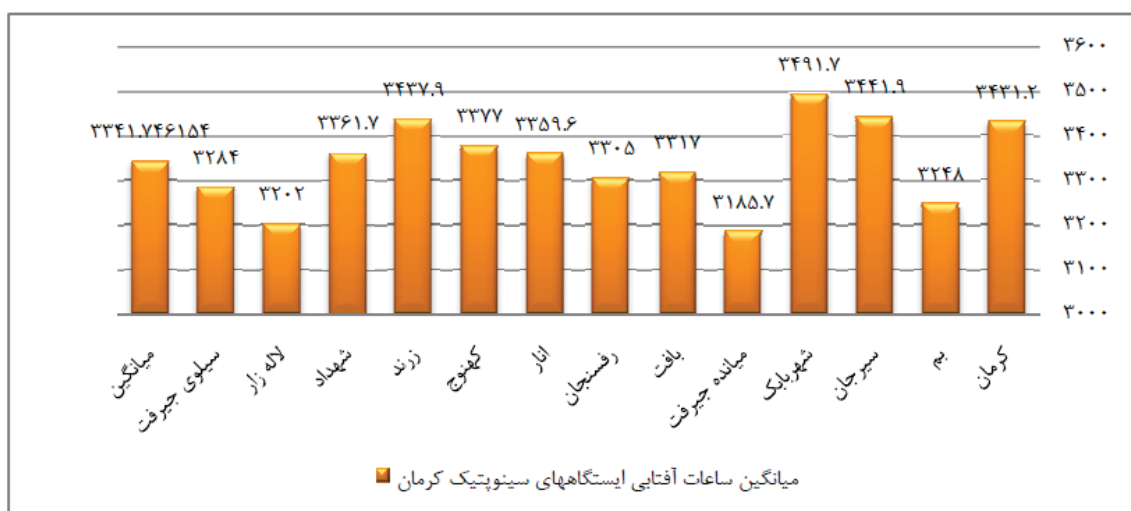
استان کرمان مجموعه‌ای در مقیاس کوچک‌تر از ایران است و بسیاری از ویژگی‌های ایران در استان کرمان موجود می‌باشد مثل اختلاف ارتفاع، تنوع آب و هوایی و محصولاتی نظیر معدنی. در

نمودار شماره ۶: متوسط سرعت باد بر حسب متر بر ثانیه در ایستگاه‌های منتخب استان کرمان

ترتیب ۴,۲۵ و ۴,۰۷ متر بر ثانیه است. میانگین سرعت سالانه باد بالاتر از ۴,۵ متر بر ثانیه برای ترازهای ۱۰، ۳۰ و ۴۰ متری برای کل کشور، به ترتیب برابر با ۶,۲، ۷,۶۱ و ۸,۳۷ متر بر ثانیه می‌باشد.

همان‌طور که در نمودار بالا ملاحظه می‌کنید بالاترین سرعت در سه سطح، متعلق به شهرستان‌های بم و رفسنجان می‌باشد و میانگین متوسط سرعت باد در ثانیه در ارتفاع ۴۰ متر و ۳۰ متر به

نمودار شماره ۷: متوسط میانگین ساعات آفتابی ایستگاه‌های سنیوتیک استان کرمان

درحالی‌که میانگین استان کرمان ۳۳۴۱,۷ ساعت در سال است، آمار بالا نشان دهنده پتانسیل بالای استان کرمان در انرژی خورشیدی است.

همان‌طور که در نمودار بالا ملاحظه می‌کنید بالاترین ساعات آفتابی متعلق به شهربابک، رفسنجان، زرد و کرمان می‌باشد. میانگین ساعات آفتابی کشور حدود ۳۰۰۰ ساعت است

سیاست‌های تشویقی سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر

در بسیاری از کشورهای پیشرفته جهان، سیاست‌های تشویقی در جهت جذب سرمایه‌گذاری در انرژی‌های تجدیدپذیر به چند دسته تقسیم‌بندی می‌شوند اما مهم‌ترین این طبقه‌بندی‌ها به‌صورت زیر می‌باشند: سیاست‌های تشویقی مالی، مالیاتی، سیاسی، قانونی و فناوری.

سیاست‌های مالی

به دلیل اینکه هزینه سرمایه‌گذاری پروژه‌های انرژی تجدیدپذیر، معمولاً بالاتر از روش تولید معمولی انرژی است، نیاز به مشوق‌های مالی به‌شدت احساس می‌شود. حفظ یارانه‌های موجود سوخت‌های فسیلی دیگر برای محیط‌زیست و اقتصاد ملی پایدار نیستند، حتی اگر این یارانه‌ها برای کمک به افزایش سرمایه‌گذاری در پروژه‌های مربوط به سوخت فسیلی باشد. یکی از راه‌های افزایش سرمایه‌گذاری در پروژه‌های انرژی، اصلاحات قیمت است. یکی از مقررات جدید، طرح صکوک است. صکوک نشان دهنده گواهی سهام تقسیم نشده مالکیت دارایی‌های ملموس و خاص پروژه‌ها و یا فعالیت‌های سرمایه‌گذاری ویژه است. در حال این رویه در بازار بین‌المللی وجود دارد، مانند نیروگاه خورشیدی ۲۵۰ مگاوات در اندونزی، علاوه بر انواع پروژه‌های برق متعارف، در حال حاضر در خاورمیانه به این طریق تأمین مالی می‌شود. برخی از کشورها خاورمیانه، مطالعه گزینه تأمین مالی توسعه کم کربن و یا پروژه‌های زیست‌محیطی از طریق «صکوک سبز» صادره از بانک جهانی را آغاز کرده‌اند.

سیاست‌های مالیاتی

انگیزه‌های مالیاتی برای کمک به غلبه بر موانع مالی توسعه انرژی‌های تجدیدپذیر وجود دارد. آن‌ها در اشکال مختلف و متفاوت ارائه شده‌اند، معافیت مالیات بر تجهیزات وارداتی، استهلاک شتاب‌دار در هزینه سرمایه‌گذاری یا معافیت مالیات بر درآمد از جمله سیاست‌های اصلی مشوق مالیاتی هستند.

سیاست‌های قانونی

نوع اول سیاست‌های قانونی استفاده از تعرفه‌ی انرژی‌های نو (FIT) که از پیش تعیین شده و باعث افزایش انگیزه تولیدکنندگان مستقل انرژی‌های تجدیدپذیر می‌شود. FIT یک نوع تعرفه پیشرفته انرژی نو یا پرداخت برای انرژی نو می‌باشد که یک مکانیزم سیاستی برای سرعت بخشیدن به سرمایه‌گذاری در فناوری‌های انرژی تجدیدپذیر است. در ایران اکنون چند سال است که این سیاست اجرا می‌شود. جدول شماره یک تعرفه خرید تضمینی برق توسط وزارت نیرو را در سال ۱۳۹۴ نشان می‌دهد. این تعرفه نوعی تعرفه FIT است.

■ ■ ■
 حفظ یارانه‌های موجود
 سوخت‌های فسیلی دیگر
 برای محیط‌زیست و اقتصاد
 ملی پایدار نیستند، حتی اگر
 این یارانه‌ها برای کمک به
 افزایش سرمایه‌گذاری در
 پروژه‌های مربوط به سوخت
 فسیلی باشد. یکی از راه‌های
 افزایش سرمایه‌گذاری در
 پروژه‌های انرژی، اصلاحات
 قیمت است.

جدول شماره ۱: تعرفه خرید تضمینی برق^۱

ردیف	نوع فناوری	تعرفه خرید تضمینی برق (ریال بر کیلووات ساعت)
۱	زیست توده - لندفیل	۲۹۰۰
	زیست توده - هضم بی هوازی	۳۱۵۰
	زیست توده - زباله سوز	۵۸۷۰
۲	مزرعه بادی با ظرفیت بیش از ۵۰ مگاوات	۴۰۶۰
	مزرعه بادی با ظرفیت ۵۰ مگاوات و کمتر	۴۹۷۰
	بادی با ظرفیت ۱ مگاوات و کمتر (مختص مشترکین برق و محدود به ظرفیت انشعاب)	۵۹۳۰
۳	مزرعه خورشیدی با ظرفیت بیش از ۱۰ مگاوات	۵۶۰۰
	مزرعه خورشیدی با ظرفیت ۱۰ مگاوات و کمتر	۶۷۵۰
	خورشیدی با ظرفیت ۱۰۰ کیلووات و کمتر (مختص مشترکین برق و محدود به ظرفیت انشعاب)	۸۷۳۰
۴	خورشیدی با ظرفیت ۲۰ کیلووات و کمتر (مختص مشترکین برق و محدود به ظرفیت انشعاب)	۹۷۷۰
۵	زمین گرمایی (شامل حفاری و تجهیزات)	۵۷۷۰
۶	توربین های انبساطی	۱۸۰۰
۷	بازیافت تلفات در فرآیندهای صنعتی	۳۰۵۰
۸	برق آبی کوچک ۱۰ مگاوات و کمتر	۳۷۰۰
۹	سایر انواع تجدید پذیر و پاک به جز نیروگاه های برق آبی	۴۸۷۳

مانند ایجاد چارچوب مقررات زدایی، و مکانیسم های حمایت قیمت بلکه تضمین مالی برنامه های تحقیق و توسعه (R&D) در سطح ملی می باشد.

در مجموع، حمایت سیاسی شامل تمام انواع دیگر حمایت مانند، پشتیبانی مالی، قانونی و مالیاتی می شود. در واقع، دولت بازیگر ابتدایی و اصلی برای مرتب کردن چارچوب قانونی، اهداف ملی و سیاست قیمت گذاری و اتخاذ تصمیمات استراتژیک برای حمایت از توسعه انرژی تجدید پذیر در نظر گرفته شده است.

نوع دوم استفاده از استراتژی سیستم های مزایده و یا بازار گواهی سبز برای تولید انرژی نو است.

جنبه سیاسی

سیاست قوی و بلندمدت در انرژی های تجدیدپذیر، نهادسازی حمایت در سطح ملی، سطح منطقه ای یا محلی است که شامل اجزای سازگار برای افزایش موفقیت نفوذ انرژی تجدیدپذیر است. این حمایت شامل عناصر حیاتی برای توسعه انرژی های تجدیدپذیر،

۱- در راستای گسترش هر چه بیشتر استفاده از انرژی های تجدیدپذیر، تعرفه خرید تضمینی برق از نیروگاه های تجدیدپذیر و پاک ۳۰ تیرماه ۱۳۹۴ توسط مقام عالی وزارت نیرو ابلاغ گردید. این مصوبه بر اساس مستندات قانونی: مصوبه شماره ۱۰۰/۳۷۰۷۳۲ مورخ ۹۱/۵/۸ شورای اقتصاد، مواد ۴۴، ۶۱ و ۶۲ قانون اصلاح الگوی مصرف انرژی، ماده ۶۲ قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت، بندهای (الف)، (د)، (ه) و (ز) ماده ۱ قانون تأسیس وزارت نیرو و مواد ۷ و ۱۲ قانون سازمان برق ایران و در راستای اجرای وظایف قانونی وزارت نیرو در حوزه ی تجدیدپذیر.

جنبه فناوری

سیاست‌های فناوری از طریق پشتیبانی تحقیق و توسعه صورت می‌گیرد. برنامه‌های حمایت از تحقیق و توسعه در قالب کمک‌های مالی و وام به‌طور معمول و یا در اغلب موارد با این انتظار طراحی نخواهد شد که بازده مالی داشته باشد. بنابراین بسیار مهم است که این برنامه‌ها چنین بودجه‌ای را دریافت کنند واقعاً می‌توان گفت که یکی از موارد تحقیق و توسعه (R&D) کارکردن برای توسعه شناسایی ثبت فناوری است. این مفهوم به خوبی می‌تواند برای فناوری‌های انرژی تجدید پذیر اعمال شود، اگر چه تحقیق و توسعه همیشه نیازمند پشتیبانی سیاسی بالایی از طریق اختصاص سرمایه و حمایت مالی است.

نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج تحقیق کل مصرف انرژی در ایران طی دوره سه‌ساله افزایش داشته است و از ۲۳۸,۷ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال ۲۰۱۲ به ۲۵۲ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال ۲۰۱۴ رسیده است.

سید مصرفی انرژی ایران در سال ۲۰۱۴ نشان می‌دهد بالاترین سهم به ترتیب متعلق به حامل‌های گاز طبیعی، نفت، برق‌آبی، زغال‌سنگ، هسته‌ای و پایین‌ترین سهم متعلق به انرژی‌های نو می‌باشد.

میزان استفاده از انرژی خورشیدی در سال کمتر از ۱۰ هزار کیلووات ساعت است. میزان استفاده از انرژی باد از ۰,۱ تراوات ساعت (TW/h) در سال ۲۰۰۵ به حدود ۰,۳ تراوات ساعت (TW/h) در سال ۲۰۱۴ رسیده است. ولی هنوز با پتانسیل بالای انرژی باد در ایران فاصله زیادی دارد. میانگین ساعات آفتابی استان کرمان ۳۳۴۱,۷ ساعت در سال است که از میانگین کشور حدود ۳۴۱ ساعت بیشتر می‌باشد. نتایج نشان می‌دهد مجموع ظرفیت تولید برق‌آبی افزایشی بوده است. خیلی از مشوق‌های که در کشورهای توسعه‌یافته برای انرژی‌های نو استفاده شده در ایران هنوز در مراحل اولیه اجرا قرار دارند.

منابع

- وزارت نیرو (۱۳۹۴) ترازنامه انرژی سال ۱۳۹۲. دفتر برنامه‌ریزی کلان برق و انرژی وزارت نیرو.
- Abdmouleh, Z., Alammari, R. A. M., & Gastli, A. (2015a). Recommendations on renewable energy policies for the GCC countries. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 50, 1181-1191. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2015.05.057>
- Abdmouleh, Z., Alammari, R. A. M., & Gastli, A. (2015b). Review of policies encouraging renewable energy integration & best practices. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 45, 249-262. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2015.01.035>
- BP. (2015). BP statistical review of world energy 2015 workbook. from www.bp.com
- Najafi, G., & Ghobadian, B. (2011). Geothermal resources in Iran: The sustainable future. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(8), 3946-3951. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2011.07.032>
- Nejat, P., Morsoni, A. K., Jomehzadeh, F., Behzad, H., Saeed Vesali, M., & Majid, M. Z. A. (2013). Iran's achievements in renewable energy during fourth development program in comparison with global trend. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 22, 561-570. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2013.01.042>
- Safieddin Ardebili, M., Ghobadian, B., Najafi, G., & Chegeni, A. (2011). Biodiesel production potential from edible oil seeds in Iran. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 15(6), 3041-3044. doi: <http://dx.doi.org/10.1016/j.rser.2011.03.004>

بتول علیزاده

کارشناس ارشد مهندسی صنایع

ظرفیت‌های قانونی و اجرایی جذب سرمایه‌گذاری خارجی

امروزه در دنیا اهمیت جذب سرمایه‌گذاری خارجی بر کسی پوشیده نیست. کمک به توسعه اقتصادی پایدار و ارتقای جایگاه جهانی کشور، خلق فرصت‌های شغلی جدید، افزایش میزان صادرات، افزایش درآمدهای مالیاتی، بالا رفتن حاشیه امنیت ملی؛ که به دلیل دینفع شدن سرمایه‌گذاران و بنگاه‌های خارجی در ثبات اقتصادی کشور روی می‌دهد؛ و تأمین بخشی از منابع مالی اجرای پروژه‌ها در کشور، منافع جذب سرمایه‌گذاری خارجی از منظر اقتصاد کلان به شمار می‌روند. در طرف مقابل، تولید کالاهای باکیفیت و قابل رقابت در سطح ملی و بین‌المللی، تأمین منابع مالی، دسترسی به بازارهای صادراتی جدید، ارتقای مهارت‌های مدیریتی، انتقال فناوری و استفاده از دانش روز دنیا در تولید محصول، ایجاد ظرفیت‌های نهادی در سطح بنگاه و زمینه‌سازی برای تبدیل شدن به شرکتی بزرگ فواید سرمایه‌گذاری خارجی از منظر اقتصاد خرد هستند.

با توجه به موارد ذکر شده، در این نوشتار سعی در بررسی ظرفیت‌های قانونی و اجرایی کشور در جذب سرمایه‌گذاری خارجی داریم، چراکه متأسفانه در سال‌های اخیر روند سرمایه‌گذاری خارجی در کشور ما به شدت رو به افول بوده است. بر اساس داده‌ها و اطلاعات جدیدترین گزارش جهانی سرمایه‌گذاری؛ که هر ساله توسط کنفرانس توسعه و تجارت ملل متحد (UNCTAD) منتشر می‌شود؛ سهم ایران از جریان جهانی سرمایه‌گذاری خارجی در سال ۲۰۱۴، با کاهش ۳۱ درصدی به رقم ۲٫۱ میلیارد دلار رسیده است که ۹۴۵ میلیون دلار کمتر از سال ۲۰۱۳ و ۲۵۵۷ میلیون دلار کمتر از سال ۲۰۱۲ است. شرایط موجود و نیاز شدید کشور به جذب منابع مالی خارجی، ضرورت بررسی دقیق‌تر ظرفیت‌های موجود کشور در این زمینه را نشان می‌دهد. افزون

و فرار سرمایه‌های خارجی از کشور شد. اهتمام سیاست‌گذاران کشور به اهمیت و ضرورت جذب سرمایه‌گذاری خارجی در اولین گام؛ پس از انقلاب؛ در قالب تدوین تبصره ۲۹ برنامه اول توسعه خودنمایی کرد و بعدازآن، تبصره ۲۲ قانون برنامه دوم توسعه و قانون چگونگی اداره مناطق آزاد تجاری-صنعتی با ارائه راهکارهای قانونی و تسهیلاتی و حمایت‌های حقوقی، نقش مهمی در پذیرش سرمایه‌گذاران خارجی داشتند. در ماده ۸۵ برنامه سوم توسعه نیز قانون‌گذار به دولت اجازه داد تا نسبت به اخذ یا تضمین تسهیلات مالی خارجی اقدام نماید. اما مهم‌ترین اقدامی که تا به امروز در جهت گسترش سرمایه‌گذاری خارجی در کشور برداشته شده تصویب قانون «تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی» در سال ۱۳۸۱ است که پس از ابلاغ، جایگزین قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی شد و با مزایای ویژه‌ای که برای سرمایه‌گذاران خارجی قائل شده موجب توسعه چارچوب قانونی و محیط فعالیت سرمایه‌گذاران خارجی در ایران گردیده است. اهم ویژگی‌ها و مزیت‌های قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی (ق.ت.س.خ) به شرح زیر است:

۱. ارائه تعریفی جامع از سرمایه‌گذاری خارجی (ماده ۱ ق.ت.س.خ): در این قانون اصطلاح سرمایه‌گذار خارجی به اشخاص حقیقی و حقوقی خارجی و نیز اتباع و شرکت‌های ایرانی چه مقیم داخل و چه خارج اطلاق گردیده است. سرمایه‌گذاران خارجی با وارد کردن سرمایه خارجی، که به صورتی بسیار گسترده و متنوع (نقد یا غیر نقد در قالب ماشین‌آلات و تجهیزات، مواد اولیه، قطعات یدکی، خدمات تخصصی و یا حقوق معنوی) تعریف گردیده است، واجد شرایط برخورداری از تسهیلات و مزایای قانونی می‌باشند. البته این تسهیلات و مزایا به سرمایه‌گذارانی اعطا خواهد گردید که مجوز سرمایه‌گذاری اخذ کنند. به عبارت دیگر سرمایه‌گذاری خارجی برای همه سرمایه‌گذاران آزاد می‌باشد، اما تسهیلات و مزایای قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی تنها به سرمایه‌گذارانی تعلق می‌گیرد که مجوز سرمایه‌گذاری دریافت کرده باشند.

۲. به رسمیت شناختن شیوه‌های مختلف به‌کارگیری سرمایه در کشور (ماده ۳ ق.ت.س.خ): سرمایه‌گذاران خارجی می‌توانند از طرق مختلف اعم از «سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی»، انواع روش‌های «تأمین مالی پروژه‌ای^۲»، «ساخت، بهره‌برداری و واگذاری^۳»، «بیع متقابل^۴» و غیره به سرمایه‌گذاری در کشور مبادرت ورزد. به‌علاوه

بر این‌که، در لایحه برنامه ششم توسعه دستیابی به رشد اقتصادی ۸ درصد در سال، مورد هدف قرار گرفته است. کارشناسان معتقدند که تحقق چنین رشدی نیازمند سرمایه‌گذاری ۱۵۰ تا ۱۸۰ میلیارد دلار در سال است که ۵۰ میلیارد دلار از این میزان، باید از طریق جذب سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی تأمین شود.

در مطالعات انجام‌شده در زمینه سرمایه‌گذاری خارجی، عوامل مختلفی به‌عنوان محرک و مشوق جذب سرمایه‌گذاری خارجی قابل‌شناسایی است؛ عواملی ازجمله درجه باز بودن اقتصاد، مقیاس بازار، کیفیت زیرساخت‌ها و همچنین «فاصله روانی» که در مدل بین‌المللی آپسالا^۱ مورد توجه قرار گرفته و از تأثیر اختلافات فرهنگی، زبان، سطح آموزش و توسعه اقتصادی میان کشور سرمایه‌گذار و کشور میزبان در میزان تحقق سرمایه‌گذاری خارجی در کشورها سخن گفته است. اما در میان همه این عوامل شاید بتوان از شناسایی ظرفیت‌های قانونی سرمایه‌گذاری خارجی و اجرای صحیح و به‌دوراز هرگونه قضاوت سلیقه‌ای، به‌عنوان زیربنایی‌ترین عامل یاد کرد.

مروری بر قوانین سرمایه‌گذاری خارجی

تا سال ۱۳۱۰ مقررات خاصی برای انجام سرمایه‌گذاری خارجی در ایران وجود نداشته است و اکثر قراردادهای به صورت اعطای امتیاز و غالباً در صنعت نفت انجام می‌شد. پس از تصویب قانون ثبت اسناد و املاک کشور در سال ۱۳۱۰ و قانون تجارت در سال ۱۳۱۱ بود که سرمایه‌گذاری خارجی به‌صورت خصوصی در کشور آغاز شد، اما با ملی شدن نفت در سال ۱۳۲۹، شاهد امتناع شرکت‌های خارجی از به ثبت رساندن شرکت خود به دلیل ترس از ملی شدن بودیم. این مسئله نهایتاً منجر به تصویب قانون جلب حمایت از سرمایه‌های خارجی در سال ۱۳۳۴ شد. قانون مذکور با هدف تشویق و ایجاد ضمانت برگشت اصل و منافع حاصل از سرمایه‌گذاری برای سرمایه‌گذاران خارجی تدوین شده بود و در دوره خود موفق عمل کرد. شاهد این مدعا آمارهایی است که نشان می‌دهد در سال‌های اجرای برنامه دوم پیش از انقلاب معادل ۲۵ درصد پس‌اندازهای داخلی، سرمایه خارجی وارد کشور شد.

پس از پیروزی انقلاب، مشخص نبودن سیاست‌ها و قوانین ملی شدن بانک‌ها، ناآرامی‌های داخلی، جنگ تحمیلی و قوانین تجاری محدودکننده، نقل‌وانتقال ارز، مالکیت خصوصی و ...؛ طی سال‌های ۱۳۵۷ تا ۱۳۷۲؛ موجب عدم امنیت سرمایه‌گذاری‌ها

۲- منظور قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی است.

3- Project Financing

4- BOT

5-Buy Back

1-Uppsala

هریک از ترتیبات فوق نیز خود به انواع واگذاری مختلفی تقسیم‌بندی می‌شوند. به‌عنوان مثال می‌توان به انواع روش‌های ساخت، تملیک، بهره‌برداری و واگذاری (BOOT)؛ ساخت، تملیک و بهره‌برداری (BOO)؛ ساخت، اجاره و واگذاری (BLT)؛ بازسازی، بهره‌برداری و واگذاری (ROT) و نظایر آن‌ها و همچنین ترتیبات تأمین مالی پروژه‌ها و تقسیم سود اشاره نمود.

۳. عدم محدودیت در درصد مشارکت سهمی، حجم سرمایه‌گذاری، سرمایه و سود قابل انتقال به خارج، و نوع سرمایه قابل پذیرش (ماده ۳ آئین‌نامه ق.ت.س.خ): در ماده ۴ ضوابط پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی که تحت پوشش قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی در مهرماه ۱۳۷۸ تصویب شد، حداکثر سهام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در طرح‌های تولیدی و خدماتی و مجتمع‌های صنعتی و معدنی، ۸۰ درصد و در طرح‌های اکتشافی و بهره‌برداری از منابع زیرزمینی و معادن، ۴۹ درصد تعیین شده بود. در واقع ابهام در تفسیر اصل ۸۱ قانون اساسی منجر به این تسهیم شده بود؛ در این اصل آمده است که واگذاری امتیاز تشکیل شرکت‌ها و مؤسسات، در امور تجاری، صنعتی، کشاورزی، معادن و خدمات به خارجیان مطلقاً ممنوع است. در نتیجه‌ی این تفسیر، اداره ثبت شرکت‌ها و دیگر مراجع، تا سال ۸۱ از تأسیس و ثبت شرکت با مالکیت بیش از سهام تعیین‌شده در مصوبه مذکور منع شده بودند. این رویه با ابلاغ قانون جذب و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی اصلاح شد. در آئین‌نامه این قانون، سرمایه‌گذاران خارجی مجاز به ثبت شرکت با مالکیت ۱۰۰ درصدی شدند، اما برای رعایت اصل ۸۱ قانون اساسی شرایطی برای پذیرش سرمایه‌های خارجی تعیین شده است از جمله این‌که در بند (ج) ماده ۲ قانون مذکور، دولت از پذیرش سرمایه‌هایی که متضمن اعطای حقوق ویژه‌ای هستند و سرمایه‌گذاران خارجی را در موقعیت انحصاری قرار می‌دهد منع کرده است. به‌علاوه بند (د) همین ماده، برای جلوگیری از ایجاد انحصار، حداکثر سهم ارزش کالا و خدمات تولیدی حاصل از سرمایه‌گذاری خارجی نسبت به ارزش کالا و خدمات عرضه‌شده در بازار داخلی را در هر بخش اقتصادی ۲۵ درصد و در هر رشته ۳۵ درصد تعیین کرده است.

۴. تسهیل ورود و اقامت سرمایه‌گذاران خارجی (ماده ۲۰ ق.ت.س.خ. و ماده ۳۵ آئین‌نامه آن): قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، وزارت امور خارجه را مکلف به تسهیل امور مربوط به صدور روادید، اعم از روادید یک‌بار ورود و یا چند بار ورود کثیرالمسافرت سه‌ساله با حق ورود و اقامت سه‌ماهه در هر بار برای سرمایه‌گذاران، مدیران و کارشناسان خارجی و بستگان درجه یک آن‌ها نموده است. افرادی که موفق به اخذ روادید مذکور شده باشند، می‌توانند پس از ورود به کشور با مراجعه به مراکز نیروی انتظامی، پروانه اقامت با اعتبار سه‌ساله اخذ نمایند تا از اخذ روادید رفت‌و برگشت برای ورود و خروج مجدد معاف باشند.

۵. پوشش ریسک‌های غیر تجاری (ماده ۹ ق.ت.س.خ): قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی با کمک مؤسسات اعتبارات صادراتی و بیمه سرمایه‌گذاری، امنیت کامل سرمایه‌های خارجی را در برابر ریسک‌های غیر تجاری از جمله ریسک‌های مربوط به نقل‌وانتقالات سود و بازگشت سرمایه و ریسک‌های مرتبط با سلب مالکیت و ملی‌شدن دارایی‌های سرمایه‌گذاران خارجی؛ که اصلی‌ترین ریسک‌هایی هستند که به سرمایه‌گذاری در یک کشور میزبان منتسب می‌شوند؛ فراهم نموده و جبران خسارت ناشی از سلب مالکیت و ملی‌شدن را تضمین کرده است.

۶. کوتاه نمودن روند پذیرش و صدور مجوز سرمایه‌گذاری خارجی (ماده ۱۵ آئین‌نامه ق.

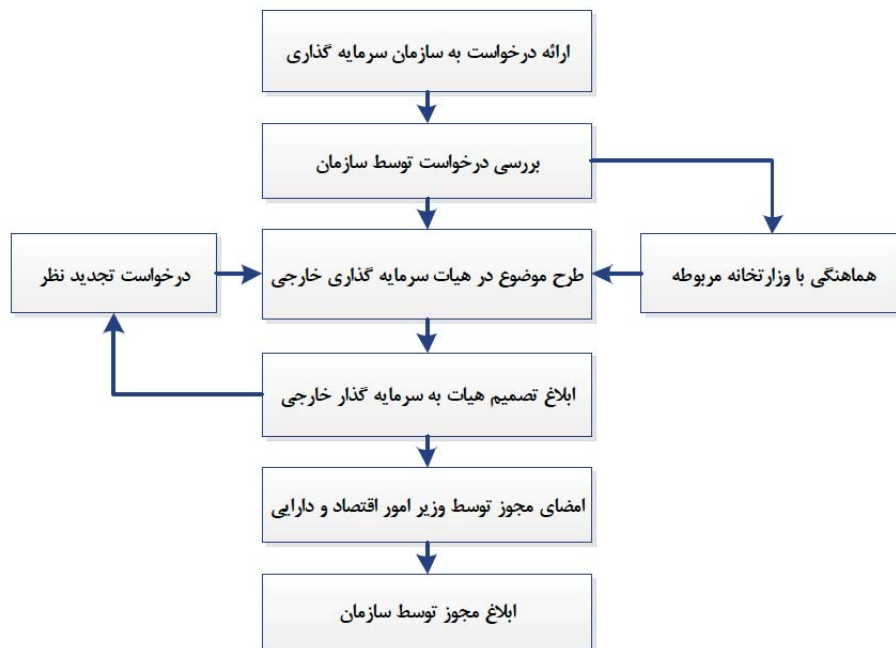
اداره ثبت شرکت‌ها و دیگر مراجع، تا سال ۸۱ از تأسیس و ثبت شرکت با مالکیت بیش از ۴۹ درصد سهام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی منع شده بودند. این رویه با ابلاغ قانون جذب و تشویق سرمایه‌گذاری خارجی اصلاح شد. در آئین‌نامه این قانون، سرمایه‌گذاران خارجی مجاز به ثبت شرکت با مالکیت ۱۰۰ درصدی شدند.

مقررات‌زدایی وزارت اقتصاد و دارایی؛ که وظیفه تعیین سقف زمانی صدور مجوزها را بر عهده دارد؛ حداکثر زمان صدور مجوز سرمایه‌گذاری خارجی را ۱۵ روز تعیین کرده است.

ت.س.خ): بر اساس قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، رویه اداری درخواست مجوز سرمایه‌گذاری خارجی به صورتی بسیار کوتاه و ساده طراحی گردیده است که در شکل (۱) نشان داده شده است.

۷. تضمین برخورد مشابه و برابر با سرمایه‌گذاران خارجی

نکته قابل‌ذکر دیگر در این رابطه، این‌که هیئت

شکل ۱: فرایند صدور مجوز سرمایه‌گذاری خارجی (منبع: کتاب راهنمای سرمایه‌گذاری)

معافیت‌های گمرکی برای ماشین‌آلات خط تولید و معافیت‌های مالیاتی (به شرح جدول ۱) به سرمایه‌گذاران خارجی نیز تعلق خواهد گرفت.

و داخلی (ماده ۸ ق.ت.س.خ): از نظر قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، در برخورداری سرمایه‌گذاران از تسهیلات، مزایا و معافیت‌های قانونی هیچ تبعیضی بین سرمایه‌گذاران داخلی و سرمایه‌گذاران خارجی وجود ندارد و معافیت‌هایی مثل

جدول ۱: معافیت‌های مالیاتی کشور برای سرمایه‌گذاران

عنوان تخفیف	مشمول	مدت (سال)		درصد تخفیف	
		مناطق کمتر توسعه یافته	سایر مناطق	مناطق کمتر توسعه یافته	سایر مناطق
دوره معافیت مالیاتی	واحدهای تولیدی و معدنی (با شرط دریافت پروانه یا عقد قرارداد بعد از اردیبهشت ۱۳۹۴)	۵	۱۰	۱۰۰درصد	۱۰۰درصد
	واحدهای تولیدی و خدماتی با شرط داشتن بیش از ۵۰ نفر نیروی کار شاغل به ازای افزایش ۵۰ نفر نیروی کار سالانه در دوره معافیت یک سال افزایش معافیت خواهند داشت.	۳ سال علاوه بر تخفیف‌های دوره معافیت	۲ سال علاوه بر تخفیف‌های دوره معافیت	۱۰۰درصد	۱۰۰درصد
بعد از دوره معافیت	همه واحدهای مشمول دوره معافیت	تا زمان رسیدن جمع درآمد مشمول مالیات به دو برابر سرمایه ثبت و پرداخت شده	تا زمانی که جمع درآمد مشمول مالیات معادل سرمایه ثبت و پرداخت شده شود	۵۰درصد	۱۰۰درصد
صادرات	واحدهای تولیدی با تأمین مالی در قالب عقود مشارکتی	همیشه	حداقل سود مورد انتظار عقود مشارکتی مصوب شورای پول و اعتبار		
	کالاهای کشاورزی و صنایع تبدیلی و تکمیلی	همیشه		۱۰۰درصد	
	صادرات کالاهای غیر نفتی	همیشه		۵۰درصد	
	صادرات کالاهای ترانزیتی	همیشه		۱۰۰درصد	

مأخذ: قانون رفع موانع تولید رقابت پذیر و ارتقای نظام مالی کشور مصوب ۱۳۹۴ و قانون مالیات‌های مستقیم مصوب ۱۳۶۶ و اصلاحات بعدی

بازرگانی، وزارت کار و امور اجتماعی، وزارت صنعت، معدن و تجارت، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان امور مالیاتی کشور، بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان رابط و هماهنگ کننده امور سرمایه‌گذاران خارجی با دستگاه متبوع خود مستقر و آماده ارائه خدمت به متقاضیان سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشند. در حقیقت مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی به صورت یک ایستگاه واحد طراحی گردیده تا پاسخگوی نیازهای سرمایه‌گذاران در مراحل تصمیم‌گیری و اجرای پروژه؛ از مطالعات اولیه توجیه‌پذیری طرح، جمع‌آوری اطلاعات قانونی و کارهای مقدماتی اخذ مجوز سرمایه‌گذاری تا هماهنگی‌ها و پیگیری‌های خاص مراحل عملیاتی پروژه؛ باشد. عمده خدمات این مرکز به شرح زیر می‌باشد:

- اطلاع‌رسانی و ارائه مشاورت در امور مربوط به پذیرش و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی.
- انجام هماهنگی‌های لازم برای اخذ مجوزها و استعلام‌های موردنیاز پیش از صدور مجوز سرمایه‌گذاری^۱، صدور روادید، اجازه اقامت و پروانه کار برای اتباع خارجی، و امور مربوط به مراحل پس از صدور مجوز سرمایه‌گذاری؛ که عمده‌ترین آن‌ها به‌طور خلاصه در شکل (۲) تجمیع و ترسیم شده‌اند،

۱- شامل اعلامیه تأسیس، مجوز سازمان حفاظت محیط‌زیست، پروانه‌های انشعاب مربوط به آب، برق، گاز، تلفن، پروانه اکتشاف و استخراج معادن، ...

۸. پذیرش سرمایه‌گذاری شرکت‌های دولتی خارجی (ماده ۴ ق.ت.س.خ): سرمایه‌گذاری دولت‌های خارجی در ایران طبق ماده ۴ قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، خصوصی تلقی می‌شود و حسب مورد منوط به تصویب مجلس شورای اسلامی است.

۹. امکان ارجاع اختلافات به داوری بین‌المللی (ماده ۱۹ ق.ت.س.خ): در قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی این امکان وجود دارد که در صورت توافق دوجانبه، رسیدگی و حل‌وفصل اختلافات احتمالی بین دولت و سرمایه‌گذار خارجی به مراجع بین‌المللی سپرده شود.

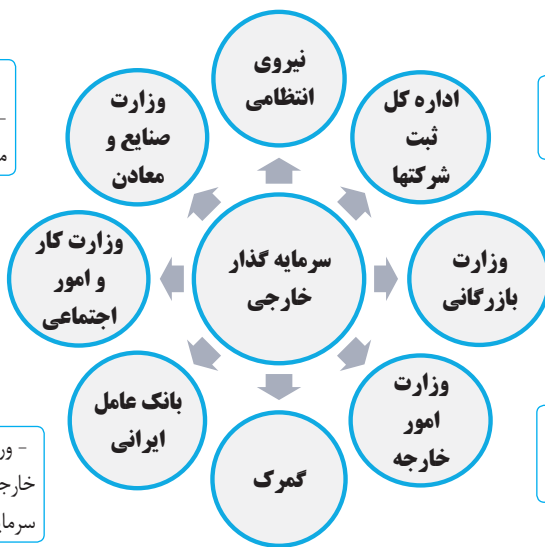
۱۰. امکان پوشش سرمایه‌گذاری‌های خارجی انجام‌شده در گذشته (ماده ۲۴ ق.ت.س.خ): پس از تصویب قانون تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی، قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی لغو شد و کلیه سرمایه‌گذاری‌های خارجی که قبلاً براساس قانون مزبور مورد پذیرش قرار گرفته بودند، تحت شمول قانون جدید قرار گرفتند.

۱۱. سازماندهی یک ایستگاه واحد تحت عنوان «مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی» مستقر در محل سازمان سرمایه‌گذاری به‌منظور تسریع و تسهیل در امور مربوط به سرمایه‌گذاری‌های خارجی در مراحل قبل و بعد از صدور مجوز (ماده ۷ ق.ت.س.خ. و ماده ۱۶ تا ۲۰ آئین‌نامه آن): در این مرکز نمایندگانی از وزارت

- صدور و تمدید پروانه اقامت برای مدیران، سرمایه گذاران، کارشناسان و بستگان درجه یک آن ها

- اخذ پروانه بهره برداری
- اخذ معافیت حقوق و عوارض ورودی گمرکی برای ماشین آلات وارده

- ثبت شرکت حتی بصورت ۱۰۰ درصد سرمایه گذاری خارجی

- ثبت سفارش، ماشین آلات، تجهیزات و سایر اشکال سرمایه های فیزیکی
- اخذ کارت بازرگانی از طریق وزارت بازرگانی با هماهنگی اتاق های بازرگانی

- صدور، تمدید و تجدید پروانه کار برای مدیران، سرمایه گذاران و متخصصان خارجی

- صدور رواید کوتاه مدت و بلندمدت برای سرمایه گذاران خارجی، مدیران و متخصصان

- ورود سرمایه نقدی بعنوان آورده سرمایه گذار خارجی به سیستم بانکی و ارسال تاییدیه به سازمان سرمایه گذاری

- ترخیص سرمایه های فیزیکی بعنوان آورده سرمایه گذار خارجی
- صدور پروانه سبز گمرک
- ارسال پروانه سبز گمرکی به سازمان سرمایه گذاری

شکل ۲: امور بعد از صدور مجوز سرمایه گذاری خارجی

موافقتنامه‌ها فراهم شده است ایجاد نماید. به علاوه، عضویت ایران در آژانس چندجانبه تضمین سرمایه‌گذاری (MIGA) وابسته به بانک جهانی از سال ۱۳۸۳ امکان برخورداری سرمایه‌گذاران خارجی از حمایت‌های این آژانس در مقابل ریسک‌های غیرتجاری مثل سلب مالکیت و ملی شدن، انتقالات ارزی، دخالت یا نقض قرارداد توسط دولت را فراهم آورده است.

موانع سرمایه‌گذاری خارجی

برآیند آنچه در بخش پیش بیان شد، نشان از ظرفیت‌های بالای قوانین جاری کشور در جذب و حمایت گسترده از سرمایه‌های خارجی دارد. اما نکته‌ای که باید به‌طور جدی به آن توجه کرد این است که چه می‌شود که علی‌رغم وجود همه مزیت‌های تشویقی و حمایتی قانونی، موفقیت چشمگیری در عمل مشاهده نمی‌شود؟ به‌طور قطع می‌توان تحریم‌های اقتصادی را زمینه‌ساز عدم استقبال سرمایه‌گذاران خارجی از سرمایه‌گذاری در ایران و مهم‌ترین عامل بروز این شرایط دانست. اعمال تحریم‌ها برای کشور ما هزینه‌های

• مراقبت در حسن اجرای تصمیمات متخذه در خصوص طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی.

۱۲. مالکیت اموال غیرمنقول برای سرمایه‌گذاران خارجی (ماده ۳۴ آئین‌نامه ق.ت.س.خ): مطابق قوانین داخلی ایران، مالکیت اموال غیرمنقول برای اتباع خارجی اعم از حقیقی و حقوقی ممنوع می‌باشد. اما آئین‌نامه اجرایی قانون تشویق و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی به سرمایه‌گذاران خارجی این امکان را داده است که از طریق به ثبت رساندن یک شرکت ایرانی، اجازه تملک زمین به نام شرکت داشته باشند.

در کنار تسهیلات قانونی و مقرراتی داخلی، دولت موافقتنامه‌هایی را نیز در قالب موافقتنامه تشویق و حمایت متقابل از سرمایه‌گذاری با ۶۳ کشور^۱ و موافقتنامه اجتناب از اخذ مالیات مضاعف با ۳۹ کشور^۲ منعقد نموده است تا امکان بهره‌مندی سرمایه‌گذاران کشورهای طرف قرارداد از تسهیلات مضاعفی که در چارچوب این

۱- از جمله اتریش، گرجستان، آفریقای جنوبی، ایتالیا، رومانی، سوریه، پاکستان، اتیوپی، لبنان، افغانستان، بحرین، زیمباوه، صربستان و ...
۲- از جمله اندونزی، اردن، آلمان، فرانسه، اکراین، روسیه، بلاروس، سوئیس، اتریش، اسپانیا، بلغارستان، لهستان، ونزوئلا و ...

آئین‌نامه‌ها و بخش‌نامه‌ها، بروکراسی پیچیده حاکم بر ادارات دولتی، عدم آگاهی و تسلط کامل دستگاه‌های اجرایی از قوانین و گهگاه تخلفات اداری، مانع به فعل رسیدن کامل ظرفیت‌های قانونی کشور شده است.

بهبود هر یک از موارد اشاره‌شده، در کنار فرهنگ‌سازی و آگاهی بخشی در جهت تبیین اهمیت و جایگاه سرمایه‌گذاری خارجی، شناسایی و گردآوری فرصت‌ها و پتانسیل‌های سرمایه‌گذاری، تدوین بسته‌های تشویقی برای سرمایه‌گذاران، و تبلیغ و بازاریابی بین‌المللی، اقدامی بسیار مؤثر در ارتقای جذب سرمایه‌های خارجی و برخورداری هرچه بیشتر از منافع آن در سطح خرد و کلان کشور خواهد بود.

زیادی در برداشت که نخستین آن‌ها هزینه‌های زمانی و مالی برای استفاده از کالاهای وارداتی و صادراتی، مناسبات تجاری، بازرگانی و مالی بود. تحریم‌ها با تأثیر منفی در رتبه‌بندی ریسک کشورهای هدف، موجب افزایش هزینه‌های معاملات، هزینه‌های روانی و عدم تمایل ورود سرمایه خارجی می‌شود. درست همین‌جاست که توجه به فرصت بی‌نظیر به‌دست آمده در فضای پساتحریم کشور و استفاده حداکثری از آن بسیار مهم جلوه می‌کند.

اما از بحث روابط سیاسی خارجی و تحریم‌ها که بگذریم، قطعاً یکی دیگر از پاسخ‌های قابل قبول به سؤال بالا، «اجرای بد قوانین خوب» است. عواملی از جمله تنوع مراکز تصمیم‌گیری و عدم هماهنگی و جزیره‌ای عمل کردن مراکز مختلف، عدم شفافیت

منابع:

- قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی مصوب ۱۳۳۴.
- ضوابط پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی تحت پوشش قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی مصوب مهر ۱۳۷۸.
- قانون و آئین‌نامه اجرایی تشویق و حمایت سرمایه‌گذاری خارجی مصوب ۱۳۸۱.
- کتاب فرصت‌های سرمایه‌گذاری فارس، معاونت برنامه‌ریزی استانداری استان فارس.
- کتابچه راهنمای سرمایه‌گذاری خارجی، وزارت امور اقتصادی و دارایی، سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران، دفتر سرمایه‌گذاری‌های خارجی، زمستان ۱۳۸۶.
- گزارش جهانی سرمایه‌گذاری؛ کنفرانس توسعه و تجارت ملل متحد (UNCTAD)، ۲۰۱۵.
- راهکارهای گسترش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی و سرریزهای دانشی در ایران، دفتر مطالعات اقتصادی، مرکز پژوهش‌های مجلس، آذرماه ۱۳۹۲.
- سایت سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران <http://www.investiniran.ir>
- پایگاه اطلاع‌رسانی مجوزهای کسب و کار، معاونت امور اقتصادی، وزارت امور اقتصادی و دارایی <http://iranmojavez.ir>

اسراء کلانتری نژاد

کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی اتاق کرمان

یکی از تجارب موفق جهان در جذب سرمایه‌گذاران، کشور امارات متحده عربی و به‌طور خاص شهر دبی می‌باشد. بدین منظور در این مقاله سعی می‌شود مروری بر تجربه‌ی موفق دبی در موضوع سرمایه‌گذاری در سه بخش مجزا انجام گیرد. در بخش اول به بررسی زیرساخت و عوامل فرهنگی دبی در جذب سرمایه‌گذار پرداخته می‌شود. در بخش دوم آژانس توسعه سرمایه‌گذاری دبی به عنوان یک موسسه غیرانتفاعی که نقش تسهیل‌گر را بازی می‌کند را معرفی کرده و سپس در بخش سوم شاخص‌های رقابت‌پذیری جهانی ایران و امارات با یکدیگر مقایسه و تحلیل می‌شوند.

تجربه دبی در جذب سرمایه‌گذار

پروسی زیرساخت و عوامل فرهنگی دبی

در جذب سرمایه‌گذار

برخی زیرساخت‌های رفاهی و فرهنگی آن پرداخته شود.

زیر ساخت های رفاهی

- شبکه آموزشی دبی

شبکه جامع مدارس دولتی در سراسر امارات متحده عربی وجود دارد که تحصیلات دوره ابتدایی و متوسطه را به‌تمامی شهروندان این کشور حتی اتباع خارجی به‌صورت رایگان ارائه می‌کند. همچنین، برای خانواده‌های مهاجرین، مدارس خصوصی زیادی نیز وجود دارد که از استانداردهای بالای آموزشی برخوردار هستند. از جمله آنان می‌توان به مدارس خصوصی برای کشورهای بریتانیا، آمریکا و تعدادی از کشورهای دیگر از جمله ایتالیا، ژاپن، ایران، هند و پاکستان نام برد. انگلیسی معمولاً زبان اصلی آموزش است، اما زبان‌های دیگر نیز در صورت لزوم در مدارس استفاده می‌شوند. کالج‌ها و دانشگاه‌های بین‌المللی بسیاری در این شهر وجود دارد که می‌توان از آن‌ها به کالج و دانشگاه آمریکایی دبی، مدرسه بین‌المللی استرالیایی، مدرسه بین‌المللی کمبریج، مدرسه بین‌المللی دیره، مدرسه بریتانیایی دبی، کالج دبی و آکادمی آمریکایی دبی (این مدرسه در واقع یک مدرسه بین‌المللی است و مدرک دیپلم آن در بیش از ۵۰ کشور قابل قبول است) اشاره کرد.

امروزه دبی به‌عنوان یکی از شهرهای مدرن و موفق در جهان شناخته می‌شود.

این دهکده کوچک در کمتر از چهار دهه توانسته از یک جامعه محلی کوچک به یکی از الهام‌بخش‌ترین شهرهای جهان تبدیل شود، که در حال حاضر یکی از مقاصد مهم گردشگری و سرمایه‌گذاری در جهان به‌حساب می‌آید. جمعیت چندملیتی این شهر که از ۱۹۰ ملیت مختلف تشکیل شده^۱، تنوع اقتصادی، محیط کاری منحصربه‌فرد و کیفیت زندگی بالادر میان کشورهای خاورمیانه این شهر را به یک کلان‌شهر تبدیل کرده است. یکی از دلایل موفقیت این شهر در طول چند دهه گذشته توجه به زیرساخت‌ها و رفاه شهروندان و عوامل فرهنگی حاکم بر آن بوده است. از سال ۱۹۷۳ با تصمیم حاکمیت امارات، مرحله گذار از سیستم سنتی به سیستم مدرن با استاندارد بالای زندگی آغاز شد، این کشور با بازنگری در قوانین اقتصادی خود، فرصت‌های بسیاری را برای رشد بخش خصوصی ایجاد کرده است. از این‌رو رهبران این شهر ساحلی کوچک برای جلب رضایت شهروندان زیرساخت‌هایی در حد کلاس جهانی را در دستور کار خود قرار دادند و از دهکده‌ای کوچک، شهری مدرن و جذاب برای تمامی آنان و جهانیان ایجاد کرده‌اند. در ادامه سعی می‌شود به معرفی

یکی از اهداف این مجموعه بزرگ است. مانند برگزاری مسابقات جام جهانی سوارکاری، برگزاری دوره‌های آموزشی ورزشی توسط ستاره‌های به نام دنیا، انتقال انجمن بین‌المللی گریگت از لندن به دبی و توجه به ورزش راگبی و ایجاد فضاهای مناسب ورزشی و مسابقات برای ورزش‌های مختلف، منجر شد تا دبی در معرض دید رسانه‌های سراسر جهان قرار بگیرد، وزارتخانه گردشگری و بازرگانی دبی (DTCM) با موفقیت توانست در این رویدادها سرمایه‌گذاری کند و آگاهی بین‌المللی را نسبت به محیط تجاری و صنایع ایمن دبی به جهان معرفی کند. شهر ورزشی دبی تنها برای ورزشکاران فعال نیست. بلکه مکانی عالی برای طرفداران ورزشی نیز به شمار می‌آید. مردمان بسیاری برای تماشای مسابقات رده اول و تحسین مهارت‌های برخی از شخصیت‌های برجسته ستاره‌های ورزشی به این شهر سفر می‌کنند.^۲

- تکنولوژی و فناوری اطلاعات

سیستم مخابراتی این کشور از کیفیت بسیار بالایی برخوردار است و تمامی تماس‌های داخل شهری در این کشور مجانی و امکان تماس با تمامی نقاط دنیا نیز وجود دارد. همچنین، استاندارد تلفن‌های همراه در دبی GSM و اداره اتصالات تنها سرویس‌دهنده اینترنت در این کشور می‌باشد، شبکه اینترنت با پهنای باند فوق‌العاده بالا برای اطمینان از کیفیت بالای خدمات و در کلاس جهانی به مصرف‌کنندگان ارائه می‌شود. برای برقراری ارتباط با اینترنت تنها با داشتن یک خط تلفن و یک کامپیوتر

- مراکز سلامتی و درمانی

بیمارستان دولتی دبی یکی از بهترین مراکز پزشکی در خاورمیانه است که درمانگاه‌های تخصصی بسیاری را در خود جا داده است. بیمارستان‌های خصوصی زیادی نیز در دبی وجود دارند. تمامی خدمات بهداشت و مراقب‌های پزشکی برای همه اتباع امارات، بازدیدکنندگان و مهاجران مقیم ارائه می‌شود که در بیمارستان‌های دولتی به صورت رایگان می‌باشد.

- دهکده فرهنگی دبی

این دهکده شامل موزه‌های هنری و کتابخانه‌ها و مدارس رقص و موزیک، سالن‌های تئاتر، فروشگاه کتاب‌های کمیاب و فضاهای باز برای تفریح و استراحت می‌باشد. دبی میزبان بسیاری از نمایشگاه‌ها و کارگاه‌های هنری و تولیدات غربی نیز است و هر ساله در این شهر جشنواره بین‌المللی فیلم دبی، برگزار می‌شود که در آن از ستاره‌های مطرح دنیا دعوت به عمل می‌آید و در کنار آن گردشگران زیادی را از سراسر جهان به سوی خود جذب می‌کند.

- شهر ورزشی دبی

شهر ورزشی دبی^۱ که مظهر شور و هیجان ورزشی در امارات است، در سال ۲۰۰۴ توسط تفکر توسعه‌ای سه شریک عربی طرح‌ریزی شد و فعالیت خود را آغاز کرد. در این شهر علاوه بر زمین‌ها و سالن‌های مجهز ورزشی مراکز خرید و تفریحی و مسکونی نیز وجود دارد تا بتواند طیف وسیعی از بازدیدکنندگان را جذب کند. برگزاری رویدادهای ورزشی متنوع در سطح ملی و بین‌المللی

2- Department of Tourism and Commerce Marketing
3- www.dsc.ae

1- Dubai sport city

می‌توان از اینترنت استفاده کرد و هزینه ارتباط با اینترنت روی خط تلفن به صورت حساب آن افزوده می‌شود. همچنین، در امارات امکانات فاکس و ایمیل به طور گسترده‌ای در دسترس است. خدمات کارآمد و قابل اعتماد پستی نیز وجود دارد، خدمات پستی سرویس پیک ممتاز را ارائه می‌کنند که تقریباً به همه جای دنیا ارسال می‌شود.

سیستم حمل و نقل در دبی

یکی دیگر از علل موفقیت و پیشرفت سریع این شهر وجود سیستم حمل و نقل متنوع شهری و بین‌المللی آن است. یکی از خطوط حمل و نقل شهری آن مترو تمام اتوماتیک است که یکی از بزرگ‌ترین شبکه‌های مترو در جهان می‌باشد. در طول دو دهه‌ی گذشته جاده‌ها و بزرگراه‌های رده اولی در دبی شکل گرفته که تمامی مناطق بین شهری را به یکدیگر متصل می‌کند. برای جابه‌جایی میان خورها نیز از ابرا (نوعی لنج با موتور) استفاده می‌شود. همچنین دبی برای سهولت بیشتر گردشگران اجازه ثبت شرکت‌های اجاره ماشین را نیز داده است تا گردشگران به راحتی بتوانند برای تردد خود از ماشین استفاده نمایند گرچه سیستم تاکسی‌رانی و اتوبوس‌رانی دبی نیز در نوع خود مجهز و در حد استانداردهای جهانی هستند.

اما یکی از برترین خطوط حمل و نقل آن خط هواپیمایی امارات است. که با سرمایه اولیه حدود ۱۰ میلیون دلار از سوی دولت، توسط فلائگان که یکی از مدیران هواپیمایی بریتانیا در سال ۱۹۸۵ و با شعار سلام فردا «Hello Tomorrow» شروع به کار کرد. و در حال حاضر به یکی از جوان‌ترین و معتبرترین برندهای صنعت حمل و نقل در دنیا تبدیل شده است و جوایز بسیاری را از مؤسسات معتبر دنیا دریافت کرده است.^۱

طبق آمار اعلام شده از سوی سایت رسمی هواپیمایی امارات، به طور میانگین این شرکت بیش از ۱۵۰۰ پرواز در هر هفته به بیش از ۱۴۰ شهر مختلف در بیش از ۸۰ کشور جهان دارد و در تلاش هستند تا این شبکه را گسترده‌تر نمایند. گزارش‌های مالی شرکت امارات در سال ۲۰۱۴/۲۰۱۳ نشان می‌دهد که این شرکت ۴۴٫۵ میلیارد مسافر را در اقصی نقاط دنیا جابه‌جا کرده است. همچنین، این شرکت بیش از ۲۸۰ فرورد هواپیما به ارزش ۱۳۸ میلیارد دلار دارد.^۲

مراودات مالی در دبی

بانک‌های محلی و بین‌المللی بسیاری در دبی نمایندگی و شعب دارند و به ارائه خدمات بانکی و مراودات مالی می‌پردازند.

در این شهر تبدیل و نقل و انتقال اکثر ارزهای جهان به راحتی و بدون مشکل انجام می‌پذیرد، کنترل ارزی نیز وجود ندارد و تمامی ارزها قابل تبدیل به درهم می‌باشند. درهم واحد پولی امارات متحده عربی است که به ۱۰۰ واحد فرعی تقسیم شده است. درهم با قانون ویژه صندوق بین‌المللی پول ارتباط دارد، و از اواخر ۱۹۸۰ در برابر هر دلار آمریکا با نرخ ثابت متوسط ۳٫۶۷ درهم به ازای یک واحد دلار آمریکا تثبیت شده است.

تمام کارت‌های اعتباری مهم دنیا^۳ در دبی پذیرفته می‌شوند و بیشتر فروشگاه‌ها کارت

گردشگری یکی از استراتژی‌های مهم امیرنشین دبی برای سرآزیر کردن دلار به امارات متحده است آنان از این پتانسیل استفاده کردند و گردشگری مبتنی بر خرید را بنا نهادند، مراکز خرید دبی نیز صرفاً یک بازار محلی نیستند بلکه خدمات گردشگری را هم برای گردشگران ارائه می‌دهند.

1- Aviation Industry Awards، Business Traveller (ME) awards، Agency Achievement Awards، Cargo Airline of the Year awards، Air Cargo World Awards، Air Transport News Awards، TripAdvisor Travellers Choice Hotel awards

2 - www.emirates.com

3 - e.g. Visa, MasterCard, American Express, Discover, Diner's Club

عوامل فرهنگی

- وجود سنت تجارت در دبی

امروزه دبی به‌عنوان شهر تجار در خاورمیانه شناخته می‌شود. سنت تجارت در این شهر به گذشته‌های دور زمانی که دبی تنها یک دهکده بود برمی‌گردد. زمانی که شعار حاکمان دبی «آنچه برای تجارت خوب است برای دهکده خوب است» بود از این‌رو مردمان این شهر فارغ از شعارزدگی و تعصبات قبیله‌ای برای تجارت ارزش بسیار قائل بودند و این روحیه نسل به نسل منتقل شد تا آنکه امروز بیشترین درآمد امارات و خصوصاً دبی از تجارت است و نه از منابع زیرزمینی و یا تولیدات صنعتی و محصولات کشاورزی است. طبق گزارش اعلام‌شده از سوی بانک مرکزی امارات میزان صادرات این کشور در سال ۲۰۱۴ در حدود ۱۳۶۱۳۰۰ میلیون درهم اعلام‌شده است. از این‌رو شعار آن به «آنچه برای تجارت خوب است برای کشور خوب است»^۱ تغییر کرده است.

- دوری از هرگونه تعصب مذهبی

شهر دبی یک شهر عربی و دین مردمان آن اسلام است. اما در این شهر ادیان دیگر نیز آزادانه می‌توانند اقامت داشته باشند و زندگی کنند و اماکن و مراسم مذهبی خود را داشته باشند. دولت دبی اجازه ساخت کلیسای به مسیحیان و معابد به هندوها و سیک‌ها را می‌دهد، اما در برابر از دین برگشتن و یا توزیع نشریات مذهبی به شدت مخالف است و آن را بی‌احترامی به دیگر ادیان می‌داند. و جریمه نقدی و غیر نقدی در نظر گرفته‌شده است و حتی در برخی موارد کسانی که این قانون را رعایت نکنند از کشور اخراج می‌شوند. از این‌رو در این کشور هیچ سلیقه‌ای به کسی تحمیل نمی‌شود و درباره مذهب و ملیت کسی سؤال نمی‌شود و افراد آزادانه می‌توانند اعمال مذهبی خود را به‌جای آورند و همه‌ی ادیان مورد احترام همگان است. این فرهنگ نه‌تنها برای افراد غیربومی بلکه در درون جامعه امارات نیز حاکم است. شیخ محمد آل مکتوم در کتاب نگرش من و چالش‌های برتری می‌گوید: «میان دین و مدرنیسم و یا میان دینمان و آنچه تمدن سالم ارائه می‌کند، هیچ نوع تناقضی نمی‌بینیم. از این‌رو هرگز برای دنیايمان از دینمان هزینه نمی‌کنیم زیرا در این صورت هم دینمان را از دست خواهیم داد و هم دنیايمان را».

- مهمان‌دوست بودن اعراب

اعراب مردمانی مهمان‌دوست هستند، و همین ویژگی توانسته است گردشگران بسیاری را به‌سوی شهرهای خود بخصوص دبی

اعتباری می‌پذیرند و اکثر ارزهای جهان نیز در دبی از طریق صرافی‌ها موجود در سطح شهر قابل تبدیل است.

اقتصاد سبز دبی

دبی یکی از بزرگ‌ترین ذخایر نفتی در خاورمیانه است ولی از آنجایی‌که این منابع رو به کاهش است و اقتصاد را تحت تأثیر خود قرار خواهد داد. دبی طرح‌های انرژی پایدار و تکنولوژی سبز را در دستور کار خود قرار داده است. در ژانویه ۲۰۱۲، والا حضرت شیخ محمد بن راشد آل مکتوم، معاون رئیس‌جمهور و نخست‌وزیر امارات متحده عربی و حاکم دبی راه‌اندازی یک ابتکار زیست‌محیطی بلندمدت با شعار، «اقتصاد سبز برای توسعه پایدار» مطرح کرد. سیاست‌ها و مشوق‌های الهام‌بخش دولت به همراه سرمایه‌گذاری کلانی که در حوزه‌های انرژی خورشیدی، آب و برق صورت گرفته است توانست نخبگان و متخصصان بسیاری را از سراسر دنیا به‌سوی خود جذب کند.

از طرف دیگر با توجه به تغییرات آب و هوایی کره زمین و نگرانی جهانیان از گرم شدن آن دبی نیز سیاست‌های تکنولوژی سبز را در پیش گرفته و درهای خود را به‌سوی نسل جدیدی از شرکت‌ها و سرمایه‌گذاران گشوده است تا از فرصت‌های ایجادشده و بازار بکر و سودآور دبی بیشترین بهره را ببرند. از این‌رو سرمایه‌گذاری در بخش‌های املاک، حمل‌ونقل، انرژی و کشاورزی با کاهش روبه‌رو شده است و بیشترین سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصاد سبز رخ خواهد داد.

۱- کتابداری (۱۳۹۳)

۲- آل مکتوم (۱۳۹۰)

نهادند، مراکز خرید دبی نیز صرفاً یک بازار محلی نیستند بلکه خدمات گردشگری را هم برای گردشگران ارائه می‌دهند. از سال ۱۹۹۶ هر ساله فستیوال خرید در این شهر برگزار می‌شود که خود یکی از سیاست‌های جذب توریسم به این منطقه است و این فستیوال توانسته است همه‌ساله حدود ۳ میلیون گردشگر را از کشورهای همسایه خود و حتی دورتر یعنی اروپای شرقی، هند و آفریقا به خود جلب کند.

بر طبق گزارش اعلام‌شده از سوی وزارتخانه گردشگری دبی، این شهر در سال ۲۰۱۲ در حدود ۱۰ میلیون گردشگر و سال ۲۰۱۳ نزدیک به ۱۱ میلیون گردشگر را به‌سوی خود جلب کرده است.^۲ این شهر جذابیت‌های مدرن و تاریخی مخصوص به خود را نیز برای گردشگران دارد.

شیخ محمد آل مکتوم در کتاب نگرش من و چالش‌های برتری «هر کس از این شهر دیدن کند فوراً درمی‌یابد که اینجا با دیگر جاها تفاوت دارد. او از زمان فرود هواپیمایش و تا زمانی که آنجا را ترک می‌کند برترین خدمات را می‌بیند. نگاه اول در ذهن مردم یک تأثیر دائمی از خود بر جای می‌گذارد. بنابراین استقبال خوب، مهمانداری خوب و یاری‌رسانی، بسیار مهم است.»

جلب کند. مردمان دبی نه تنها مهمان‌دوست هستند بلکه با این روحیه توانسته‌اند شهری امن و دوستانه‌ای^۱ برای گردشگران ایجاد کنند و سالانه گردشگران بسیاری از سراسر نقاط دنیا به این شهر سفر می‌کنند.

همچنین، ساکنان دبی از حقوق بدون مالیات و درآمد بالایی نسبت به میانگین جهانی برخوردار هستند، از این رو پتانسیل خرید در دبی بسیار بالاست. دولت نیز در سال ۱۹۸۳ فروشگاه‌های معاف از گمرک افتتاح کرد و ارائه‌کنندگان به دنبال محصولات باکیفیت و باقیمت مناسب رفتند. امروزه مراکز خرید این شهر در حالت تقویت خود و همپایی با بهترین بازارهای جهان برای ارائه خدماتی هستند که حتی پاسخگوی پیچیده‌ترین سلیق نیز باشد. در دبی مالیات بر فروش اخذ نمی‌شود و حقوق گمرکی پائینی هنگام ورود کالا به کشور دریافت می‌شود، لذا قیمت بسیاری از کالاها برابر باقیمت آن‌ها در کشور مبدأ و یا پایین‌تر می‌باشد، همین امر باعث شده است تا این شهر به‌عنوان بهشت خریداران جهان شناخته شود. از طرف دیگر، گردشگری یکی از استراتژی‌های مهم امیرنشین دبی برای سرازیر کردن دلار به امارات متحده است آنان از این پتانسیل استفاده کردند و گردشگری مبتنی بر خرید را بنا

آژانس توسعه‌ی سرمایه‌گذاری دبی

برای سرمایه‌داران خارجی محسوب می‌شود. تا آنجا که مدیر ارشد اجرایی آژانس توسعه سرمایه‌گذاری دبی^۳ در سایت رسمی آژانس گفته است «دبی از لحاظ اقتصادی پایدارترین و موفق‌ترین اقتصاد در خاورمیانه است و سرمایه‌گذاران خارجی نیز در این موفقیت نقش بسیار مهمی داشته‌اند»^۴.

در واقع این موسسه با پشتیبانی از شرکت‌های موجود و حمایت از شرکت‌های در حال تأسیس و ریسک‌پذیر به دنبال اقتصادی پویا در منطقه و ایجاد بازارهای پرسود و منفعت در جهان می‌باشد. آژانس توسعه سرمایه‌گذاری به‌صورت رایگان و در مدت‌زمان مشخص حمایت‌های همه‌جانبه‌ای از سرمایه‌گذار برای تحقق اهداف و رسیدن به نتیجه مطلوب در برنامه‌های خود دارد، برخی از این حمایت‌ها عبارت‌اند از:

- تشکیل گروه‌های حمایتی

این گروه‌ها بابتان مثال‌ها، نمونه‌ها و قالب‌هایی مشخص فرآیند سرمایه‌گذاری را برای سرمایه‌دار توصیف و آنان را با اصول و قوانین حاکم بر دبی آشنا می‌سازند. تا با اطمینان قدم در راه سرمایه‌گذاری بردارند.

آژانس توسعه سرمایه‌گذاری دبی^۱، یک موسسه غیرانتفاعی زیر نظر وزارتخانه توسعه اقتصادی دبی^۲ می‌باشد که با اطلاعات لازم حمایت‌های ارزشمندی برای تجاری داخلی و خارجی که قصد سرمایه‌گذاری در دبی را دارند، ارائه می‌دهد. این آژانس از مرحله برنامه‌ریزی تا پیاده‌سازی تمامی کسب‌وکارها سرمایه‌گذاران را هدایت و راهنمایی می‌کند تا آنان مسیر سودآوری خود را شناسایی و عملیاتی نمایند. مدیران این موسسه معتقد هستند دبی باوجود زیرساخت‌هایی در حد کلاس جهانی، موقعیت راهبردی و ایجاد فضایی دوستانه برای کسب‌وکار بهترین انتخاب برای طرح‌های جدید و گسترش انواع کسب‌وکارهاست. این موسسه با گردآوری متخصصان خبره و دانش کافی و منابع لازم به دنبال ایجاد بستری مناسب و مطمئن برای جذب سرمایه‌گذاران و تجار می‌باشد تا بتواند به‌تمامی نیازهای آنان پاسخ دهد. همچنین، جمعیت بومی دبی ۱۰ تا ۱۵ درصد است و مابقی آن مهاجرین ساکن دبی هستند که از کشورهای دیگر به این شهر مهاجرت و مشغول به فعالیت هستند، که خود یکی از مشوق‌های اصلی

3-Fahad Al Gergawi, Chief Executive Officer, Dubai FDI

4-Dubai FDI- <http://www.dubaifdi.gov.ae/English/Pages/default.aspx>

1-Dubai Investment Development Agency (Dubai FDI)

2-Department of Economic Development in Dubai

- تشویق و ترغیب سرمایه‌گذاران

این موسسه با معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری متنوع، جذاب و متناسب با سرمایه‌دار و بیان مراحل موردنیاز جهت رسیدن به هدف، آنان را ترغیب برای سرمایه‌گذاری در دبی می‌کند.

- ارائه خدمات مشاوره‌ای

سرمایه‌گذاران می‌توانند برای دریافت هرگونه مشاوره مانند مشاوره تخصصی در امور مالی، مالکیت و مسائل حقوقی به این موسسه مراجعه کرده و از برترین مشاوران در حوزه‌های مختلف بهترین بهره را ببرند. مشاوران سرمایه‌گذار را در مسیر سرمایه‌گذاری هدایت و راهنمایی کرده و بهترین ساختار حقوقی را به آنان معرفی و در صورت لزوم راه‌های برقراری ارتباط با مراکز دولتی و بخش‌های خصوصی را برای سرمایه‌گذار تسهیل می‌نمایند.

- حمایت و پشتیبانی از سرمایه‌گذار

این موسسه سرمایه‌گذار را از ابتدای مسیر پشتیبانی و مراحل ثبت شرکت را تسهیل و تا پایان مراحل اجرایی حمایت می‌کند. از آنجایی که سرمایه‌گذاری برای یک سرمایه‌گذار خارجی همواره با دلهره و نگرانی همراه بوده و هست از این‌رو آژانس با توجه به اهمیت این موضوع به سرمایه‌گذار کمک می‌کند تا با تسلط به قوانین و مقررات و مسائل حقوقی با آسایش کامل بهترین سرمایه‌گذاری را انجام دهد.

- اجرای قانون مالکیت معنوی

قوانینی از قبیل قانون کپی‌رایت، ثبت اختراع و علامت تجاری در این شهر رعایت و به‌خوبی اجرا می‌شود تا حق مالکیت معنوی تمامی افراد حفظ شود.

همچنین، انجمن سرمایه‌گذاری دبی^۱ که در سال ۲۰۱۵ تشکیل شده است کمک می‌کند تا با تسهیل روابط میان سرمایه‌دار و دیگر بخش‌های خصوصی و دولتی روند سرمایه‌گذاری را سرعت بخشد. این انجمن با برگزاری جلسات و رویدادهای متعدد میان رهبران کسب‌وکارهای جهانی، رهبران بخش‌های دولتی و خصوصی، سازمان‌های سرمایه‌گذار، و تصمیم‌گیرندگان دبی با سرمایه‌گذاران فرصتی را فراهم می‌کنند تا نقشه راه فرصت‌های سرمایه‌گذاری حال و آینده دبی مطرح و سرمایه‌دار ترغیب می‌شود تا با شناخت و آگاهی لازم مسیر خود را شناسایی و سرمایه‌گذاری نماید.

با وجود تمامی حمایت‌هایی که این موسسه از سرمایه‌گذاران

خارجی به عمل می‌آورد اما وجود برخی قوانین محل در کشور امارات متحد عربی (UAE) سرمایه‌گذاری خارجی را با مشکل روبه‌رو کرده است. یکی از این قوانین، قانون ۵۱ درصدی حق مالکیت شرکت به یک شهروند اماراتی است. از این‌رو دولت دبی برای جذب سرمایه‌گذاران خارجی به این شهر مناطق آزاد تجاری، اقتصادی، آموزشی، فرهنگی و سلامتی را تشکیل داده است و شرکت‌هایی که در این مناطق وجود دارند می‌توانند از مالکیت ۱۰۰ درصدی، معاف از مالیات و با زیرساخت‌هایی در حد کلاس جهانی نیازهای خود را تأمین نمایند. در حال حاضر ۲۴ منطقه آزاد در دبی شکل گرفته است که برخی از آن‌ها مانند بندر جبل علی جزء بزرگ‌ترین بندرهای تجاری در جهان محسوب می‌شود.

مناطق آزاد دبی

مناطق آزاد دبی طیف وسیعی از فضای کسب‌وکار را پوشش می‌دهد، برخی از مناطق آزاد دبی عبارت‌اند از:

- بندر جبل علی (Jafza)^۲

ساخت این بندر در سال ۱۹۷۰ آغاز و اولین بهره‌برداری رسمی از آن در سال ۱۹۷۷ صورت گرفت، منطقه آزاد تجاری جبل علی نیز در سال ۱۹۸۵ ایجاد شد که این منطقه موجب رونق بسیار زیاد این بندر گردید. با توجه به عمق بندرگاه و تجهیزات بندری و دریایی آن، انواع مختلف کشتی‌های تجاری، مسافری و حتی نظامی می‌توانند در این بندرگاه لنگر انداخته و خدمات متفاوتی را دریافت نمایند. حاکمیت این بندر در دست مدیریت بنادر دبی (DPA)^۳ می‌باشد که در حال حاضر دارای ۹ اسکله و تصمیم دارد این تعداد را به ۲۵ اسکله در سال ۲۰۳۰ برساند. بندر جبل علی با یک آرمان بسیار رویایی و طی یک برنامه‌ریزی ۱۳ مرحله‌ای می‌خواهد در سال ۲۰۳۰ به قابلیت بارگیری و تخلیه ۷۲ میلیون TEU در سال دست یابد که در حال حاضر حجم عملیات کانتینری بنادر دبی سالانه بیش از ۸/۶ میلیون TEU می‌باشد.^۴

- مرکز مالی بین‌المللی دبی (IFC)^۵

این مرکز تحت یک چارچوب قانونی و نظارتی منحصربه‌فرد برای تقویت و رشد مالی ایجاد شده است. بر طبق شاخص‌های مرکز مالی جهانی لندن، دبی دارای صنعت خدمات مالی توسعه‌یافته‌ای در منطقه است و بانک UAE امارات یکی از نمونه‌های بارز این موفقیت است این بانک یکی از فعال‌ترین بانک‌ها در اعطای وام

2 -Jebel Ali Free Zone

3-Dubai Ports Authority

4-http://it.pmo.ir سازمان بنادر و دریانوردی

5-The International financial center

1-Dubai Investment Forum

دسته طبقه‌بندی شده‌اند. اما اگر سرمایه‌گذاری نتواند نوع فعالیت خود را در یکی از این طبقه‌بندی‌ها بیابد می‌تواند درخواست خود را همراه با توضیحاتی در خصوص نوع فعالیت کسب‌وکار خود برای وزارتخانه توسعه اقتصادی دبی ارسال نماید تا در صورت نیاز و تأییدیه این سازمان یک شاخه جدید در لیست موجود اضافه خواهد شد.

در گذشته مراحل ثبت شرکت در امارات بسیار پیچیده و زمان‌بر و در حدود ۱۴ هفته به طول می‌انجامد (البته شرکت‌های ساحلی مدت‌زمان کمتری برای ثبت نیاز دارند). اما دولت امارات اقداماتی را در جهت کاهش مدت‌زمان ثبت و تسهیل فرآیند آن در نظر گرفته است و با توجه به عضویت امارات متحده عربی در سازمان تجارت جهانی^۵ دولت تلاش می‌کند تا مسیر راه‌اندازی کسب‌وکارها را تسهیل نموده و مراحل بروکراسی را کاهش دهد. در این راستا وزارت توسعه اقتصادی دبی امکان شروع یک کسب‌وکار را به‌صورت آنلاین فراهم نموده است.

مراحل شروع کسب و کار

در حال حاضر برای شروع یک کسب‌وکار در این شهر تنها کافی است ۸ مرحله زیر را با موفقیت تکمیل کرد^۶ و زمان آن به نوع فعالیت و خود شخص بستگی دارد.

مرحله ۱- انتخاب نوع فعالیت

(Select Your Business Activity)

اولین قدم برای شروع یک کسب‌وکار در دبی تعیین نوع فعالیت متقاضی از میان ۲۰۰۰ نوع کسب‌وکار موجود در دبی است.

مرحله ۲- انتخاب فرم حقوقی و قانونی

(Select a Legal Form for Your Business)

در مرحله دوم فرم‌های قانونی متناسب با فعالیت انتخاب‌شده باید تکمیل شود. در این فرم‌ها اطلاعات کلی در خصوص نوع کسب‌وکار و نحوه فعالیت آن، تعداد صاحبان و سهامداران و ملیت آنان باید مشخص گردد.

مرحله ۳- انتخاب نام تجاری

(Select a Trade Name for Your Business)

برای انتخاب نام تجاری هم می‌توان از راهنمای آنلاین سازمان توسعه اقتصادی استفاده نمود و در مدت‌زمان مشخص نامی را

به شرکت‌های خصوصی و ارائه‌کننده خدمات مالی متنوعی به مشتریان می‌باشد.

- شهر مراقبت‌های سلامتی^۱

در این شهر بهترین امکانات و تجهیزات پزشکی و سلامتی با حضور متخصصان و خبرگان پزشکی فراهم شده است.

- شهر استودیو^۲

باهدف سرعت بخشیدن به رشد صنعت تولید، پخش، فیلم، تلویزیون و موسیقی طراحی شده است و فرصت مناسبی برای شرکت‌هایی که به دنبال رشد سریع در بازارهای جهانی هستند فراهم شده است.

- شهر اینترنتی دبی^۳

این شهر بزرگ‌ترین شهر ICT در خاورمیانه است. این منطقه آزاد به‌منظور حمایت و توسعه شرکت‌های فن‌آوری اطلاعات و ارتباطات تأسیس شده است. در این شهر یک پارک فناوری اطلاعات توسط دولت دبی ایجاد شده که شرکت‌های بزرگی مانند مایکروسافت، آیبیم، نوکیا و ایمیک، در آن فعالیت می‌کنند.

- منطقه آزاد رسانه‌ای

باهدف پاسخگویی به تقاضای آینده صنایع چاپ، نشر، بسته‌بندی، تلویزیون، رسانه‌های جدید و صنعت بازاریابی و تبلیغات در سال ۲۰۰۳ راه‌اندازی شد و در حال حاضر ۱۷۰ شرکت عضو دارد و شماری از بزرگ‌ترین سازمان‌های خبری بین‌المللی پایگاه‌های خود را در این منطقه مستقر کرده‌اند^۴.

همچنین شهر علمی دبی، دهکده دانش، پارک الماس و طلا، شهر بین‌المللی بشردوستانه، پارک تکنولوژی و فن‌آوری، مرکز گل دبی، منطقه آزاد فرودگاه دبی، از دیگر مناطق آزاد دبی هستند که بنگاه‌های اقتصادی داخلی و بین‌المللی بسیاری در این مناطق مشغول فعالیت هستند.

کسب‌وکارها در دبی

تمامی بنگاه‌های اقتصادی دبی را می‌توان در دو منطقه Mainland و Free zones قرار داد که هر یک از آن‌ها مزایا و قوانین خاص خود را دارند. در دبی بیش از ۲۰۰۰ نوع کسب‌وکار مختلف وجود دارد که در سه گروه صنعتی، بازرگانی و تخصصی تقسیم‌بندی می‌شوند. همه بنگاه‌های اقتصادی دبی در این سه

5-World Trade Organization

6-www.dubaided.gov.ae , Department of Economic Development

1-Dubai Healthcare City

2-Dubai Studio City

3-Dubai Internet City

4 -Reuters, Associated Press, Bloomberg, BBC,CNN

متناسب با نوع و نحوه فعالیت خود انتخاب نمود.

مرحله ۴- درخواست برای تأییدیه اولیه

(Apply for an Initial Approval Certificate)

در این مرحله دولت مجوز اولیه را به بنگاه متقاضی اعطا می‌کند تا آن بنگاه با اجازه رسمی مراحل ثبت فعالیت خود را تکمیل نماید.

مرحله ۵- آماده‌سازی پیش‌نویس و یا توافق‌نامه‌ای با انجمن

خدمات محلی در صورت نیاز

(Prepare a Memorandum and an LSA agreement)

در برخی از کسب‌وکارها نیاز است تا توافق‌نامه‌ای با نمایندگان انجمن محلی به امضا برسد تا آن بنگاه اقتصادی ملزم به رعایت اصول و قوانین مندرج شده در توافق‌نامه باشد.

مرحله ۶- تعیین محل بنگاه

(Establish your Business Location)

در این مرحله شرکت موردنظر باید موقعیت فیزیکی خود را با آدرس کامل ذکر کند، تمامی بنگاه‌های اقتصادی دبی باید دارای آدرس فیزیکی باشند که البته فرم اجاره‌ای نیز مورد تأیید می‌باشد.

مرحله ۷- گرفتن مجوزهای دیگر در صورت نیاز

(Get Licensing Approvals)

تعدادی از فعالیت‌های کسب‌وکار در دبی نیاز به دریافت بیش از یک مجوز دارند و باید مجوزهای دیگری نیز داشته باشند. مثلاً برای احداث بیمارستان تنها مجوز سازمان توسعه اقتصادی کافی نیست بلکه باید مجوز سازمان بهداشت دبی را نیز دریافت کرد.

مرحله ۸- کامل کردن تمامی فرم‌های و مستندات

(Collect Your Business License)

در مرحله آخر باید تمامی اسناد و مدارک خواسته‌شده را با توجه به نوع فعالیت تکمیل کرد و برای وزارتخانه توسعه اقتصادی ارسال نمود.

همان‌طور که اشاره شد، کشور امارات و بخصوص شهر دبی که مهم‌ترین شهر این کشور محسوب می‌شود، توانسته با حمایت از سرمایه‌گذاران، ایجاد مناطق آزاد و سهولت در راه‌اندازی کسب‌وکارها، رتبه فضای کسب‌وکار خود را از ۴۰ در سال ۲۰۱۱ با ۹ پله صعود به ۳۱ در سال ۲۰۱۵ ارتقاء دهد، در حالی که کشور ایران در شاخص سهولت راه‌اندازی کسب‌وکار در رتبه ۱۱۸ از میان ۱۸۹ اقتصاد دنیا قرار گرفته است، در جدول شماره یک برخی از شاخص‌های فضای کسب‌وکار کشور امارات و ایران آورده شده است.

جدول شماره ۱: مقایسه رتبه ایران و امارات متحده در شاخص‌های کسب‌وکار بانک جهانی در سال ۲۰۱۶

شاخص‌ها	ایران	امارات
سهولت کسب‌وکارها	۱۱۸	۳۱
شروع کسب‌وکار	۸۷	۶۰
مجوزهای ساخت و ساز	۶۹	۲
اخذ انشعاب برق	۸۸	۴
ثبت مالکیت	۹۱	۱۰
اخذ اعتبارات	۹۷	۹۷
حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	۱۵۰	۴۹
سهولت پرداخت مالیات	۱۲۳	۱
تجارت فرامرزی	۱۶۷	۱۰۱
اجرای قراردادها	۶۲	۱۸
ورشکستگی و پرداخت دیون	۱۴۰	۹۱

مأخذ: گزارش بانک جهانی ۲۰۱۶

سال ۲۰۰۹ در حدود ۸۵ درصد اعلام کرده بود اما باگذشت پنج سال بیش از ۷۰ درصد از سهم تولید ناخالص داخلی این کشور از صادرات محصولات غیرنفتی صورت گرفته است. در سال ۲۰۱۴ سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی در این کشور ۱۰ میلیارد دلار بوده است^۲ که به ازای هر نفر جمعیت ۱۱۰۸ دلار سرمایه‌گذاری خارجی صورت گرفته است. در جدول شماره ۲ برخی دیگر از شاخص‌های اصلی برای مقایسه کشور امارات با ایران آورده شده است.

همچنین، طبق آمار اعلام‌شده از سوی بانک جهانی جمعیت امارات در سال ۲۰۱۴ در حدود ۹ میلیون نفر و تولید ناخالص داخلی ۳۹۹ میلیارد دلار گزارش شده است. این کشور بعد از عربستان بزرگ‌ترین اقتصاد را در میان کشورهای عربی دارد و هفتمین کشور از نظر ذخایر نفتی در جهان می‌باشد و ۷ درصد از نفت جهان را به خود اختصاص داده است^۱. یکی از صادرات اصلی آن در گذشته نفت خام و گاز طبیعی بوده، مرکز آمار سازمان تجارت جهانی وابستگی اقتصاد این کشور را در

جدول شماره ۲: مقایسه رتبه ایران و امارات متحده در برخی شاخص‌های اقتصادی

امارات متحده عربی	جمهوری اسلامی ایران	
۳۹۹,۵ میلیارد دلار (۲۰۱۴)	۴۲۵,۳ میلیارد دلار (۲۰۱۴)	تولید ناخالص داخلی (GDP at market prices)
۹,۰۸۶ میلیون نفر	۷۸,۱۴ میلیون نفر	جمعیت
رتبه ۷	رتبه ۴	ذخایر نفتی
۱۰ میلیارد دلار	۲ میلیارد دلار	سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی ^۲
۱۱۰۸ دلار	۲۷ دلار	سرانه سرمایه‌گذاری خارجی / نفر

مأخذ: بانک جهانی

۲- گزارش ۲۰۱۴/۲۰۱۵ بانک جهانی
3-Foreign direct investment, net inflows (BoP, current US\$)

۱-اطلاعات نامه جهانی (The World Factbook)

از سوی دیگر، کشور امارات متحده عربی در سال ۱۹۷۱ به استقلال رسیده است و از هفت ایالت شیخ‌نشین تشکیل شده که هر کدام از آن‌ها دارای استقلال مالی هستند. شهر دبی که بزرگ‌ترین شهر این کشور است سهم زیادی در تولید ناخالص داخلی آن دارد بر اساس گزارش مرکز آمار دبی این شهر با جمعیت پیش از دو میلیون نفر^۱ تولید ناخالص داخلی آن ۸۲٫۸۷ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۴ اعلام شده که به ازای هر نفر ۲۴٫۸۶ است. گرچه یکی از صادرات اصلی دبی نفت خام و گاز طبیعی است اما درصد کمی از تولید ناخالص داخلی را به خود اختصاص می‌دهد.

میزان صادرات اعلام شده بر اساس سایت رسمی اتاق بازرگانی دبی^۲ در حدود ۲۹۱ میلیارد درهم در سال ۲۰۱۴ از میان پیش از ۱۵۰ هزار عضو اتاق بوده و میزان صادرات غیرنفتی کل کشور امارات در حدود ۳۷۶ میلیارد درهم در همان سال گزارش شده است که خود نشان‌دهنده اهمیت و جایگاه دبی در این کشور است. در واقع دبی در حال متنوع ساختن اقتصادش است، اکثر درآمد دبی از منطقه آزاد صنعتی جبل علی، فروش ملک به اتباع خارجی در مناطق آزاد، تجارت آزاد طلا، اعطای اقامت، صدور مجوز کالا، ترانزیت مسافر و کالا و گردشگری که خود حجم عظیمی از این درآمد را به خود اختصاص داده است.

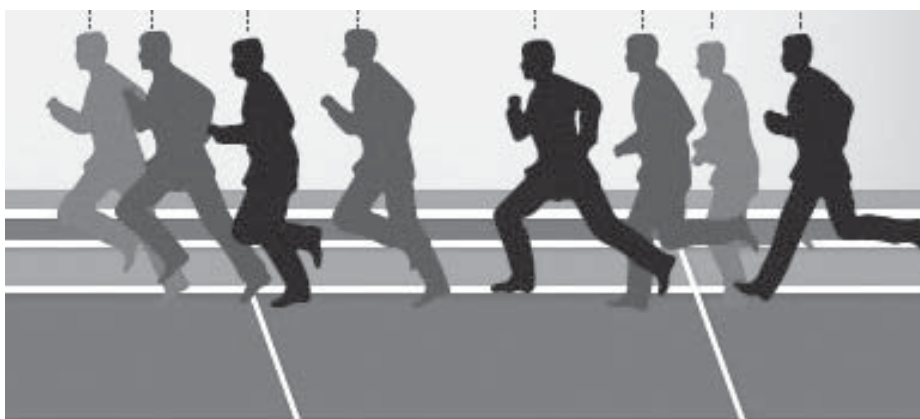
ساخت‌وساز نیز در این شهر به علت ارزان بودن نیروی کار رونق فراوان دارد. از بلندترین برج جهان (Burj Khalifa) به ارتفاع ۸۲۸ متر تا ساخت جزایر مصنوعی به نام‌های Palm Jumeirah و Palm Jebel Ali همچنین خدمات مالی و تجاری، تأسیسات و صنایع پیشرفته، تنوع در پروژه‌های اجرایی و برگزاری رویدادهای ورزشی و همایش‌های بین‌المللی نیز بخشی از حجم درآمدی این شهر تشکیل می‌دهند.

این تنوع اقتصادی در این کشور و بخصوص در دبی باعث شده است تا سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی زیادی را به خود جلب کند بر طبق گزارش اعلام شده از سوی UNCTAD در سال ۲۰۱۴ امارت متحده عربی دومین کشور از لحاظ جذب سرمایه‌گذاری خارجی در منطقه غرب آسیا و بعد از ترکیه است و بیشترین سرمایه‌گذاران خارجی آن کشورهای بریتانیا، ژاپن و هنگ و گنگ هستند که بیشترین سرمایه آن‌ها در سه بخش هیدروکربن، آب و تولید برق متمرکز شده است.

وجود برخی قوانین مغل
در کشور امارات متحد عربی
(UAE) سرمایه‌گذاری خارجی
را با مشکل روبه‌رو کرده
است. یکی از این قوانین،
قانون ۵۱ درصدی حق مالکیت
شرکت به یک شهروند اماراتی
است. از این‌رو دولت دبی
برای جذب سرمایه‌گذاران
خارجی به این شهر مناطق آزاد
تجاری، اقتصادی، آموزشی،
فرهنگی و سلامتی را تشکیل
داده است و شرکت‌هایی که
در این مناطق وجود دارند
می‌توانند از مالکیت ۱۰۰
درصدی، معاف از مالیات و با
زیرساخت‌هایی در حد کلاس
جهانی نیازهای خود را تأمین
نمایند.

مقایسه ایران و امارات در شاخص‌های رقابت‌پذیری جهانی

بر اساس این گزارش کشور امارات در طی پنج سال اخیر (از سال ۲۰۱۵-۲۰۱۱) با ۱۰ پله صعود در رتبه ۱۷ و کشور ایران با ۱۲ پله نزول در رتبه ۷۴ در میان ۱۴۰ کشور جهان قرار گرفته است. این شاخص دوازده رکن اصلی دارد که عبارت‌اند از: نهادها، زیرساخت‌ها، محیط اقتصادی کلان، بهداشت و آموزش ابتدایی، آموزش عالی، کارایی بازار، کارایی بازار نیروی کار، سطح توسعه بازار مالی، آمادگی در حوزه فن‌آوری، اندازه بازار، پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری و نوآوری، در ادامه توضیحاتی مختصری از این دوازده ارکان شاخص رقابت‌پذیری جهانی آورده شده است^۳ و جدول شماره ۳ به مقایسه این ارکان بین دو کشور ایران و امارات اختصاص داده شده است.

ارکان شاخص رقابت‌پذیری جهانی

– رکن اول، نهادها: نهادها نقش بسزایی در رقابت‌پذیری و رشد اقتصادی کشورها دارند، درواقع محیط نهادی چارچوب حقوقی و اجرایی است که افراد، بنگاه‌ها و دولت‌های به‌منظور ایجاد درآمد و ثروت به تعامل با یکدیگر می‌پردازند. نهادها بر

عوامل متعددی منجر شد تا دبی از یک دهکده کوچک به یک کلان‌شهر مدرن تبدیل شود و نقش بسزایی را در اقتصاد کشور امارات بازی کند و سرمایه‌گذاران خارجی بسیاری را به سوی خود جلب کند. عواملی از قبل توجه به زیرساخت‌ها، محیط فرهنگی حاکم بر آن، حمایت همه‌جانبه از سرمایه‌گذاران و تسهیل فضای کسب‌وکار. همچنین، بررسی شاخص‌های رقابت‌پذیری یک کشور نیز می‌تواند اطلاعات جامعی را در اختیار سرمایه‌گذاران خارجی قرار دهد تا مسیر سرمایه‌گذاری خود را به‌راحتی شناسایی کنند. در این بخش به بررسی برخی از شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران و امارات در گزارش سال ۲۰۱۶-۲۰۱۵ پرداخته شده است.^۱ گزارش رقابت‌پذیری جهانی با بررسی نهادها و سیاست‌های کشورها سطح بهره‌وری آنان را رتبه‌بندی می‌کنند. این رتبه‌بندی ابزاری است برای اندازه‌گیری اصول بنیادین اقتصاد خرد و کلان رقابت ملی، توان رقابت اقتصادی و توان کشورها در تأمین رفاه برای شهروندان. درواقع اعداد در این گزارش میزان توانایی هر کشور برای فروش، تأمین محصولات و خدمات خود و توان هر کشور را برای دستیابی به رفاه اقتصادی پایدار در کوتاه‌مدت و بلندمدت مشخص می‌کند.^۲

۳- خلاصه گزارش رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۴/۲۰۱۳

1- Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

۲- میر احسنی (۱۳۹۲)

تصمیمات سرمایه‌گذاران و نحوه تولید اثر داشته و در تدوین شیوه‌های توزیع منابع و تحمل ناشی از سیاست‌ها و راهکارهای توسعه جوامع نقش کلیدی دارند. در صورتی که نهادها از حقوق زمین‌داران، سهام‌داران شرکت‌ها و صاحبان دارایی فکری حمایت کنند، نرخ سرمایه‌گذاری نیز افزایش می‌یابد.

- **رکن دوم، زیرساخت‌ها:** کیفیت و گستردگی شبکه‌های زیرساختی تأثیر قابل ملاحظه‌ای بر رشد اقتصادی کشورها دارد و بر نابرابری‌های درآمدی و فقر تأثیر مستقیم می‌گذارد. زیرساخت‌ها در تعیین مکان فعالیت‌های اقتصادی، نوع فعالیت و یا بخش‌هایی که در هر اقتصاد امکان رشد و شکوفایی دارند، عامل مهمی به شمار می‌آید.

- **رکن سوم، محیط اقتصادی کلان:** این رکن ثبات و بی‌ثباتی اقتصادی جوامع را ارزیابی می‌کند، زیرا رشد اقتصادی پایدار در گروه ثبات محیط اقتصاد کلان است.

- **رکن چهارم، بهداشت و آموزش ابتدایی:** که ارتباط مستقیمی با کارایی و بهره‌وری نیروی کار دارد. نیروی کار سالم و باسواد موجب افزایش بهره‌وری در کشورها می‌شود، از این رو سرمایه‌گذاری در بخش‌های تأمین خدمات بهداشت و سلامت و برنامه‌های آموزش ابتدایی برای کشورها اخلاقی و ضروری می‌باشد.

- **رکن پنجم، آموزش عالی:** این رکن در کنار ارزیابی نرخ ثبت‌نام در مقاطع تحصیلی متوسطه و عالی به سنجش کیفیت آموزش بر اساس نیازهای کسب‌وکار می‌پردازد. همچنین آموزش‌های ضمن خدمت نیز در این رکن قرار می‌گیرند.

- **رکن ششم، کارایی بازار کالا:** کشورهای دارای بازارهای کارآمد کالا به دلیل برخورداری از شرایط ویژه در عرضه و تقاضا، از موقعیت مناسبی برای ارائه‌ی ترکیب بهینه‌ای از کالاها و خدمات برخوردار هستند و این امکان برای آن‌ها فراهم است که کالاها را به نحو بسیار مؤثری به بازار عرضه کنند. رقابت سالم در بازار، اعم از رقابت داخلی و خارجی، در پیشبرد کارایی بازار و در نتیجه افزایش بهره‌وری حائز اهمیت است و موجب می‌شود کارآترین بنگاه‌ها که به تولید کالاها مورد تقاضای بازار اشتغال دارند فرصت رشد و شکوفایی بیابند، ایجاد بهترین محیط برای مبادله‌ی کالاها مستلزم به حداقل رساندن موانع انجام فعالیت‌های بازرگانی، از طریق کاهش مداخله‌ی دولت است.

- **رکن هفتم، کارایی بازار نیروی کار:** این رکن در گرو ایجاد تناسب معین میان تلاش نیروی کار و اعطاء پاداش به آن‌ها به‌منظور تقویت شایسته‌سالاری در محیط کار است. همچنین، تساوی حقوق زن و مرد در محیط کار نیز جزء کارایی بازار نیروی کار به شمار می‌آید. این دو عامل، بر عملکرد نیروی کار و جذابیت کشورها جهت جلب نخبگان تأثیر می‌گذارند و اهمیت آن‌ها با توجه به کاهش استعدادها در افق پیشرو فزونی یافته است.

- **رکن هشتم، سطح توسعه بازار مالی:** بخش مالی کارآمد موجب می‌شود منابع مالی ذخیره‌شده در کشور و منابع مالی واردشده از خارج، به فعالیت‌هایی که بیشترین بهره‌وری را دربردارند اختصاص یابد. اقتصاد هر کشور نیازمند بانکداری شفاف و قابل اعتماد است تا از طریق منابعی مانند وام‌های حاصل از بخش بانکداری سالم و قوی، بازارهای مدیریت شده‌ی اوراق بهادار، سرمایه‌های مخاطره‌آمیز و سایر تسهیلات مالی به بازارهای توسعه‌یافته‌ی مالی دست یابد

- **رکن نهم، آمادگی در حوزه فن‌آوری:** این رکن به محاسبه‌ی چابکی اقتصادها در جذب فناوری‌های موجود در راستای افزایش بهره‌وری در صنایع می‌پردازد و از سوی دیگر، بر ظرفیت

به‌طور کلی نقاط قوت امارات را می‌توان دسترسی آسان به منابع نفتی، پایین بودن هزینه‌های انرژی، متنوع بودن اقتصاد، قدرت خرید بالا، عدم کنترل ارز توسط دولت، موقعیت استراتژیک، نیروی کار ارزان و وجود زیرساخت‌های منطبق با استانداردهای جهانی دانست.

- رکن یازدهم، پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری: این رکن به کارایی بالاتر در تولید کالاها و خدمات می‌انجامد که به دو مؤلفه کیفیت شبکه‌های کسب و کار هر کشور و کیفیت عملیات و راهبردهای هر بنگاه بستگی دارد.

- رکن دوازدهم، نوآوری: نوآوری نقش مهمی در دستیابی کشورها به رشد پایدار در آینده ایفا می‌کند. ارتقاء سطح زندگی در بلندمدت، تنها با نوآوری در حوزه‌ی فناوری امکان‌پذیر است. پیشرفت در زمینه‌ی فن‌آوری، زمینه‌ساز بسیاری از توفیق‌های اقتصادی کشورها در طول تاریخ بوده است.

اقتصادها برای جذب فعالانه‌ی فناوری اطلاعات و ارتباطات در فعالیت‌های روزمره و فرآیندهای تولیدی به‌منظور افزایش کارایی و رقابت پذیری تأکید دارد.

- رکن دهم، اندازه‌ی بازار: که در تعیین بهره‌وری کشورها نقش مهمی دارد، شواهد تجربی بسیاری حاکی از آن است که آزادی تجارت خارجی ارتباط مثبتی با رشد اقتصادی کشورها دارد. حتی باآنکه پژوهش‌های اخیر صحت این ارتباط را مورد تردید قرار داده‌اند، اما به‌طور کلی این‌گونه برداشت می‌شود که تجارت خارجی به‌ویژه در کشورهای دارای بازارهای کوچک، تأثیر مثبتی بر رشد اقتصادی کشورها می‌گذارد.

جدول شماره ۳: مقایسه رتبه‌ی ایران و امارات متحده در شاخص رقابت‌پذیری^۱

شخص	زیر شاخص	ارکان اصلی	ایران	امارات
رقابت پذیری				
	الزامات بنیادین	نهاده‌ها	۹۴	۹
		زیرساخت‌ها	۶۳	۴
		محیط اقتصادی کلان	۶۶	۷
		بهداشت و آموزش ابتدایی	۴۷	۳۸
عوامل مؤثر بر بهره‌وری	آموزش عالی	۶۹	۳۷	
	کارایی بازار	۱۰۲	۳	
	کارایی بازار نیروی کار	۱۳۸	۱۱	
	سطح توسعه بازار مالی	۱۳۴	۲۰	
	آمادگی در حوزه فن‌آوری	۹۹	۳۰	
عوامل نوآوری و پیشرفت	اندازه بازار	۱۹	۳۱	
	پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری	۱۱۰	۱۵	
	نوآوری	۹۰	۲۶	

مأخذ: گزارش رقابت پذیری جهانی

خود اختصاص داده است.

از مقایسه شاخص‌های رقابت‌پذیری دو کشور ایران و امارات می‌توان به این نتیجه رسید که علاوه بر عوامل فرهنگی، زیرساخت‌ها، سهولت کسب‌وکار، شاخص‌های رقابت‌پذیری نیز نقش مهمی در جذب سرمایه‌گذار و در نتیجه رشد و پیشرفت دبی دارد. موقعیت استراتژیک دبی نیز در پیشرفت این شهر حائز اهمیت بوده است، این شهر از لحاظ استراتژیک مابین اروپا و شرق دور قرار گرفته است. از این رو شرکت‌های بین‌المللی که بازارهای پرمفعت خاورمیانه و هند و آفریقا را شناسایی کرده‌اند از این موقعیت بیشترین بهره را برده‌اند. یکی دیگر از دلایل موفقیت دبی وجود بیش از ۹۰ درصد از رهبران در حد کلاس جهانی این کشور است که اداره تمامی امور مربوط به تجارت، خدمات مالی، مهمان‌نوازی و گردشگری، املاک و مستغلات و نوآوری‌های جدید را بر عهده‌دارند.

رهبران دبی با آگاهی بر اصول کسب‌وکار موفق، شناسایی و ایجاد بازارهای باز و شفاف و حمایت و پشتیبانی از سرمایه‌گذاران خارجی به دنبال ساختن جذاب‌ترین شهر برای کسب‌وکار در جهان هستند تا اولین انتخاب برای تمامی سرمایه‌گذاران خارجی شود.

اما به‌طور کلی نقاط قوت امارات را می‌توان دسترسی آسان به منابع نفتی، پایین بودن هزینه‌های انرژی، متنوع بودن اقتصاد، قدرت خرید بالا، عدم کنترل ارز توسط دولت، موقعیت استراتژیک، نیروی کار ارزان و وجود زیرساخت‌های منطبق با استانداردهای جهانی دانست.

سیاست‌های معاف از مالیات و بازگشت سرمایه به شهر خود

در جدول شماره ۳ ارکان دوازده‌گانه شاخص رقابت‌پذیری مشخص است، این ارکان به سه سطح تقسیم می‌شوند که به آن سطوح توسعه یا گذار از سطح ۱ به ۲ و از سطح ۲ به ۳ گفته می‌شود. به عبارت دیگر، این سطوح مراحل مختلف توسعه اقتصادی را نشان می‌دهد. این مراحل عبارت‌اند از:

سطح اول توسعه: اقتصاد تولید محور

در این مرحله رقابت کشورها بر اساس نیروی کار غیرماهر و منابع طبیعی محاسبه می‌شود، بنگاه‌ها باقیمت پایین رقابت می‌کنند و به فروش محصولات و کالاهای اولیه مشغول‌اند، دستمزد آنان پایین و در نتیجه بهره‌وری نیز در سطح ضعیفی قرار می‌گیرد. زیر شاخص این سطح توسعه الزامات بنیادین می‌باشد. که بر اساس گزارش رقابت‌پذیری سال ۲۰۱۶-۲۰۱۵ رتبه ایران ۶۳ و رتبه امارات ۴ گزارش شده است.

سطح دوم توسعه: اقتصاد کارایی محور

در این سطح کشورها بر اساس فرآیند کارآمدتر تولید و افزایش کیفیت محصولات با یکدیگر مقایسه می‌شوند. دستمزد در این سطح بالا و بهره‌وری رو به افزایش است. که زیر شاخص آن عوامل مؤثر بر بهره‌وری نام دارد. رتبه ایران در این مرحله ۹۰ و امارات ۱۷ می‌باشد.

سطح سوم توسعه: اقتصاد خلاقیت محور

در این مرحله توان رقابتی بنگاه‌ها با محصولات جدید و گوناگون با استفاده از پیچیده‌ترین فرآیند تولید و منحصربه‌فرد محاسبه می‌شود. دستمزدها در این سطح بالا و بهره‌وری نیز در سطح بالایی قرار می‌گیرد. زیر شاخص این مرحله عوامل نوآوری و پیشرفت نام‌گرفته و کشور ایران در رتبه ۱۰۲ و امارات ۲۱ را به

به منظور ایجاد پایگاه‌های منطقه‌ای و دسترسی آسان به بازارهای منطقه دانست. در واقع دبی به عنوان مولد ثروت، محل امن سرمایه‌گذاری و سکوی پرتاب برای شرکت‌های کوچک و متوسط در جهان شهرت دارد.

(بازگشت درآمد شخصی کسب‌وکار سرمایه‌گذار خارجی به شهر خود) نیز دو ویژگی برجسته برای پس‌انداز شخصی و شرکت‌های سودآور بزرگ به شمار می‌آید. با توجه به موارد فوق دور از انتظار نیست تا دبی را به عنوان اولین مقصد برای شرکت‌های چندملیتی

منابع

- کتابداری، محمدجواد. «درس‌هایی از امارات متحده». ۱۳۹۳
- آل مکتوم، محمد بن راشد. «نگرش من و چالش‌های برتری». نشر قلمکده، ۱۳۹۰ ترجمه مسلم زمانی
- فریدون نژاد، رضا. «همه چیز درباره امارات متحده عربی (دبی)». از سری کتاب‌های دانش و زندگی، ۱۳۹۳
- میراحسنی، منیره سادات. «شاخص‌های رقابت‌پذیری ایران و برخی کشورهای جهان از منظر گزارش مجمع جهانی اقتصاد». ۱۳۹۲
- خلاصه گزارش رقابت‌پذیری جهانی ۲۰۱۴/۲۰۱۳، مرکز تحقیقات و بررسی‌های اقتصادی اتاق ایران، زمستان ۱۳۹۲
- Economy Ranking, Doing business, World Bank Group, available from: URL: www.Doingbusiness.org/rankings.
- Iran Islamic Rep, competitiveness ranking 2016-2015, World Economic Forum, available from: URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=IRN>.
- United Arab Emirate, competitiveness ranking 2016-2015, World Economic Forum, available from: URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2015-2016/economies/#economy=ARE>.
- Iran Islamic Rep, World Development Indicators, The World Bank, available from: URL: <http://data.worldbank.org/country/iran-islamic-republic>.
- United Arab Emirate, World Development Indicators, The World Bank, available from: URL: <http://data.worldbank.org/country/united-arab-emirates>.
- <https://en.santandertrade.com>.
- www.uaeinteract.com
- www.dsc.ae
- www.emirates.com
- www.dubaifdi.gov.ae
- www.dubaiinvestmentforum.com
- www.dubaichamber.com
- www.dubaided.gov.ae
- www.visitdubai.com

پنجره واحد به عنوان تجربه‌ی موفق کشورهای پیشرفته در موضوع بهبود فضای کسب و کار نشان از تسهیل و تسریع فرآیندهای ارائه خدمات و صدور مجوزهای سرمایه‌گذاری دارد. در کشورهای حائز رتبه‌های برتر فضای کسب و کار، پنجره‌های واحد عمدتاً بر پایه فناوری اطلاعات و ارتباطات (فاوا) شکل گرفته و توسعه یافته‌اند.

در ایران نیز به طور قانونی ایجاد و بهره‌برداری از پنجره‌های واحد به دستگاه‌های دولتی تکلیف شده است. اما به نظر می‌رسد این موضوع چندان در کشور مورد توجه قرار نگرفته است. همچنین در استان کرمان نیز آن‌طور که واقعیت پنجره واحد است هنوز به وجود نیامده است. در ادامه به تشریح هر چه بیشتر موضوع پرداخته می‌شود.

تعاریف و استنتاج‌های متفاوتی از این موضوع شده است که در پاره‌ای از آن‌ها، بحث «پنجره واحد تجاری» مطرح است. که در این تعریف، پنجره واحد، راهی برای تسهیل تجارت شناخته می‌شود. اما ابتدا در قانون برنامه پنجم توسعه و امروز در قوانین رفع موانع تولید به موضوع پنجره واحد چنین اشاره شده است:

«در مورد آن دسته از فعالیت‌های اقتصادی که نیازمند اخذ مجوز از دستگاه‌های متعدد می‌باشند، دستگاه اصلی موضوع فعالیت، وظیفه مدیریت یکپارچه، هماهنگی و اداره امور اخذ و تکمیل و صدور مجوز را بر عهده خواهد داشت و از طریق ایجاد پنجره واحد به صورت حقیقی یا در فضای مجازی با مشارکت سایر دستگاه‌های مرتبط به گونه‌ای اقدام می‌نماید که ضمن رعایت اصل همزمانی صدور مجوزها، سقف زمانی مورد نظر برای صدور مجوز از زمان پیش‌بینی شده در قانون نحوه اجرای سیاست‌های کلی اصل چهارم (۴۴) قانون اساسی تجاوز ننماید. در

محمد رضا دهقان پور
مسئول پژوهش مرکز مطالعات
و پژوهش‌های اقتصادی اتاق کرمان

مروری بر پنجره واحد سرمایه‌گذاری

سوم، رعایت زمان است. معمولاً زمان مورد نیاز برای صدور هر مجوز توسط نهادهای بالادستی تعیین می‌شود که این نشان‌دهنده‌ی ساختار فضای کسب‌وکار می‌باشد. مثلاً اگر برای صدور مجوزی، مدت زمان سه ماه تعیین می‌شود، بدنه‌ی اجرایی نمی‌تواند از این زمان مشخص شده عدول کرده و زمان سرمایه‌گذاری را به بالاترین حد خود برساند. اما در بیشتر اوقات ممکن است، این ساختار در مرحله‌ی اجرا رعایت نشود. بدان معنی که مدت زمان صدور یک مجوز در مرحله‌ی اجرا به جای سه ماه، مثلاً نه ماه طول بکشد! که این دقیقاً همان موضوع مبتلابه دستگاه‌های صادرکننده‌ی مجوز استان کرمان می‌باشد. چرا که با وجود قوانین یکسان در سطح ملی (که در واقع همان ساختار است)، نتایج استان کرمان با بسیاری از استان‌ها متفاوت از کار درمی‌آید! که در جای خود به‌صورت مصداقی بدان پرداخته خواهد شد. این نشان می‌دهد که در استان کرمان به شدت مشکل اجرایی وجود دارد. همین‌طور در پنجره واحد نیز سعی شده است که مشکلات ساختاری حل شود، اما اینکه در اجرا چه می‌شود، بایستی به سراغ مجریان رفت. به‌هرحال در این ماده قانونی به ضرورت بحث رعایت ساختار یا همان زمان‌بندی به شدت تأکید شده است.

چهارم، ضرورت حضور و استقرار نماینده تام‌الاختیار دستگاه‌ها در پنجره واحد می‌باشد. در واقع یکی از نکات مثبت و ارزنده‌ی پنجره واحد، تسریع زمان تصمیم‌گیری می‌باشد که قاعدتاً این تسریع تنها با حضور افراد مطلع و تام‌الاختیار دستگاه‌های اجرایی، عملیاتی می‌شود. اگر قرار باشد در این پنجره افراد بی‌اطلاع و فاقد اختیارات حضور داشته باشند و تنها نقش قاصد را بازی کنند که وضع نسبت به قبل تغییری نخواهد کرد و چه‌بسا بدتر شود! چرا که ممکن است در انتقال پیام، چندان رعایت امانت نشود و موضوع به درستی تبیین نگردد. بنابراین وقتی در این قانون حضور افراد مسئول از ضروریات است، قاعدتاً پابندی به آن جز لاینفک می‌باشد.

پنجم، مربوط به نحوه برخورد با متخلفین است. در استان کرمان برخورد با کسانی که در دستگاه‌های اجرایی سنگ‌اندازی می‌کنند به موضوعی غیرواقعی و غیرممکن تبدیل شده است. این قانون سعی دارد از تبدیل شدن بعضی میزها به میزهای طلایی و برخی امضاها به امضاها طلایی در دستگاه‌های اجرایی جلوگیری نماید. در واقع وقتی این ساختار مطلوب طراحی شده، توسط

ایجاد فرآیند پنجره واحد، دستگاه‌های فرعی صدور مجوز موظف‌اند نسبت به ارائه خدمات از طریق استقرار نماینده تام‌الاختیار در محل پنجره‌های واحد و یا در فضای مجازی اقدام و همکاری لازم را به عمل آورند. دستورالعمل مربوط شامل رویه‌ها و ضوابط و نحوه برخورد با متخلفین و همچنین فهرست دستگاه‌های اصلی در صدور مجوز در فعالیت‌های مختلف به تصویب کارگروه موضوع ماده (۶۲) این قانون می‌رسد.

در این ماده‌ی قانونی چند نکته‌ی مهم وجود دارد که به زبان بسیار ساده بیان شده‌اند و طبیعتاً نمی‌توان تعبیرها و تفسیرهای متفاوتی از آن داشت. به ذکر برخی از این نکات پرداخته می‌شود.

اول، مربوط به تعریف ساده و نحوه‌ی سازمان‌دهی آن می‌باشد! بر اساس این ماده قانونی، پنجره واحد به مثابه درگاهی است که در آن، تمامی اسناد و مدارک مثبت و لازم سرمایه‌گذاری در یک نقطه (منظور دستگاه اصلی است) ارائه می‌گردد و مجوزهای مورد نیاز از سایر دستگاه‌های فرعی از همین مجرا اخذ می‌گردد. به‌طور مثال اگر سرمایه‌گذاری برای شروع فعالیت خود به مجوز یک دستگاه اصلی و مثلاً ۱۰ دستگاه فرعی نیاز داشته باشد، بایستی مدارک و مستندات خود را برای یک‌بار به دستگاه اصلی ارائه و نهایتاً مجوز ۱۱ دستگاه را از همان محل دریافت نماید، نه اینکه برای اخذ مجوز به سراغ تک‌تک دستگاه‌ها برود و برای هر یک جداگانه، مدارک لازم اعطا نماید!

دوم، پنجره واحد لزوماً نباید به‌صورت فیزیکی تشکیل شود، بلکه می‌تواند به‌صورت مجازی تشکیل شود. به‌گونه‌ای که سرمایه‌گذار برای شروع فعالیت خود حتی نیازی به مراجعه حضوری به دستگاه اصلی را نداشته باشد و به‌صورت مجازی، مدارک خود را ارائه و پس از مدت معینی مجوزهای آن، توسط دستگاه اصلی و دستگاه‌های فرعی صادر شوند. در واقع این اقدام موجب کاهش چشم‌گیر بروکراسی‌های آزاردهنده‌ی اداری می‌شود. از هدر رفت منابع مالی و اتلاف زمان جلوگیری می‌کند و همچنین خواب سرمایه را به حداقل می‌رساند.

هر یک روز خواب سرمایه‌های انباشت شده، هزینه فرصت از دست رفته‌ی سرمایه‌گذاری‌ها را به شدت افزایش می‌دهد و طولانی شدن این پروسه ممکن است، سرمایه‌گذار را منصرف نماید. بنابراین تولیدی صورت نمی‌گیرد، اشتغال‌زایی نمی‌شود و به تبع آن بر رفاه جامعه افزوده نخواهد شد.

مسئولین رده بالای استان جدی گرفته نشود، نه تنها از مشکلات سرمایه‌گذاران نمی‌کاهد بلکه بعضاً ایشان را با خواسته‌های غیرمنطقی و غیراخلاقی بدنه‌ی دستگاه‌های اجرایی روبرو می‌سازد. بنابراین پاسداری کردن از این موضوع و جلوگیری از شکل‌گیری انحصارهای اجرایی، حداقل کاری است که مسئولین رده بالای استان بایستی انجام دهند.

ششم، مربوط به نکاتی است که در ماده ۶۲ قانون برنامه پنجم توسعه قید شده بود و امروز در ماده ۳۰ قانون رفع موانع تولید بدان اشاره شده است مبنی بر اینکه؛ دستگاه‌های مذکور، سه ماه پس از ابلاغ این قانون، نوع مجوز و فعالیت مربوط و نیز مبانی قانونی موکول بودن فعالیت به اخذ مجوز و همچنین شیوه صدور، تمدید، لغو و سایر مقررات ناظر بر آن را رسماً به هیات مقررات‌زدایی اعلام نمایند در غیر این صورت، اشخاص حقیقی و حقوقی برای شروع فعالیت خود نیاز به اخذ مجوز ندارند! همچنین در رابطه با ایجاد پایگاه اطلاعاتی برای افزایش اطلاعات عموم برای اخذ مجوز، به‌روزرسانی آن، پایبندی به مقررات وضع شده، عدم وصول وجوه اضافی و امثالهم از جمله موارد دیگری است که در آن تشریح شده‌اند.

هفتم، از تفسیر به رأی قوانین توسط دستگاه‌های اجرایی جلوگیری می‌کند. چرا که بسیاری از دستگاه‌های اجرایی عمداً و یا سهواً در جلسات هماهنگی و تفاهم با دستگاه دیگر، به دلایل مختلف از جمله حفظ منافع یا استقلال دستگاه خود، تفسیری دلخواه از قانون ارائه می‌نمایند این مورد اگر منجر به عدم ایجاد ارتباط بین دو سازمان نگردد، قاعدتاً باعث کندی و یا افت کیفیت آن در سطح حداقلی می‌شود. اما در پنجره واحد چون قابل رصد کردن است کمتر چنین مشکلاتی به چشم خواهد خورد. نکته‌ی دیگر اینکه وجود قوانین و مقررات متفاوت و بعضاً متضاد یا مزاحم باعث می‌شود تا دستگاه‌ها به آن قانون یا مقرره‌ای که نفع بیشتری برای آن‌ها به همراه دارد، استناد نمایند. در پاره‌ای از موارد هر دو سازمان به قانون یا مقرره واحدی استناد می‌کنند که تکلیف را به نحوی از روی دوش آن‌ها برداشته است در چنین مواردی بن‌بست کامل ارتباطی حاصل می‌شود. همچنین پنجره واحد از قدرت گرفتن برخی کارکنان دستگاه جلوگیری می‌کند تا زمینه‌ی فساد کمتر مهیا گردد.

اگر سرمایه‌گذاری برای شروع فعالیت خود به مجوز یک دستگاه اصلی و مثلاً ۱۰ دستگاه فرعی نیاز داشته باشد، بایستی مدارک و مستندات خود را برای یک‌بار به دستگاه اصلی ارائه و نهایتاً مجوز ۱۱ دستگاه را از همان محل دریافت نماید، نه اینکه برای اخذ مجوز به سراغ تکتک دستگاه‌ها برود و برای هر یک جداگانه، مدارک لازم اعطا نماید!

مزایای پنجره واحد

از مزایای قابل توجه پنجره واحد، عدم دریافت چندباره اطلاعات از متقاضیان دریافت خدمت یا مجوز است. برای دریافت بسیاری از خدمات و مجوزها، متقاضیان ناچار هستند حجم زیادی از اطلاعات و مستندات را برای دریافت خدمت یا مجوز ارائه نمایند. اینکه این اطلاعات برای هر بار دریافت خدمت یا مجوز مجدداً باید ارائه گردند و یا حتی در بعضی از موارد برای دریافت یک خدمت یا مجوز باید چندین بار و به دستگاه‌های مختلف اجرایی مرتبط ارائه شوند، باعث افزایش هزینه و زمان دریافت مجوز و خدمت و در نتیجه کاهش سهولت فعالیت در محیط کسب و کار می‌شود.

همچنین می‌توان موارد زیر را به عنوان مزایای دیگر پنجره واحد مطرح نمود:

- جلوگیری از دوباره کاری و صرفه‌جویی در زمان و هزینه ارسال.
- جلوگیری از اشتباهات در وارد کردن اطلاعات و ارسال آن‌ها.
- ایجاد شفافیت در نحوه عملکرد دستگاه‌های اجرایی.
- کاهش هزینه‌های سازمانی از قبیل هزینه نیروی انسانی.
- امکان برنامه‌ریزی بر اساس اطلاعات دستگاهی.
- کاهش فساد اداری و ایجاد وحدت رویه‌ها.
- تغییر شکل سازمان‌ها از حالت سنتی به مجازی با استفاده از فناوری‌های نوین و ایجاد ارتباط الکترونیکی بین دستگاهی.
- قانون‌مند نمودن نحوه و مهلت قانونی خدمت‌رسانی و پاسخ‌دهی دستگاه‌های اجرایی.
- پرهیز از دریافت اطلاعات تکراری از متقاضیان.

- تسهیل خدمت‌رسانی و بهبود محیط کسب و کار

کلام آخر

به نظر می‌رسد سیستم پنجره واحد آن‌گونه که در قانون مطرح شده راه‌اندازی نشده است. پنجره واحد مشتمل بر دو بخش است یک بخش، ایجاد فضایی بین دستگاه‌ها به منظور بالا بردن سرعت استعلام‌ها و صدور مجوزها و بخش دیگر پیگیری مسائل و مشکلاتی که در پنجره واحد به سرانجام نرسیده است. در واقع مسیر صدور مجوز سرمایه‌گذاری از قبل باید طراحی و راه‌اندازی شود و مشکلاتی که در این فضا حل نمی‌شود در شورایی مجزایی به بحث و بررسی گذاشته شود.

اما اکنون در استان کرمان، سرمایه‌گذار ابتدا وارد بروکراسی‌های سخت و سنگین اداری می‌شود و هر مرحله که متوقف شد در جلسه‌ای تحت عنوان پنجره واحد حضور می‌یابد تا مشکلاتش رفع گردد. آن‌هم با فرض اینکه اولاً جلسات بدون وقفه پیگیری شوند و دوماً در یک جلسه مشکلات مذکور سرانجام یابند.

نکته دیگر اینکه عدم مطالبه گری عمومی از دستگاه‌ها در شکل نگرفتن چنین فضایی بی‌تأثیر نبوده است. بنا به دلایل مختلف مطالبه گری عمومی، رسانه‌ای و از دستگاه‌های اجرایی در خصوص ایجاد پنجره واحد ایجاد نشده است. شاید بزرگ‌ترین دلیل آن عدم چشیدن شیرینی استفاده از یک پنجره واحد کامل توسط اقشار مختلف جامعه باشد تا زمانی که این مطالبه عمومی ایجاد نشود، کمتر سازمانی به صورت خودخواسته به سمت ایجاد پنجره واحد حرکت می‌کند.

در فضای امروز کشور دغدغه اصلی دولتمردان و اولیای امور، رونق اقتصاد می باشد که یک کسب و کار اصولی همراه با رقابت سالم چنین نتیجه ای را برای کشور در بر خواهد داشت. در واقع کسب و کار امروز ایران برای گردانندگان اصلی جامعه به یک چالش تبدیل شده است و تمامی نهادهای مرتبط، به نوبه ی خود سعی در ترمیم این فضا دارند. وام های با بهره کم و با میزان کم که از سوی نهادهای حمایتی برای اقشار ضعیف و کم درآمد جامعه ارائه می گردد و از سویی دیگر وام های متوسط با بهره قابل تحمل برای شرکت های نوپا و رو به توسعه از سوی نهادهای حمایت کننده دانش بنیان داده می شود و در بخشی دیگر وام های کلان با سودهای بالا برای کسب و کارهای متوسط و بزرگ برای ایجاد واحدهای صنعتی متوسط و بزرگ داده می شود.

در واقع دولت سعی در حل چالش کسب و کار از طریق این سه سیاست حمایت کننده را دارد. به طور خلاصه سه سیاست حمایتی را می توان این گونه بیان نمود:

- ۱- وام های با میزان کم و کم بهره برای قشر کم درآمد و کسب و کارهای فردی و چند نفری
  - ۲- وام های با میزان متوسط و کم بهره برای حمایت از شرکت های دانش بنیان
  - ۳- وام های با میزان متوسط و زیاد با بهره بالا برای کسب و کارهای متوسط و بزرگ
- در طول زمامداری دولت گذشته حمایت و مساعدت دولت بیشتر بر روی مورد اول بوده است. یعنی وام های زودبازده و وام های مختص برای مشاغل خانگی در حد و اندازه گسترده سعی در رونق کسب و کار انفرادی و چند نفری در سطح جامعه بود و در رابطه با مورد سوم دولت گذشته طرح های کلان را مورد بی توجهی قرارداد و حمایت ها از شرکت های دانش بنیان هم بیشتر در

علی خزاعی
مدیرعامل شرکت پیشگامان
دانش کارمانیا

چالش کسب و کار یا کسب و کار چالشی

حمایتی خود برای رونق کسب و کار کشور در سطح وسیع را دارد؟! برای کشوری مانند ایران هنوز دیدگاه جامعه به آن بلوغ برای کسب و کارهای خرد نرسیده و باید دولت مستقیم وارد عمل شود و کارآفرینان بزرگ کشور را شناسایی نماید و با در اختیار قرار دادن وام‌های کلان و کنترل شده اسباب ایجاد واحدهای صنعتی بزرگ را فراهم کند تا هم با بهره‌وری بالا این واحدها به کار خود ادامه دهند و هم تعداد افراد قابل توجهی به کار گمارده شوند.

همچنین امروزه به واسطه تعداد زیاد افراد تحصیل کرده در کشور و ارتباط آن‌ها با فن آوری‌های جدید جهانی فضای خوبی برای ایجاد شرکت‌های دانش‌بنیان و تخصصی با استفاده از این استعداد‌های ناب ایرانی به وجود آمده است که حمایت دولت در بحث تخصیص وام به این قشر از جامعه می‌تواند بازده قابل توجهی داشته باشد. البته به شرط اینکه این وام‌ها تحت کنترل ارائه شوند و در شناسایی شرکت‌های دانش‌بنیان واقعی دقت لازم صورت گیرد.

در هر صورت حمایت از کسب و کار در هر کشور از وظایف هر دولتی می‌باشد ولی چرا در یک کشور حمایت‌ها نتایجشان به صورت سریع و موثر به اقتصاد جامعه برمی‌گردد و در کشوری دیگر باعث تلف شدن ثروت ملی می‌شود، برمی‌گردد به اصول مدیریت صحیح بر منابع ملی و تعهد دولتمردان به تخصیص دادن صحیح آن‌ها به افراد واجد شرایط.

حد نمایش و تریبون کردن بوده است و عملاً حمایتی برای رشد شرکت‌های دانش‌بنیان صورت نگرفت.

در رابطه با حمایت دولت قبلی از مورد اول باعث گردید که اکثر این وام‌ها به سمت کسب و کار هدایت نشود چون تعداد افراد زیادی درگیر بودند و نیروهای نظارتی برای به ثمر رسیدن این وام‌ها در مقایسه با تعداد افراد وام‌گیرنده بسیار کم بودند.

این وام‌ها بیشتر صرف خرید ماشین و تعمیرات خانه و سرمایه‌گذاری در ملک و زمین گردید.

درصدی هم که از این وام‌ها صرف کسب و کار شدند نمی‌توان به قطعیت گفت که همه آن‌ها موفق بوده‌اند چون بدون یک مشاوره شغلی صحیح این کسب و کارها شکل گرفتند و آمار دقیقی از موفقیت آن‌ها وجود ندارد و آماري که بعضاً توسط دولت در گذشته داده می‌شد فقط تعداد وام‌گیرندگان را شامل می‌گردید ولی از کسب و کارهای ایجاد شده آمار دقیقی در دسترس نبود.

در واقع این نوع نگاه دولت قبل در رابطه با توزیع حمایتش در اقشار جامعه برای رونق کسب و کار نه تنها چالش کسب و کار در سطح کشور را ترمیم نبخشید، بلکه باعث ایجاد کسب و کارهای چالشی هم گردید.

خیلی از افرادی که بدون آگاهی از فضای کاری اقدام به دریافت وام‌های زودبازده کردند به علت نبود یک مدیریت صحیح تا نزدیک به راه‌اندازی واحد خود پیش رفتند و تا انتها نتوانستند ادامه بدهند و عده‌ای دیگر هم بعد از یکی و دو سال فعالیتشان به تعطیلی و مصادره توسط بانک‌ها انجامید.

در واقع در همه کشورهای امروز دنیا دید حمایتی در سه مورد ذکر شده وجود دارد ولی با ارزیابی دقیق از پتانسیل کاری و نگاه صحیح آن قشر از جامعه به فضای کسب و کار.

در کشوری مثل آمریکا به علت اینکه بنیاد و شاکله تفکر خصوصی در بطن جامعه وجود دارد هیچ نگرانی از موفقیت شهروندان در ایجاد کسب و کارهای خرد، متوسط و کلان و همچنین دانش‌بنیان وجود ندارند.

به علت اینکه شهروندان آنجا جنس فضای خصوصی اقتصاد کشور را می‌شناسند و دولت ساختارهای لازم را در همه این سطوح مهیا کرده است. اختصاص بسته‌های حمایتی دولت منتج به کسب و کارهای موفق با درصد زیادی می‌شود.

در کشور ما ایران که هنوز این فرهنگ در سطح وسیع در جامعه وجود دارد که پدران و مادران خانواده انتظار دارند که فرزندانشان جایی سر کار بروند و یا به اصلاح عامیانه «دستشان جایی بند شود». در جامعه‌ای با این دیدگاه دولت چه تضمینی از وام‌های

سیدرضا علوی

مشاور مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق

علی قاضی زاده

کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق

بتول علیزاده

کارشناس ارشد مهندسی صنایع

محیط کسب و کار مفهوم نوظهوری است که در یکی دو دهه قبل در کشورهای مختلف به ویژه اقتصادهای در حال توسعه به آن توجه شده است. این مفهوم بر نظام قانونی و حقوقی تمرکز دارد و صاحب نظران این حوزه معتقدند یکی از الزامات بنیادین و پایه ای توسعه اقتصادی، سهولت ورود و فعالیت کارآفرینان در چارچوب قوانین و مقررات است. در نوشتارهای پیش رو به تبیین مفهوم محیط کسب و کار و ضرورت اندازه‌گیری آن به عنوان شرط اصلی هر نوع اقدام بهبود در این زمینه، پرداخته شده است. در اصل مطالب حاضر سرسلسله مطالعاتی است که در نهایت به معرفی مدلی برای سنجش و ارائه راهکارهای عملی جهت بهبود محیط کسب و کار در استان‌ها منجر خواهد شد.

محیط کسب و کار

محیط کسب و کار و هزینه رسمی بودن

و دموکراسی حدود ۳۸ درصد تولید ناخالص داخلی کشور و ۶۰ درصد نفر-ساعت کار در بخش غیررسمی صورت می‌گیرد، همچنین از جمله این موارد می‌توان به حجم بالای قاچاق کالا در ایران؛ به عنوان مثال ۸۰ درصد قاچاق موبایل؛ اشاره کرد. اثرگذاری فعالیت بخش غیررسمی بر اقتصاد کشور و فعالان اقتصادی در پایش فصلی محیط کسب و کار مجلس شورای اسلامی نیز مورد توجه قرار گرفته است، چراکه دو مؤلفه «تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار» و «عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی» از ۲۲ مؤلفه این پایش به سنجش مشکلات درک شده توسط فعالان اقتصادی از اقتصاد غیررسمی اختصاص دارد که به ترتیب در آخرین گزارش این مرکز در بهار ۹۴ نمرات ۵،۸۵ و ۵،۶۵ را از ۱۰ (در این بررسی ۱۰ بدترین امتیاز را دارد) کسب کرده‌اند.

دوم اینکه به رغم اهمیت فعالیت غیررسمی، بهره‌وری آن بسیار پائین است، زیرا به عنوان مثال بنگاه‌های غیررسمی برای ضمانت اجرای قراردادهای خود نمی‌توانند به دادگاه رسمی مراجعه کنند، خود را برای ریسک‌های گوناگون بیمه کنند، حقوق مالکیت تضمین شده به‌دست آورند، آن‌ها نمی‌توانند در قالب بنگاه‌های بزرگ مقیاس به تجارت بپردازند، زیرا آدرس رسمی ندارند که

اقتصاد غیررسمی در اغلب موارد، بسته به نوع اقتصادها، به فعالیت‌هایی گفته می‌شود که اگرچه برای کشور مشروع و مطلوب‌اند اما باید غیرقانونی انجام شوند. به عبارت دیگر اگر قانون نقض شود افراد جامعه و خود فرد نفع بیشتری می‌برند تا اینکه از آن اطاعت کنند. به عنوان مثال دست‌فروشان که کم‌وبیش در شهرهای مختلف به کسب و کار مشغول‌اند قبل از هر چیز کاسب هستند و اهدافشان مشروع است. آن‌ها باید از روی ناچاری از روش‌های غیرقانونی مثل زیر پا گذاشتن مقررات، رعایت نکردن قانون کار و پرداخت نکردن مالیات استفاده کنند. این موضوع در جوامع مختلف به تناسب میزان هزینه‌های رسمی بودن شدت پیدا می‌کند. منظور از هزینه‌های رسمی بودن، هم هزینه‌های مالی و هم هزینه‌های زمانی مرتبط با آن است. البته غیررسمی بودن حد غایت تصمیم یک کارآفرین و یا فعال اقتصادی در مورد ورود، فعالیت و رشد کسب و کار است، که در سطحی پائین‌تر، بار هزینه‌های رسمی شدن به طور مستقیم متوجه شاغلان در آن صنعت و در نهایت متوجه کل اقتصاد است.

اهمیت غیررسمی بودن را از دو منظر می‌توان دید: اول اینکه در اقتصادهای مختلف اندازه آن متفاوت و کم‌وبیش قابل توجه است، به عنوان مثال در کشور پرو طبق محاسبات مؤسسه آزادی

ثبت کالا کنند. به علت نبود حقوق مالکیت، امکان انتشار سهام وجود ندارد و قادر به جذب سرمایه‌گذار نیستند، به علت نداشتن حق ثبت اختراع یا امتیاز نمی‌توانند اقدام به تشویق و یا حمایت از نوآوری‌ها کنند. در صورت عدم دسترسی به قراردادها و قوه قضاییه سازمان‌یافته، توان پیشبرد پروژه‌های بلندمدت را ندارند. به دلیل این که مسئول قانونی دارایی‌های خود شناخته نمی‌شوند نمی‌توانند در قبال دریافت اعتبار، منزل و یا محل کسب خود را به وثیقه بگذارند. که همه این موارد و هزاران محدودیت دیگری که بخش غیررسمی با آن مواجه است، هریک کم‌وبیش باعث تضعیف بهره‌وری کسب‌وکار می‌شود.

انسان زمانی قانون را رعایت می‌کند که راحت و بی‌دردسر باشد، اما زمانی که هزینه اجرای قانون بیشتر از منافع آن باشد آن را رعایت نمی‌کند؛ که رفتاری کاملاً عقلانی است. اگر چه غیررسمی بودن رسماً غیرقانونی است، اما می‌تواند غیراخلاقی نباشد؛ زیرا ممکن است هیچ ضابطه اخلاقی بنیادینی را نقض نکند. به‌طور خلاصه غیررسمی بودن زمانی وجود دارد که ابزارها غیرمشروع، اما اهداف مشروع هستند.

در مجموع در صورتی که هزینه قانون به‌منظور رسمی شدن زیاد باشد، بازار مختل می‌شود، زیرا بسیاری از بخش‌های جامعه بخصوص کسانی که از امکانات و نفوذ کمتری برخوردارند فرصت حضور در بازار رسمی و قانونی را نمی‌یابند، که مشکلات بسیاری را به دنبال خود خواهد داشت. ریشه چنین تبعیض قانونی را باید در مکتب سوداگری جست‌وجو کرد. منظور از این مکتب، نوعی سرمایه‌داری است که در مالکیت خصوصی به شکل امتیاز و نه حق، درآمد دارد. کسب‌وکار خصوصی نیز یک امتیاز است و رقابتی وجود ندارد. رویه دولت‌های طرفدار مکتب سوداگری، ایجاد موانع قانونی در برابر رقابت و بازار آزاد است. در چنین موقعیتی باید انتظار دولتی بزرگ و ناشایست را داشت که اجازه حفظ سیستم امتیازات را داده است.

آنچه تاکنون بیان شد، برگرفته از کتاب «راه دیگر» نوشته اقتصاددان مشهور پرویی؛ هرناندو دسوتو؛ بود. انتخاب عنوان این کتاب بی‌ارتباط با نام یک گروه انقلابی در زمان نگارش کتاب، موسوم به «راه درخشان» نیست. این گروه در زمانی که ایده‌های کتاب راه دیگر مطرح می‌شد، به‌منظور ایجاد نظام عادلانه در پرو، اقدامات خشونت‌آمیز و انقلابی را سرلوحه فعالیت‌های خود قرار داده بودند. در واقع دسوتو در این کتاب راه‌اندیشه و تفکر درست برگرفته از واقعیات جامعه را در برابر راه خشونت معرفی کرده است. وی علت توسعه‌نیافتگی پرو را در دهه ۸۰ میلادی در گرو مبحث جدیدی در علم اقتصاد؛ یعنی هزینه‌های بالای رسمی بودن؛ عنوان می‌کند.

مؤسسه آزادی و دموکراسی که تحت نظر وی مدیریت می‌شد در دهه ۸۰ میلادی آزمایش مشهوری را در پرو انجام داد. کارشناسان مؤسسه، راه‌اندازی یک کارگاه کوچک پوشاک را شبیه‌سازی کردند. آن‌ها تصمیم گرفتند در تمام مراحل راه‌اندازی کارگاه ملتزم به رعایت همه مقررات باشند که شامل نپرداختن رشوه تحت هر شرایطی نیز بود. نتیجه این که، کاغذبازی‌های اداری، کار را به مدت یک سال به تأخیر انداخت و طی آن ۱۲ بار درخواست رشوه شد که مجبور شدند دو بار رشوه بپردازند؛ چراکه در غیر این صورت قادر به ادامه آزمایش نبودند. جالب اینکه مدتی بعد دسوتو از یک استاد دانشگاه آمریکایی درخواست کرد که همین آزمایش را در شهر تامپا ایالت فلوریدا انجام دهد. آنچه در پرو به یک سال وقت نیاز داشت، در آمریکا تنها دو ساعت وقت گرفت که آن هم با تلفن و پست انجام شد. این دقیقاً تفاوت بین هزینه قانونی بودن در پرو و آمریکا بود.

در صورتی که هزینه قانون به‌منظور رسمی شدن زیاد باشد، بازار مختل می‌شود، زیرا بسیاری از بخش‌های جامعه بخصوص کسانی که از امکانات و نفوذ کمتری برخوردارند فرصت حضور در بازار رسمی و قانونی را نمی‌یابند، که مشکلات بسیاری را به دنبال خود خواهد داشت.

ایده‌های دسوتو زمانی مطرح شد که نظریه‌پردازان و سیاست‌گذاران اقتصادی جهان بر خصوصی‌سازی تأکید داشتند. اما در این بین، دسوتو بیش از همه اقتصاددانان معتقد بود که سیاست‌گذاری برای رفع موانع قانونی و حقوقی بخش خصوصی به عنوان راهبرد اصلی توسعه اقتصادی باید در نظر گرفته شود. بدین روی وی را مبدع مفهوم جدیدی در علم اقتصاد با عنوان «محیط کسب‌وکار» دانسته‌اند. از اواخر دهه ۱۹۹۰ بهبود محیط کسب‌وکار موضوع کانونی محافل نظریه‌پردازی و سیاست‌گذاری اقتصادی شد. دسوتو در آثارش تأکید ویژه‌ای بر نهاد مالکیت دارد. او استدلال می‌کند که نهاد مالکیت برای کارکرد مناسب اقتصاد بازار شرط ضروری است. همچنین برای خلق ثروت و بهزیستی جامعه باید دارایی‌های فقرا را وارد نظام مالکیت رسمی و قانونی کنیم.

در همین راستا، بهبود محیط کسب‌وکار به عنوان یکی از راهبردهای اصلی در توسعه اقتصادی کشورها مورد توجه مؤسسات گوناگون بین‌المللی قرار گرفت. به گونه‌ای که مؤسسات بین‌المللی مهمی همچون بانک جهانی، مجمع جهانی اقتصاد، بنیاد هریتیج و واحد اطلاعات اقتصادی مجله اکونومیست، با توجه به ایده‌های دسوتو کشورها را از جنبه‌های مختلف رتبه‌بندی می‌کنند. یکی از برجسته‌ترین این موارد، بانک جهانی است که با الهام از اندیشه‌های دسوتو و با تعریف شاخص «سهولت کسب‌وکار»^۱ هزینه رسمی بودن را در کشورهای مختلف می‌سنجد. هرچند امروزه بر همگان آشکار است که هزینه رسمی بودن یکی از فاکتورهای مهم در توسعه اقتصادی و رقابت‌پذیری اقتصادها است، اما در حال حاضر مبحث محیط کسب‌وکار، به حدی عمومیت پیدا کرده است که بعضاً آن را هم‌ردیف رقابت‌پذیری قرار داده و مفهوم رقابت‌پذیری را به اشتباه محیط کسب‌وکار می‌نامند؛ در صورتی که محیط کسب‌وکار یکی از پارامترهای رقابت‌پذیری است.

منابع:

- آموزه‌های بهبود محیط کسب‌وکار، هرماندو دسوتو، ترجمه و تألیف دکتر جعفر خیرخواهان، تهران، مجلس شورای اسلامی مرکز پژوهش‌ها، گروه مطالعات محیط کسب‌وکار، ۱۳۹۲.
- فراز و فرود فضای کسب‌وکار، ارزیابی فضای کسب‌وکار در کشور در سال ۱۳۹۰، ژاله زارعی، مریم همتی، فصل‌نامه تازه‌های اقتصاد بهار ۱۳۹۱ شماره ۱۳.

دسوتو بیش از همه اقتصاددانان معتقد بود که سیاست‌گذاری برای رفع موانع قانونی و حقوقی بخش خصوصی به عنوان راهبرد اصلی توسعه اقتصادی باید در نظر گرفته شود. بدین روی وی را مبدع مفهوم جدیدی در علم اقتصاد با عنوان «محیط کسب‌وکار» دانسته‌اند.

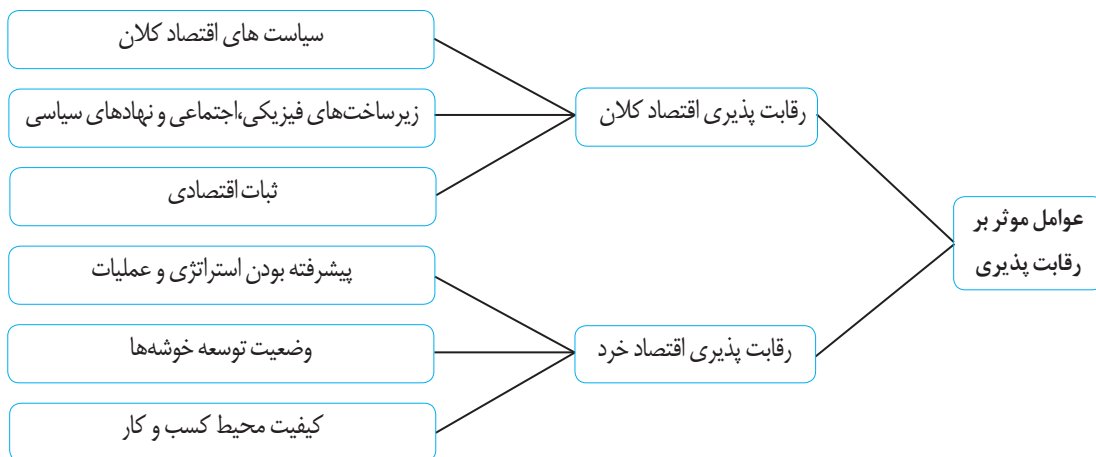

رقابت‌پذیری و محیط کسب و کار

با یکدیگر متفاوت است: عواملی که به طور مستقیم بر بهره‌وری تأثیر دارند، معمولاً در اثر تعامل بخش خصوصی، دانشگاه‌ها و سایر نهادها ایجاد می‌شوند و عواملی که تأثیر غیرمستقیم بر رقابت‌پذیری دارند، معمولاً در اختیار دولت هستند. برای ارتقاء رقابت‌پذیری باید همه عوامل به طور همزمان بهبود یابند. زیرا بین عوامل تشکیل‌دهنده رقابت‌پذیری، همبستگی وجود دارد. رقابت‌پذیری تحت تأثیر دو گروه از متغیرهای اقتصاد خرد و کلان؛ به شرح شکل (۱)؛ قرار دارد.

طبق تعریف مجمع جهانی اقتصاد، رقابت‌پذیری مجموعه‌ای از نهادها، سیاست‌ها و عواملی است که سطح بهره‌وری یک کشور را تعیین می‌کنند. بنابراین عوامل تعیین‌کننده رقابت‌پذیری و بهره‌وری به طور یکسان دسته‌بندی می‌شوند. برخی از این عوامل مانند کیفیت نهادهای دولتی، شرایط عمومی هستند که زمینه افزایش بهره‌وری را به طور غیرمستقیم در اقتصاد ایجاد می‌کنند. اما برخی از عوامل مانند سطح مهارت نیروی انسانی در بهره‌وری نقش مستقیم دارند. فرآیند سیاست‌گذاری نیز در این دو گروه

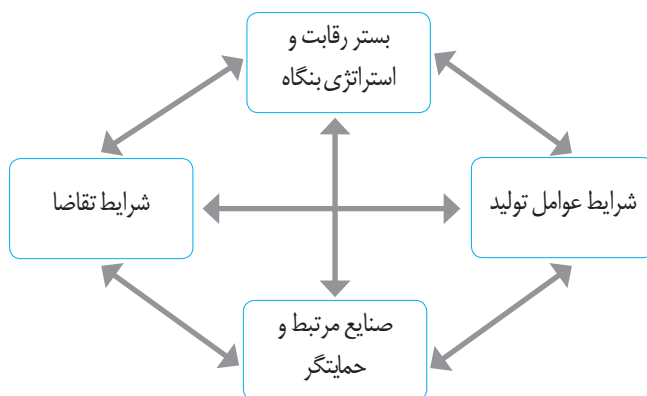

شکل (۱): عوامل مؤثر بر رقابت‌پذیری

گروه‌های دولتی و خصوصی، بر انگیزه افراد برای ورود و اهتمام به فعالیت‌های اقتصادی، بسیار مؤثر است.

در رقابت‌پذیری اقتصاد خرد نیز، کیفیت محیط کسب‌وکار یکی از سه حوزه تشکیل‌دهنده آن است که به این صورت تعریف می‌شود: «محیط کسب‌وکار ترکیبی از نهاده‌های تولید، قوانین، انگیزه‌ها و نهاده‌های حمایت‌کننده است که به طور مستقیم بهره‌وری و نوآوری بنگاه‌ها را در فرآیند رقابت تحت تأثیر قرار می‌دهند». مایکل پورتر، محیط کسب‌وکار را در سطح خرد متشکل از چهار بخش مرتبط می‌داند که به نام الماس شناخته می‌شود و در شکل (۲) نشان داده شده است. مدل الماس برای تحلیل نقاط ضعف و قوت محیط کسب‌وکار و تعیین اولویت‌های سیاست‌گذاری مناسب است. آنچه مسلم است وضعیت رقابت‌پذیری سطح کلان به شدت بر چهار بخش بستر رقابت و استراتژی بنگاه، شرایط عوامل تولید، صنایع مرتبط و حمایتگر، و شرایط تقاضا تأثیر گذار است.

بر اساس شکل (۱) بخشی از محیط کسب‌وکار؛ در متغیرهای اقتصاد کلان و بخش دیگر آن در متغیرهای اقتصاد خرد قرار دارد. در بین متغیرهای رقابت‌پذیری اقتصاد کلان، یکی از حوزه‌های اصلی، زیرساخت‌های فیزیکی، اجتماعی و نهادهای سیاسی است. این حوزه عوامل سنتی چون، زیرساخت‌های فیزیکی از قبیل راه‌های ارتباطی و زیرساخت فناوری اطلاعات؛ و عوامل نوظهوری شامل زیرساخت‌های اجتماعی و نهادهای سیاسی را در بر می‌گیرد. در این زمینه مواردی چون، ظرفیت انسانی، نهادهای سیاسی، حاکمیت قانون و توسعه‌بخش خصوصی مهم است. ظرفیت انسانی مواردی مثل آموزش ابتدایی، بهداشت و سلامت محیط‌زیست را شامل می‌شود. نهادهای سیاسی، قوانین و مقررات حاکم بر بخش‌های اقتصادی جامعه را تعیین می‌کند. اهمیت این موضوع در این است که حاکمیت قانون، خصوصاً وجود حق مالکیت و توانایی حمایت از حقوق قانونی افراد در برابر منافع

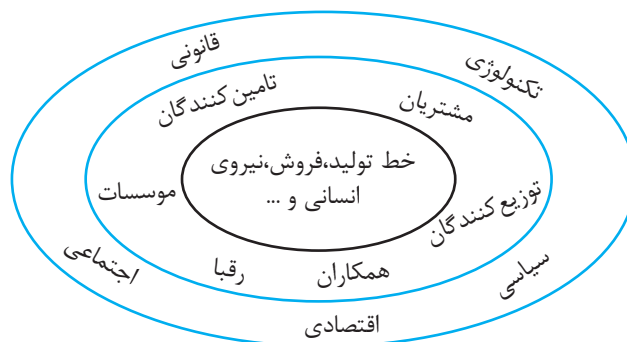

شکل (۲): مدل الماس

محیط عملیاتی، داخلی و خارجی

اما یکی از مهم‌ترین آن‌ها تفکیک عوامل به عملیاتی، داخلی و خارجی می‌باشد که در شکل (۳) نشان داده شده‌اند.

برای روشن‌تر شدن بحث در این قسمت عوامل تأثیرگذار بر عملکرد بنگاه به صورت اجمالی ارائه شده‌اند. تقسیم‌بندی‌های گوناگونی در رابطه با عوامل تأثیرگذار بر یک بنگاه ارائه شده است،

شکل (۳): عوامل تأثیرگذار بر یک بنگاه به تفکیک عوامل عملیاتی، داخلی و خارجی

همان‌طور که در شکل (۳) مشخص است، سطح عملیاتی شامل موضوعاتی مثل خط تولید، فروش، نیروی انسانی و غیره می‌باشد، این عوامل کاملاً در اختیار بنگاه هستند. عوامل داخلی، از یک صنعت به دیگری متفاوت اند اما بین بنگاه‌های یک صنعت خاص مشترک هستند، این عوامل در شکل (۱) تحت عنوان عوامل رقابت‌پذیری خرد شناخته می‌شوند. در واقع «نهادهای تولید، قوانین، انگیزه‌ها و نهادهای حمایت‌کننده» که در تعریف کیفیت محیط کسب‌وکار مربوط به شکل (۱)، آورده شده است همان عواملی هستند که در یک صنعت خاص برقرارند و نه در کل اقتصاد. هرچند تغییر عوامل داخلی از اختیار یک بنگاه خارج است اما قوت و ضعف آن کاملاً تحت اختیار خود صنعت است. محیط خارجی نیز عوامل مختلفی را شامل می‌شود که آن‌ها را می‌توان در حداقل پنج حوزه اصلی اقتصادی، اجتماعی، حقوقی، تکنولوژی و سیاسی دسته‌بندی کرد. این عوامل به طور غیر مستقیم بر بنگاه تأثیر گذارند و همه صنایع به یک شکل از آن‌ها تأثیر می‌پذیرند.

شاید بتوان عوامل خارجی را با رقابت‌پذیری کلان متناظر دانست. البته تمرکز اصلی محیط کسب‌وکار با مفهوم هزینه اقتصاد رسمی بیشتر معطوف بر جنبه‌های قانونی و حقوقی عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه هاست و از آنجایی که شرایط ایجاب می‌کند، این موضوعات در سطح کلان دیده می‌شود، نه تنها در سطح یک یا چند صنعت خاص، بنابراین در حیطه عوامل خارجی یا متناظر با آن رقابت‌پذیری کلان قرار دارند.

شاخص‌های رقابت‌پذیری

شاخص‌های زیادی برای بررسی وضعیت رقابتی کشورها ساخته شده است. یکی از اولین شاخص‌های رقابت‌پذیری شاخصی است که توسط ساکس در سال ۲۰۰۱ بر اساس نظریه رشد اقتصادی معرفی شد. پس از طرح این موضوع توسط ساکس، اقتصاددانان شاخص رقابت‌پذیری اقتصاد را شاخصی تعریف کردند که می‌تواند اصلاحات لازم در حوزه‌های مختلف برای دستیابی به رشد بلندمدت اقتصادی را به‌خوبی نشان دهد. بنابراین این شاخص می‌بایست، کشورها را از سه بعد سرمایه‌گذاری مولد، ایده‌های جدید تجاری و اجتناب از وابستگی مورد ارزیابی قرار دهد. این تلاش‌ها منجر به معرفی شاخص رقابت‌پذیری کسب‌وکار توسط مایکل پورتر در سال ۲۰۰۰ شد. در سال ۲۰۰۴ سالی مارتین شاخص رقابت‌پذیری جهانی را که متشکل از عوامل اقتصاد کلان و خرد بود معرفی کرد و در همین سال مجمع جهانی اقتصاد و مایکل پورتر با بهبود این شاخص، شاخص رقابت‌پذیری جهانی (GCR) را معرفی کردند که تمرکز آن بر عوامل تعیین‌کننده سطح بهره‌وری است. این شاخص ۱۲ رکن رقابت‌پذیری را معرفی می‌کند که با ۱۱۲ متغیر کمی و کیفی اندازه‌گیری می‌شوند. حدود دوسوم از این متغیرها بر اساس نظرسنجی از مدیران اجرایی بنگاه‌های اقتصادی و یک‌سوم باقیمانده بر اساس داده‌های آماری کشورها اندازه‌گیری می‌شوند. ۱۲ رکن این شاخص عبارت‌اند از: نهادها، زیرساخت‌ها، ثبات اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش ابتدایی، آموزش عالی، کارایی بازار کالا، کارایی بازار نیروی کار، سطح توسعه بازارهای مالی، آمادگی در حوزه فناوری، اندازه بازار، پیشرفته بودن بنگاه‌های تجاری و نوآوری. از بین ۱۱۲ متغیری که شاخص رقابت‌پذیری جهانی معرفی می‌کند، به نظرمی‌رسد بتوان ۳۲ متغیر نام برده شده در جدول (۱) را در حیطه محیط کسب‌وکار تلقی کرد. چراکه هر یک به‌نوعی با هزینه رسمی بودن؛ که بر بنگاه‌ها تحمیل می‌شود؛ در ارتباط هستند

رویکرد رقابت‌پذیری با محیط کسب‌وکار متفاوت است، در نتیجه هرچند مشترکاتی بین رقابت‌پذیری و محیط کسب‌وکار وجود دارد اما این مفهوم را نمی‌رساند که شاخص‌های رقابت‌پذیری، محیط کسب‌وکار را نیز می‌سنجند، چراکه مدل‌سازی شاخص رقابت‌پذیری با هدف دیگری صورت گرفته است و برداشتی خارج از آن مفهوم، امری چه بسا گمراه‌کننده خواهد بود.

جدول (۱): متغیرهای مشترک رقابت پذیری با مفهوم محیط کسب و کار

ردیف	متغیر	ردیف	متغیر
۱	حقوق مالکیت دارایی های فیزیکی و مالی	۱۷	حمایت های قانونی از حقوق قرض دهنده و قرض گیرنده
۲	حقوق مالکیت فکری	۱۸	اثر منفی مالیات ها بر انگیزه کار و سرمایه گذاری
۳	فساد اداری و اختلاس	۱۹	تعداد مراحل و رویه های لازم برای شروع یک کسب و کار
۴	رشوه خواری	۲۰	زمان لازم برای شروع یک کسب و کار
۵	استقلال قوه قضائیه	۲۱	وجود موانع تعرفه ای و غیر تعرفه ای برای واردات
۶	نقش روابط در تصمیم گیری های دولتی	۲۲	میانگین مؤثر نرخ تعرفه ها
۷	دست و پاگیر بودن مقررات دولتی	۲۳	اثر قوانین بر سرمایه گذاری خارجی
۸	کارآمدی چارچوب قانونی برای حل و فصل دعاوی بخش خصوصی	۲۴	انعطاف پذیری در تعیین دستمزد
۹	کارآمدی چارچوب قانونی برای به چالش کشیدن و پیگرد	۲۵	انعطاف پذیری استخدام (سهولت استخدام و اخراج، انعطاف پذیری ساعات کار)
۱۰	شفافیت در سیاست گذاری دولت	۲۶	سهولت استخدام و اخراج (از نظر قانونی)
۱۱	توانایی پلیس در اجرای قانون	۲۷	هزینه اخراج کارکنان اضافی
۱۲	قوی بودن استانداردهای مربوط به حساسی و تهیه گزارش های مالی	۲۸	نرخ مالیات کل (شامل مالیات بر درآمد، مالیات نیروی کار و سایر مالیات ها)
۱۳	نظارت سهامداران و هیئت مدیره بر مدیریت شرکت ها	۲۹	هزینه استفاده از خدمات مالی
۱۴	حفاظت از منافع سهامداران خرد	۳۰	تأمین مالی از طریق بازار سهام
۱۵	حمایت از سهامداران	۳۱	سهولت دسترسی به وام ها
۱۶	اثر بخشی سیاست های ضد انحصاری	۳۲	تنظیم بازار بورس

بنابراین لازم است در سنجش وضعیت محیط کسب‌وکار به حوزه ای مثل زیرساخت‌های فیزیکی نیز پرداخته شود؛ اما با رویکرد هزینه‌هایی که به علت رسمی بودن بنگاه از طرف این حوزه بر بنگاه تحمیل می‌شود و نه مواردی مثل تعداد فرودگاه‌ها و یا کیفیت جاده‌ها که رقابت‌پذیری به آن پرداخته است.

همان‌طور که مشاهده می‌شود رقابت‌پذیری مفهومی فراتر و گسترده‌تر از محیط کسب‌وکار است. بهبود محیط کسب‌وکار هرچند یکی از حوزه‌های مهم و قابل توجه پیش روی توسعه است اما بخشی از بهره‌وری به محیط کسب‌وکار مرتبط است، چراکه وضعیت صنعت و حوزه‌هایی مثل اقتصاد کلان، نیز در آن تأثیرگذارند.

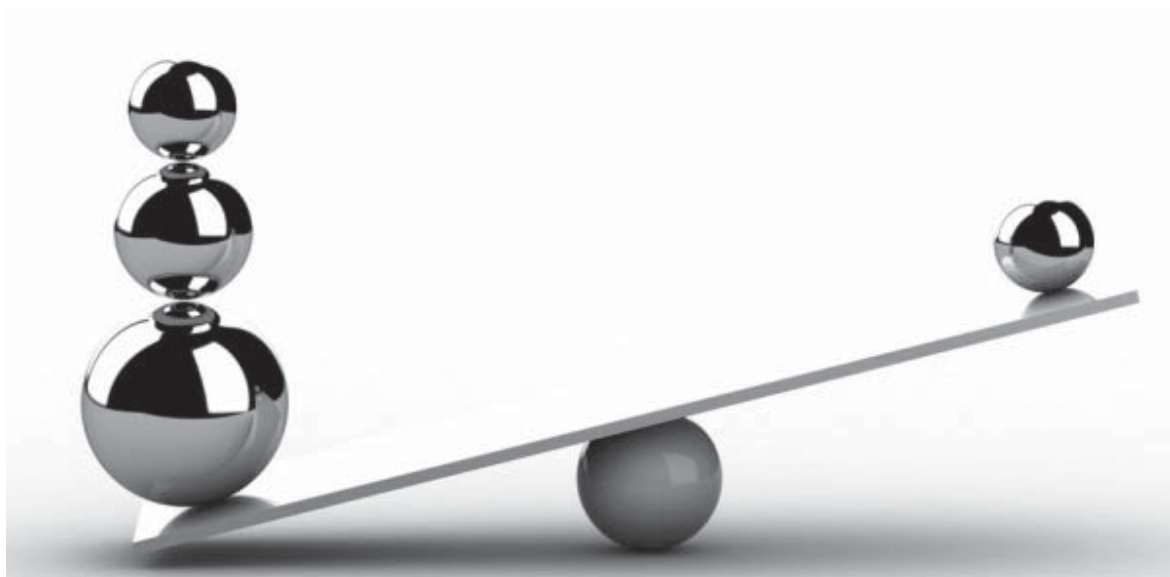
منابع:

- بهره‌وری صنعت ایران، بررسی توان رقابت‌پذیری بنگاه‌های صنعتی، مسعود نیلی، حسن درگاهی، سید فرشاد فاطمی، انتشارات دنیای اقتصاد، تهران، ۱۳۹۱.

-The Global Competitiveness Report of the world Economic Forum.

متغیرهای فوق در چهار رکن (۱) نهادها، (۲) کارایی بازار کالا، (۳) کارایی بازار نیروی کار و (۴) سطح توسعه بازار مالی دسته‌بندی شده‌اند. البته لازم به ذکر است که رویکرد رقابت‌پذیری با محیط کسب‌وکار متفاوت است، در نتیجه هرچند مشترکاتی بین رقابت‌پذیری و محیط کسب‌وکار وجود دارد اما این مفهوم را نمی‌رساند که شاخص‌های رقابت‌پذیری، محیط کسب‌وکار را نیز می‌سنجند، چراکه مدل‌سازی شاخص رقابت‌پذیری با هدف دیگری صورت گرفته است و برداشتی خارج از آن مفهوم، امری چه بسا گمراه‌کننده خواهد بود.

همچنین لازم به ذکر این نکته است که هرچند به عنوان مثال متغیرهای رکن زیرساخت هیچ همپوشانی با محیط کسب‌وکار و یا هزینه‌های رسمی بودن ندارند اما نمی‌توان این برداشت را کرد که محیط کسب‌وکار به مبحثی مثل زیرساخت نمی‌پردازد؛ بلکه با رویکردی متفاوت به این حوزه پرداخته می‌شود. محیط کسب‌وکار نیز حوزه‌های بسیار گسترده‌ای را در بر می‌گیرد تا جایی که برخی اقتصاددانان به دلیل گستردگی، شدت نفوذ و تأثیرگذاری آن بر اقتصاد، آن را یکی از حوزه‌های استراتژیک قلمداد کرده‌اند.

ضرورت پایش استانی محیط کسب و کار

هزینه رسمی بودن در هر یک از ایالات و استان های این کشور متفاوت است؟

آنچه در میزان تفاوت وضعیت محیط کسب و کار، در سطح فروملی، تعیین کننده است، اندازه آن بخشی از نظام قانونی و حقوقی تأثیرگذار بر کسب و کار است، که استان ها در شکل گیری آن دخل و تصرف (اختیار) دارند. شاید بتوان یک طیف برای میزان اختیارات استان ها در این حوزه در نظر گرفت که یک سر آن کشورهای با نظام کاملاً دولتی هستند و انتظار می رود کمترین تفاوت در نظام قانونی و حقوقی در سطح فروملی به دلیل استقرار نظام سیاست گذاری و قانون گذاری مرکزی داشته باشند که در نتیجه محیط کسب و کار تقریباً یکسانی در سرتاسر اقتصاد آن کشور دارند. طرف دیگر این طیف، کشورهای با نظام مبتنی بر اقتصاد آزاد هستند، در این کشورها ایالات مختلف کشور از اختیارات بیشتری در قانون گذاری و تعیین نظام حقوقی حاکم بر کسب و کار کارها برخوردارند.

همچنین لازم به ذکر است که اثربخشی یک نظام قانونی و حقوقی را باید متأثر از دو عامل در نظر گرفت اول؛ کیفیت ساختاری آن؛ یعنی میزان استواری و متناسب بودن قوانین تصویب شده در راستای رونق کسب و کار؛ و دوم؛ نحوه پیاده سازی آن نظام

نظام قانونی و حقوقی تعیین کننده هزینه ای است که یک بنگاه در صورت رسمی بودن متحمل می شود، هرچند این نظام با در نظر گرفتن منافع کل باید این هزینه را تعیین کند اما عدم دقت در پیکربندی و در نتیجه ناکارا بودن این نظام، باعث کاهش بهره وری و به دنبال آن رقابت پذیری و اتلاف منابع می شود؛ این اتفاق هم از طریق توسعه بخش غیررسمی و هم اعمال هزینه های گزاف بر بخش رسمی روی می دهد. بنابراین هر آنچه مربوط به نظام قانونی و حقوقی و اجرایی آن می باشد و بر عملکرد بنگاه ها تأثیرگذار است باید در سنجش وضعیت محیط کسب و کار در نظر گرفته شود. محیط کسب و کار در سطح کشورها می تواند تفاوت های بسیاری داشته باشد، زیرا نهادهای سیاست گذار و قانون گذار، و سازمان ها و مؤسسات کلان دولتی به دلیل رویکردها و موقعیت های گوناگون فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی عملکرد متفاوتی در سیاست گذاری و قانون گذاری از خود بروز می دهند که نتیجه آن تفاوت های فاحش در محیط کسب و کار بین کشورهای مختلف است. حال سؤال مهم این است که هرچند وضعیت محیط کسب و کار بین کشورها می تواند متفاوت باشد، آیا در یک کشور خاص و در سطح مناطق مختلف آن نیز کارآفرینان و فعالان اقتصادی محیط های متفاوتی را تجربه می کنند؟ آیا

ورود به کشور میزبان و شرط لازم برای ارتقا و تسهیل جریان ورود سرمایه به استان باشد.

- وجود قوانین مرکزی یکسان عذری برای داشتن محیط کسب و کار دشوار باقی نمی‌گذارد. پایش استانی می‌تواند راه کارهای اصلاحی رسیدن به شرایط محیطی مناسب را مشخص کند.
- در صورت وجود مشکل در یک استان امکان تبادل تجربیات بین استان‌ها وجود دارد. همین انتقال و اشتراک تجربیات بین استان‌ها، به اصلاحات سرعت می‌بخشد و سرعت بهبود محیط کسب و کار کشور را افزایش می‌دهد.

- انجام پایش استانی و شناسایی گلوگاه‌ها لازم است تا اقدامات اصلاحی در جهت بهبود شرایط محیط کسب و کار استان انجام گیرد، و اگذار کردن امور اصلاحی به مقامات محلی موجب افزایش تعهد، احساس همکاری و ارتباط بهتر بین مقامات مسئول می‌شود.
- با پایش استانی محیط کسب و کار، آن دسته از مقررات و رویه‌هایی که مخل فعالیت بخش خصوصی هستند شناسایی شده و به عنوان ابزار علمی و مستند بر اساس شواهد در مذاکرات با دولت به کار خواهد رفت. چراکه نقطه واقعی اثرگذاری قوانین بر کسب و کارها عمدتاً در استان‌ها روی می‌دهد.

- ضرورت همکاری دستگاه‌های اجرایی و نهادهای قانون‌گذار بر کیفیت تعاملات دستگاه‌های دولتی و بخش خصوصی تأثیرگذار است.

- تغییر در رتبه‌بندی‌های استان‌ها در هر سال، میزان اهتمام استان‌های مختلف کشور در انجام اصلاحات به‌منظور بهبود محیط کسب و کار را نشان می‌دهد. این تحولات راهنمایی مناسب برای تبیین میزان تلاش استان‌های مختلف بویژه استان‌های رقیب برای اصلاح محیط کسب و کار است و در ترسیم نحوه تحقق اهداف ترسیم شده برای اقتصاد استان بسیار راهگشا است.

منابع:

- آموزه‌های بهبود محیط کسب و کار، هراندو دسوتو، ترجمه و تألیف دکتر جعفر خیرخواهان، تهران، مجلس شورای اسلامی مرکز پژوهش‌ها، گروه مطالعات محیط کسب و کار، ۱۳۹۲.

- گزارش پایش استانی انجام کسب و کار، کمیسیون اصل ۴۴ و محیط کسب و کار اتاق ایران، دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی، زمستان ۱۳۹۲.

است؛ یعنی، مواردی از قبیل: نحوه رعایت الزامات اجرایی، کیفیت ارائه خدمات تعیین شده توسط قانون، نحوه تفسیر آن در شرایطی که نیاز به تفسیر است، و یا اینکه در مواقعی که قانون ابهام دارد، دستگاه اجرایی تا چه اندازه در راستای کمک به کسب و کار بر می‌آید.

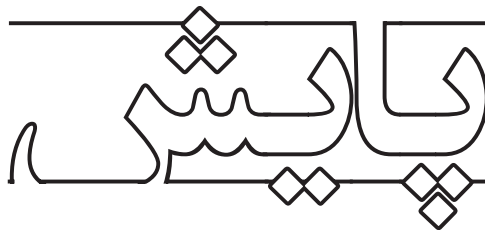
بنابراین، از بعد ساختاری نظام قانونی و حقوقی هر اندازه استان‌ها اختیارات بیشتری در شکل‌گیری آن داشته باشند، تفاوت‌های آشکارتری در محیط کسب و کار در سطح فروملی مشاهده می‌شود، همچنین از آنجایی که در نهایت قوانین تصویب‌شده توسط بازوهای اجرایی محلی اجرایی می‌شوند، در نتیجه استان‌ها از بعد اجرای نظام قانونی و حقوقی نقش اصلی و تعیین‌کننده‌ای ایفا می‌کنند. از این‌رو هر چند در کشورهایی که قوانین و مقررات به‌واسطه وجود دولت مرکزی به‌صورت یکپارچه و سراسری در همه استان‌ها یکسان تصویب می‌شود، اما ظرفیت‌های متنوع نهادهای محلی در پاسخگویی به متقاضیان، در شهرهای مختلف باعث شده تا کارایی فرایندهای قانونی در استان‌های مختلف متفاوت باشد.

حال که جواب سؤال‌های مطرح‌شده در بالا مثبت است، این سؤال مطرح می‌شود که اگر ما از وضعیت عمومی محیط کسب و کار کل کشور اطلاع داریم چه نیازی به ارزیابی آن در سطح فروملی است؟

- از آنجاکه برای جذب سرمایه‌گذاری در دنیای در حال جهانی شدن، عمدتاً رقابت در سطوح محلی صورت می‌گیرد، پایش استانی موجب ایجاد انگیزه برای انجام اصلاحات در جهت رقابت سالم بین استان‌ها می‌شود.

- این بررسی در کنار سایر بررسی‌ها مثل رقابت‌پذیری، می‌تواند از منظر سرمایه‌گذاران خارج از استان‌ها مهم‌ترین نماگرها برای

پایش محیط کسب و کار در سطح فراملی در جهان

اندازه‌گیری می‌شود و اگر قانون در سرتاسر کشور یکسان باشد، عملاً تفاوتی بین مناطق مختلف و کل کشور دیده نمی‌شود. با همه اوصاف، بانک جهانی کشورهایی که در آن‌ها، استان‌ها تا حدودی در تدوین قوانین کسب و کار دخل و تصرف دارند را از منظر برخی زیرشاخص‌ها و نه همه آن‌ها^۱، هر ساله مورد بررسی قرار می‌دهد. در گزارش ۲۰۱۶ این گروه که اخیراً انتشار شده است، نتایج پایش محیط کسب و کار استانی این گروه برای ۳۰ کشور از ۱۸۹ کشور انتشار شده است.

کشورهایی مثل برزیل، چین، کلمبیا، مصر، هند، اندونزی، کنیا، مکزیک، مراکش، نیجریه، پاکستان و فیلیپین از جمله کشورهایی هستند که دولت‌های آن‌ها به دلیل این‌که بیشتر دغدغه اصلاحات و بهبود قدرت رقابت‌پذیری کشورشان را دارند، از بانک جهانی درخواست کرده‌اند تا علاوه بر استان مورد بررسی در مطالعات فراملی (که بزرگ‌ترین شهر تجاری هر کشور است)، پایش زیر شاخص‌های انجام کسب و کار را برای سایر استان‌های کشورهای

بنابر اهمیت بررسی مفهوم یاد شده متناظر بر اصطلاح محیط کسب و کار در سطح فراملی، برخی از کشورها از آن غافل نشده و به این امر مبادرت ورزیده‌اند. بنابر بررسی‌های انجام شده توسط نویسندگان، تعداد کمی از کشورها به تدوین شاخص‌های بومی سنجش قوانین و مقررات حاکم بر کسب و کار کارها پرداخته‌اند؛ از پیشروترین آن‌ها می‌توان به مالزی و آمریکا اشاره کرد. روال عمومی بین اکثر کشورهای دنیا استناد به شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی است. هرچند این شاخص از جمله استانداردهای قابل‌لمس‌ترین و قابل‌لمس‌ترین شاخص‌ها در حوزه خود است اما با توجه به ایرادهای وارده بر آن، لازم است به‌منظور بررسی بهتر این موضوع هر کشور متناسب با نظام خود شاخص‌های بومی طراحی کند. یکی از ضعف‌های شاخص‌های بانک جهانی این است که: مدل قانونی و حقوقی یکسانی را برای همه کشورها در نظر گرفته، نسخه مشابهی را پیشنهاد می‌دهد و تفاوت‌های ساختاری کشورها را در نظر نمی‌گیرد. بنابراین وقتی شاخص‌ها بومی نباشد، صد درصد نمی‌تواند به‌صورت استانی پیاده‌سازی شود. به‌خصوص که خود بانک جهانی اظهار دارد، این شاخص برای کشورهایی در سطح فراملی قابل پیاده‌سازی است که استان‌ها تاحدی اختیار قانون‌گذاری داشته باشند، زیرا این شاخص با تمرکز بر متن قانون

۱- بیشتر تمرکز بر زیرشاخص‌های شروع کسب و کار، اخذ مجوزهای ساخت، ثبت مالکیت و اجرای قراردادها است، زیرا این شاخص‌ها بیشتر تحت تأثیر تصمیمات مسئولان استانی هستند، البته انتخاب زیرشاخص‌ها برای پایش استانی، با توجه به معیارهای بانک جهانی برای هر کشور متفاوت است.

مزبور انجام دهند. تهیه این گزارش‌ها با همراهی مشارکت‌کنندگان دولتی و همفکری‌های مشارکت‌کنندگان محلی صورت گرفته است. در ادامه چند تجربه انجام پروژه‌های پایش استانی محیط کسب‌وکار مرور خواهد شد.

مکزیک

در سال ۲۰۰۵، با درخواست سرویس مشاوره سرمایه‌گذاری خارجی، با کمک کمیسیون مرکزی بهبود مقررات این کشور، شاخص‌های پروژه جهانی انجام کسب‌وکار در ۱۲ ایالت و با استفاده از ۴ شاخص؛ شروع کسب‌وکار، ثبت مالکیت، اخذ اعتبارات و اجرای قراردادهای انجام و نتایج آن در یک کنفرانس ملی با حضور ۵۰۰ نفر از تمام سطوح دولت، بخش خصوصی و دانشگاهیان و رسانه‌ها عرضه شد.

به دنبال این مسئله، طیف گسترده‌ای از اقدامات اصلاحی در سراسر مکزیک صورت گرفت. اقدامات اصلاحی جدید و بهترین عملکردها سالانه دو بار در کنفرانس ملی بهبود مقررات که دولتمردان و مقامات شهرداری‌ها را از سراسر کشور گرد هم می‌آورد، جهت شکل‌گیری دانش مشترک، عرضه می‌شد. کار برجسته دیگر برگزاری کارگاه‌های انجام کسب‌وکار در ایالت‌هایی با عملکرد ضعیف و همچنین ارائه گزارش دولت مرکزی از هزینه‌های زائد دفاتر اسناد رسمی بود. گزارش دوم انجام کسب‌وکار در مکزیک، در سال ۲۰۰۷ و در حالی منتشر شد که تأثیر اصلاحات انجام‌شده در این مدت را نشان می‌داد. ۹ ایالت از ۱۲ ایالت موجود در گزارش اول حداقل در یک شاخص از ۴ شاخص بهبودیافته بودند. سه ایالت در ۳ شاخص از ۴ شاخص بهبود چشمگیری داشتند. لازم به تذکر است که تمامی اصلاحات انجام‌شده ماهیتاً مدیریتی بودند، یعنی بر پایه تغییر در قوانین و مقررات ایجاد نشده بودند.

ایتالیا

کسب رتبه ۲۱ توسط ایتالیا در شاخص رقابت‌پذیری در بین ۲۷ کشور عضو اتحادیه اروپا، که بر طبق نظر مجمع جهانی اقتصاد ناشی از رقابت ضعیف و تشریفات زائد و مقررات دست و پاگیر دولتی بود موجب شد تا این کشور برای رفع موانع ساختاری و مقررات زائد، بهبود محیط کسب‌وکار و افزایش رقابت‌پذیری چهار برنامه عملیاتی «ثبات ایتالیا»، «رشد ایتالیا»، «تسهیل ایتالیا» و «پیوستگی ایتالیا» را آغاز کند.

برنامه ثبات ایتالیا با هدف اطمینان بخشی در ثبات مالی، رشد اقتصادی و عدالت اجتماعی در اواخر ۲۰۱۱ آغاز شد و سعی در کاهش ساعات فعالیت های شروع یک کسب‌وکار و رفع محدودیت‌های بخش خصوصی داشت. تشکیل دادگاه‌های تجاری برای رفع تأخیرهای طولانی در رسیدگی به دعاوی تجاری نیز در همین راستا انجام شد.

معیارهای مشخص دو برنامه رشد ایتالیا، تسهیل ایتالیا، برداشتن نرخ‌های حداقل خدمات حرفه‌ای و افزایش تعداد دفاتر اسناد رسمی و داروخانه‌ها در کشور بود. تحت این برنامه‌ها، تأسیس شرکت‌هایی با عنوان «مسئولیت محدود ساده شده» تشویق شد و برای افراد زیر ۳۵ سال امکان ثبت آن‌ها با حداقل سرمایه یک یورو فراهم آمد. به‌علاوه دفاتر ارائه خدمات در یک محل برای فعالیت‌های مولد در سراسر کشور حاصل آمد، به‌طوری‌که تعامل بنگاه‌ها با شهرداری‌های مربوط به آن‌ها بسیار ساده‌تر شود، سامانه واحدی برای خدمات گمرکی به وجود آمد که برای بنگاه‌ها مدیریت اسناد و مدارک گمرکی را تسهیل کند و چارچوب مالیاتی

یکی از ضعف‌های شاخص‌های بانک جهانی این است که: مدل قانونی و حقوقی یکسانی را برای همه کشورها در نظر گرفته، نسخه مشابهی را پیشنهاد می‌دهد و تفاوت‌های ساختاری کشورها را در نظر نمی‌گیرد. بنابراین وقتی شاخص‌ها بومی نباشد، صد درصد نمی‌تواند به صورت استانی پیاده‌سازی شود.

جدید؛ که موجب کاهش ۱۱ فرابند و کاهش ۲۴ روز در زمان ثبت شرکت‌ها شد، از جمله اقدامات مقامات محلی شهر «نیوا» برای بهبود رقابت‌پذیری شهر بود. همچنین در «مدلین» شهر دیگر کلمبیا، دولت سه فرآیند شروع کسب‌وکار را با ارتقای مکان‌های واحد ارائه همه خدمات و حذف الزام گواهی استفاده از زمین، آغاز کرد و در ادامه با ادغام دو گواهی و حذف تمبری که تا قبل از این به عنوان تأییدیه پرداخت مالیات‌های مربوط پیوست می‌شد، ثبت مالکیت را سهولت بخشید.

منابع:

- گزارش پایش استانی انجام کسب‌وکار، کمیسیون اصل ۴۴ و محیط کسب‌وکار اتاق ایران، دبیرخانه کمیسیون‌های تخصصی، زمستان ۱۳۹۲.
- روزنامه دنیای اقتصاد، شماره ۳۰۹۲، ۲۷/۰۹/۱۳۹۲، کد خبر DEN-۷۷۳۸۹۰

-www.doingbusiness.org

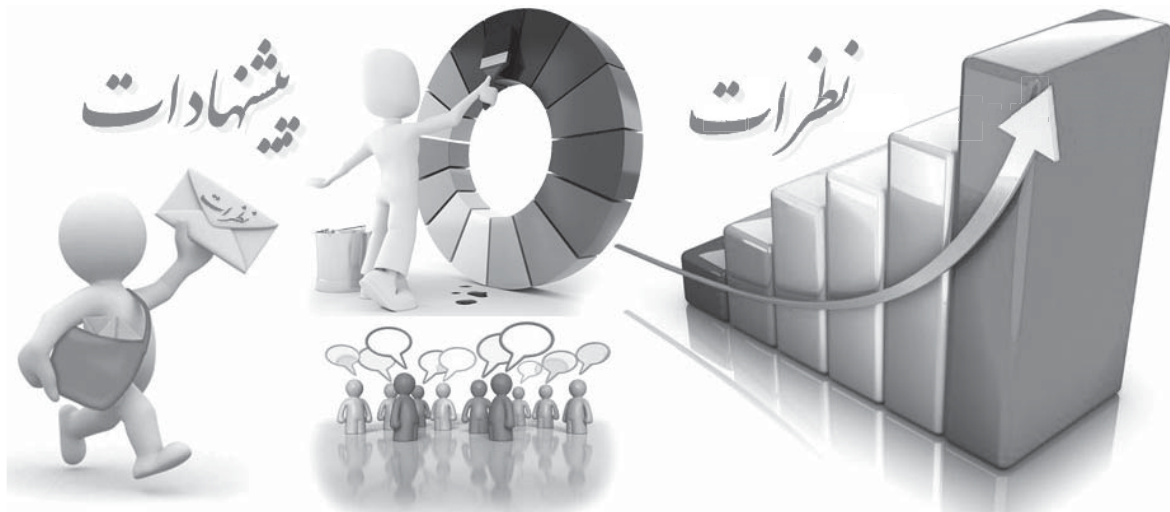
جدید، بار مالیات را بر سرمایه‌گذاری کاهش داد تا ترغیب‌کننده رشد اقتصادی باشد.

هدف برنامه پیوستگی ایتالیا تمرکز سرمایه‌گذاری عمومی در زیرساخت‌ها، بهبود کیفیت خدمات و آموزش در جنوب ایتالیا بود. نتیجه نخستین مطالعه انجام کسب‌وکار ایتالیا در سطح فروملی، نشان دهد شیوه‌های عملکرد بومی می‌توانند تأثیر چشمگیری بر فرآیندها، زمان و هزینه انجام فعالیت اقتصادی داشته باشند.

کلمبیا

در طول زمان تمرکز اصلاحات در کلمبیا از «کاهش هزینه و زمان انجام امور» به «تقویت نهادهای قانونی»، تغییر یافته است. مهم‌ترین اصلاحات صورت گرفته در کلمبیا در حوزه شروع کسب‌وکار، پرداخت مالیات، حمایت از سرمایه‌گذاران و حل‌وفصل ورشکستگی بوده است. تشکیل کمیته ضد مقررات زائد برای کاهش هزینه سربار مقررات بر فعالیت بخش خصوصی، طراحی مکان‌های واحد ارائه کلیه خدمات مربوط به ثبت شرکت‌های

نظرات و پیشنهادات

خواهشمند است نقطه نظرات، پیشنهادات و انتقادهای خود را پیرامون شکل و محتوای فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق بازرگانی کرمان ارسال فرمایید. همچنین از کارشناسان، صاحب‌نظران، اساتید و دانشجویان دانشگاه برای همکاری در تهیه و ارسال مطالب به این فصلنامه دعوت به عمل می‌آید. برای اطلاعات بیشتر به سایت ما به آدرس <http://www.otagh-bazargani.com> مراجعه و یا با شماره تلفن (۰۳۴-۳۲۴۴۲۴۶۷) تماس حاصل فرمایید.

نیاز خود مدیران جذب نیروی انسانی با این‌گونه برنامه‌ها افرادی که از شایستگی، استعداد و توانایی بهتری در بین دیگر دانشجویان برخوردار هستند به‌طور موقت در ایام تعطیلات تابستان به کار می‌گیرند و با شناختی که از آنان پیدا می‌کند جای خالی نیروی انسانی شرکت یا بنگاه اقتصادی خود را پر می‌کنند.

خلیل‌همایی

مدیرکل امنیتی استانداری استان کرمان

با آرزوی توفیق. اگرچه محور این شماره ارتباط حوزه‌های دانشی و صنعت می‌باشد اما اجازه بفرمایید به چند نکته در خصوص علل توسعه‌نیافتگی اقتصادی اشاره کنم:

۱- فرمول و دکترین اقتصادی ما نامشخص است و در ادوار مختلف به فراخور غلبه‌ی جریان‌های سیاسی یا میزان نفوذ بازیگران در بدنه‌ی دولت به سمت‌وسوی خاصی متمایل شده است.

۲- در ایران منافع فردی به عمومی ترجیح دارد (عموماً) و این فرهنگ در حوزه‌ی اقتصاد کاملاً نمود پیدا می‌کند.

۳- نهادهای پژوهشی عموماً دست‌به‌عصا راه می‌روند و از بیان حقایق پرهیز می‌نمایند و نمونه‌ی بارز آن سکوت مرگبار کسانی است که طی ۸ سال سیاست‌های غلط اقتصادی دولت نهم و دهم و البته برخی سیاست‌های غلط دولت‌های پیشین، زمینه‌ی مشکلات فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و حتی امنیتی را فراهم ساختند و امروز هم ممکن است منافع فردی را بر ملی ترجیح دهند.

۴- سه سال قبل یادداشتی تحت عنوان تأثیر اقتصاد بر زیستار منتشر نموده‌ام که مطالعه آن را به خوانندگان محترم توصیه می‌کنم.

نظرات ارسالی مخاطبان

در شماره ۱۱ فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق بازرگانی با محور تعامل صنعت و دانشگاه، جمع‌گیری از کارشناسان و صاحب‌نظران بخش‌های دولتی، دانشگاهی و خصوصی به طرح مباحث خود در سرفصل‌هایی از تکمیل زنجیره‌ی علم تا تجارت، مهندسی کردن ارتباط صنعت و دانشگاه، بازنگری در پژوهش‌های دانشگاهی برای تقویت شرکت‌های دانش‌بنیان، دانشگاه کارآفرین، اتاق بازرگانی نهادی برای ترجمه زبان صنعت و دانشگاه، الگوهای موفق تعامل، مدل پیشنهادی تعامل صنعت و دانشگاه با تأکید بر نقش اتاق بازرگانی و غیره پرداختند.

برخی مخاطبان محترم به بیان نقطه نظرات خود در خصوص فصلنامه شماره ۱۱ پرداخته‌اند که ضمن تشکر از راهنمایی‌های ارزنده‌شان در ادامه بدان اشاره می‌شود:

نصرت‌اله نوربخش

رئیس هیئت‌مدیره و مدیرعامل بیمه آسیا

در ارتباط با موضوع تعامل صنعت و دانشگاه نمی‌دانم چرا این تعامل را صرفاً به بخش صنعت اختصاص داده‌اید در حالی که در سایر بخش‌ها به‌خصوص در حوزه خدمات و کشاورزی نیز این ضرورت احساس می‌شود و قطعاً این‌گونه تعاملات در راستای اهداف توسعه اقتصادی پایدار می‌تواند نقش مؤثری داشته باشد.

یکی از روش‌هایی که سال‌هاست در جهان اجرا می‌شود طرح JOB PLACEMENT و JOB EXPERIENCE است که بنگاه‌های اقتصادی و دانشگاه‌ها همکاری متقابل دارند و بر اساس